

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Sententiarum libri IV

Petrus <Paris, Bischof>

[Straßburg], um 1475-76 oder: nicht nach 1468

Incipit liber secundus [de rerum creatione]

[urn:nbn:de:bsz:31-319534](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-319534)

An pena sit priuatio boni.

36 ¶ Quidam simul sunt peccatū et pena peccati. quedā vero sunt peccata et causa peccati.

An peccatum sit causa peccati in quantum peccatum est.

¶ An nō omne peccatū ē pena peccati.

¶ Vtrum peccata aliqua essentialiter sint pene peccati.

¶ An cū peccatus sit in pena peccati peccatū ē ab hac pena a deo.

De quibusdam que indubitanter peccata sunt et pene in quantum eis patimur peccata nō sunt.

37 ¶ An aliqui putāt malos actus nullo modo esse a deo.

Ex quo sensu dictum sit deus non ē malorum auctor.

38 ¶ De voluntate et eius fine.

Quid sit bonus finis scilicet caritas.

¶ An omnes bone voluntates vnu in fine habent et tamen quedam diuersos fines sortiuntur.

De differentia voluntatis et intentionis et finis.

39 ¶ Quare voluntas dicitur peccatum cum sit de naturalibus quorum nullum aliud peccatum est.

Quare actus voluntatis sit peccatum si actus aliarum potentiarum nō sint peccata.

Ex quo sensu dicitur naturaliter omnis homo velle bonum.

40 ¶ An ex fine actus pensari debeant vel ex affectu vel fine omnes sunt boni vel mali.

41 ¶ An omnis intentio et actio infidelium sit mala.

Quibus modis dicatur bonum.

Quomodo intelligatur illud peccatum a deo est voluntarium.

Et illud nusquam nisi in voluntate peccatum ē.

Et item nō nisi in voluntate peccat.

¶ An mala voluntas est voluntarium peccatum.

42 ¶ An voluntas et actio mala in eodem et circa idem sunt vnu peccatum vel plura.

Si peccatum ab aliquo commissum in eo sit. vsque quo peccat.

Quibus modis accipiat reatus.

De modis peccatorum.

Quo differat delictum et peccatum.

De vii. principalibus viciis.

De supbia.

Quo supbia dicatur radix omnium malorum et cupiditas cum supbia nō sit cupiditas.

33 ¶ De peccato in spiritu sanctum.

34 ¶ De potentia peccandi an sit homini vel dyabolo a deo.

An aliquando resistendum sit potestati.

Incipit liber secundus.

Differētia vnum esse rerum principium ostendit nō plura vt quidam putauerūt.

Creationem rerum innuans scriptura. Deum esse creatorem initiumque temporis atque omnium visibilium vel invisibilium creaturarum. in principio sui ostendit dicens. In principio creauit deus celum et terram. His etiam verbis. moyses spiritu dei afflatus in vno principio a deo creatore mundum factum refert. elidens errorem quorundam. plura sine principio fuisse principia opinantium. Plato namque tria incicia extimauit. deum scilicet exemplar. et materiam. et ipsam increata sine principio. et deum quasi artificem nō creatorem. Creator enim est qui de nichilo aliqua facit. Et creare proprie est de nichilo aliquid facere. facere vero nō modo de nichilo aliquid operari. sed etiam de materia. Vnde et homo et angelus dicitur aliqua facere sed nō creare. vocaturque factor siue artifex. sed nō creator. Hoc enim nomen soli deo proprie congruit. qui et de nichilo quedam. et de aliquo aliqua facit. Ipse est ergo creator et opifex et factor. sed creationis nomen sibi proprie retinuit. Nihil vero et creaturis communicauit. In scriptura tamen sepe creator accipitur tanquam factor. et creare tanquam facere sine distinctione significationis proprie.

¶ ¶ hec verba scilicet agere et facere et huiusmodi non dicuntur de deo secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis.

¶ Eruntamen sciendum est. hec verba creare scilicet facere et agere et alia homini de deo non posse dici secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis. Quippe cum dicimus eum aliquid facere non aliquid in operando motu illi inesse intelligamus vel aliquam in laborando passionem. sicut nobis solet accidere. sed eius sempiternae voluntatis novum aliquid significamus effectum. id est eterna eius voluntate aliquid novum existere. Cum ergo aliquid dicitur facere tale est. ac si dicatur iuxta eius voluntatem vel pro eius voluntatem aliquid novum contingere vel esse. ut in ipso nichil novi contingat. sed novum aliquid sicut in eius eterna voluntate fuerat. fiat sine motione vel sui mutatione. Nos vero operando mutari dicimur. quod movemur. Non enim sine motu aliquid facimus. deus ergo aliquid agere vel facere dicitur. quod causa est rerum noviter existentium. dum eius voluntate res nove esse incipiunt. que ante non erant absque ipsius agitatione. ut actus proprie dici non queat. cum videlicet actus omnis in motu consistat in deo autem motus nullus est. sicut ergo ex calore solis aliqua fieri contingit. nulla tamen in ipso vel in eius calore facta motione vel mutatione. Ita ex dei voluntate nova habent esse sine mutatione auctoris qui est unus et solus et omnium principium. Aristoteles vero duo posuit principia scilicet materiam et speciem et tertium operatorium dictum mundum quoque semper esse et fuisse.

¶ ¶ ad catholicum est docet.

¶ Quia ergo et similium errorum spiritus sanctus evacuat veritatemque disciplina tradens. deum in principio temporum mundum creasse. et ante tempora eternaliter existisse. significat ipsius eternitatem et omnipotentiam commendans. Cui voluisse facere est. quod ut diximus ex eius voluntate et bonitate

res nove existunt. Credamus ergo rerum creaturarum. celestium terrestrium visibulum vel invisibiliu causam non esse nisi bonitatem creatoris qui est deus verus unus. cuius tanta est bonitas. ut summe bonitatis beatitudinis sue qua eternaliter beatus est alios velit esse participes. quam vidit et communicari posse et minui omnino non posse. Illud ergo bonum quod ipse erat et quod beatus erat. sola bonitate non necessitate alijs communicari voluit. quod summe bonitatis erat potuisse velle. et omnipotentissimi noceri non posse.

¶ ¶ Quare rationalis creatura facta sit.

¶ Quia non valet eius beatitudinis princeps existere aliquis nisi per intelligentiam que quanto magis intelligit tanto plenius habet. fecit deus rationalem creaturam que summum bonum intelligeret. et intelligendo amaret. et amando possideret. ac possidendo frueretur. Eamque hoc modo distinxit ut pars in sui puritate permaneret. nec corpori uniret scilicet angeli. pars corpori uniret scilicet anime. Distincta est itaque rationalis creatura in incorpoream et corpoream. et incorporea quidem angelus. corporea vero homo vocatur. ex anima rationali et carne subsistens. Condicio ergo rationalis creature primam causam habuit dei bonitatem.

¶ ¶ Quare creatus sit homo vel angelus.

¶ Deoque si queratur quare creatus sit homo vel angelus. brevis sermone respondere potest propter bonitatem eius. Unde Augustinus in libro de doctrina christiana. quod bonus est deus. summus. et in quantum summus. bonus summus.

¶ ¶ Ad quid creata sit rationalis creatura.

¶ Et si queratur ad quid creata sit rationalis creatura. Respondetur ad laudandum deum. ad servandum eum. ad fruendum deo. in quibus proficit ipsa. non deus. Deus enim perfectus et summa bonitate plenus. nec augeri potest nec minui. Ergo rationalis creatura

facta est a deo. referendū est ad creato-
ris bonitatē et ad creature utilitatē.

Brevissima responsio cum queritur qua-
re vel ad quod facta sit rationalis creatura.

Quia ergo querit quare vel ad
quid facta sit rationalis creatu-
ra brevissime responderi potest
propter dei bonitatem et suam utilitatē. Ut
nempe ipsi est seruire deo et frui eo.
Factus ergo angelus siue homo propter deum
dicitur esse. non quia creator deus et summe
beatus aliter indignerit officio qui
bonorum hominum non eget. sed ut seruiret ei
ac frueretur eo. cui seruire regnare est.
In hoc ergo proficit seruens non ille cui
seruitur.

Sicut factus est homo ut seruiret deo
sic mundus ut seruiret homini.

Sicut factus est homo propter
deum. id est ei seruire et. ita mun-
dus factus est propter hominem scilicet
ut ei seruiret. positus est ergo homo in
medio ut et ei seruiret et ipse seruiret ut
acciperet utrumque et reflueret totus ad
bonum hominis. et quod accepit obsequium
et quod impendit. Ita enim voluit deus sibi
ab homine seruari ut ea seruitute non deus
sed homo seruens iuaretur. et voluit ut
mundus seruiret homini. et exinde simi-
liter iuaretur homo. Totum ergo bonum
hominis erat et quod factum est propter ipsum
et propter quod factus est ipse. Omnia enim ut
ait apostolus nostra sunt scilicet superiora et equa-
lia et inferiora. Superiora quidem nostra sunt
ad proficiendum ut deus trinitas. Equalia
ad conueniendum scilicet angeli. Qui et si nobis
modo superiores sunt. in futuro erunt equa-
les. qui et modo nostri sunt. quia ad usum nos-
tris sunt. Sicut res dominorum dicuntur esse fa-
mulorum non dominorum. sed quia sunt ad usum eorum.
Ipsi quoque angeli in quibusdam scripture lo-
cis nobis seruire dicuntur dum propter nos in
ministerium mittuntur.

Quomodo dicitur aliquando in scriptu-
ra homo factus est propter reparationem
angelici casus.

Et hodie quoque in scriptura inter-
dum reperit. quod factus sit propter
reparationem angelice ruine. quod
non ita est intelligendum quasi non fuisset ho-
mo factus si non peccasset angelus. sed quia
inter alias causas scilicet precipuas. hec etiam
nonnulla causa extitit. Nostra ergo sunt
superiora. et equalia nostra etiam sunt inferio-
ra. quia ad seruendum nobis facta.

Quare ita sit homo institutus ut anima
sit unita corpori prima causa et secunda.

Solet etiam queri cum maioris di-
gnitatis esse videatur anima si absque
corpore permansisset cur unita
sit corpori. Ad quod primo dici potest quod
deus voluit. et voluntatis eius causa que-
renda non est. Secundo autem potest dici quod
ideo deus voluit eam corpori uniri ut in huma-
na ostenderet additione novum exemplum
beate unionis que est inter deum et spiri-
tum in qua diligitur ex toto corde et vide-
tur facie ad faciem. Putaret enim creatura
se non posse uniri creatori suo tanta pro-
pinqvitate. ut eum tota mente diligeret
et agnosceret. nisi videret spiritum qui est
excellencissima creatura tamen infime. id est
carni. que de terra est in tanta delecta-
tione uniri ut non valeat artari ad hec ut
velit eam relinquere. sicut ostendit apo-
stolus dicens. Nolumus corpore expolia-
ri sed supuestiri. pro quod ostendit spiritum
creatum spiritui increato ineffabili amo-
re uniri. Pro exemplo ergo future socie-
tatis. que inter deum et spiritum rationale
in glorificatione eiusdem proficienda erat
animam corporeis indumentis. et terrenis
mansionibus copulavit. luteamque materiam
fecit ad vite sensum uegetare. ut sciret
homo. quia si potuit deus tam dispari
naturam corporis et anime in federatio-
nem unam et in amicitiam tantam coniungere.
nequaquam ei impossibile futurum rationabi-
lis creature humilitatem. licet longe in-
feriorem ad sue glorie participationem sub-
limare. Quia ergo pro exemplo rationalis
spiritus in parte usque ad consortium terreni

Amor dei ad deum

et in

dominio

corporis humiliatus est. ne forte in hoc
minis depressus videret. addidit ei pro
uidencia vt postmodū cū eodem corpo
re glorificato ad sortiu illozum qui in
sua pmanerunt puritate sublimaret. vt
qd minus ex dispensatione creatoris sui
acceperat oditus. postmodū p gratiaz
eiusdem acciperet glorificatus. Sic er
go oditor deus rationales spiritus. va
ria sorte pro arbitrio voluntatis sue di
sponens illos quos in sua puritate reli
querit sursum in celo mansionem. Illis
vero quos corporibz terrenis sociaue
rat deorsum in terra habitationē cōsti
tuit vtrisque regulam imponens obedi
entie. quatenus et illi ab eo vbi erāt nō
caderēt. et isti ab eo vbi erāt ad id vbi
non erant ascenderent. fecit itaqz deus
hominem ex duplici substātia corpz de
terra componens. Animā vero de nichilo
faciēs. Ideo etiam vñte sunt anime
corporibz vt in eis deo famulantes ma
iore in mereant coronam.

**¶ Post sacramentū trinitatis de creatu
ra triptita agendū est et prius a digno
ri. id est angelica.**

Ax premissis apparet rationales
creaturā in angelicam et huma
nam fuisse distinctam. quaz al
tera est tota spiritualis. id est angelica
Altera ex pte spiritualis. et ex pte corpo
ralis. id est humana. Cū itaqz de his tra
ctandū sit scz de spūali et corporali crea
tura. de rationali et nō rationali. Pmo
de rationali et spirituali. id ē de angelis
agendū videt vt a cōtuitu creatoris ad
dignitōne creature dignioris ratio nra
intendat. deinde ad cōsiderationem cor
poris tam illius q est rationalis. q illi
que nō est rationalis descendat vt tri
nitatis increate sacmentū triptite crea
ture ei qz decretorū atqz cōtingentiū se qua
tur documentum.

**¶ Que consideranda sunt de angelica na
tura. *Distinctio Secunda Cap. 1***

O Angelica itaqz natura hec p
mo cōsideranda sunt quādo cre
ata fuerit et vbi et qualis facta
dum primū crederet. Deinde qualis ef
fecta auersione quorundā et auersione
quorundā. De excellentia quoqz et ordi
nibz et donorū differentia et de officijs
ac nominibz alijsqz pluribz aliqua dice
da sunt.

**¶ Quare facti sūt angeli prius dicit in quo
vident sibi obuiare auctoritates.**

Vedam auctoritates vident in
nuere q ante omnez creaturam
creati sūt angeli. Vnde illud
pmo omniū creata est sapientia. qd in
telhgie de angelica natura q in scriptu
ra sepe vita. sapientia. et lux dicit. Nam
sapientia illa que deus est creata nō est
filius em sapientia patris est gemita nō
facta. nec creata. et tota trinitas vna sa
pientia est. que nō facta nec creata est.
nec gemita vel procedens. De angelica
ergo vita illd accipiendū est de qua di
cit scriptura. quando facta est scz primo
omniū. Sed rursus alia scriptura dicit
In principio creauit deus celum et ter
ram. et in apbēta. In initio tu dñe terras
fundasti. et opera manuū tuarū sunt celi
et videt cōtrarietas quedā oziri assertio
nibz istis. Nam si primo omniū creata
est sapientia. omnia post ipam facta vi
dent. et ita post ipam facta videret celū
et terra et ipa facta ante celū et terram.
Item si in principio creauit deus celus
et terras nichil factū est ante celū et ter
ram. nec ipa sapientia facta est ante ce
lum et terram. Cum ergo hec cōtraria vi
deant nec in diuina scriptura fas sit sen
tire aliquid esse cōtrarietatis. requira
mus intelligentiā veritatis.

**¶ Quid tenendum sit docet premissas au
toritates determinandas.**

Idet itaqz hoc esse tenendum
q simul creata est spūalis crea
tura. id est angelica et corpora
lis. Scdm q pōt accipi illd salomonis

Qui vivit eternū creavit omnia simul
id est spiritualem et corporalem naturā
et ita nō prius tempore creati sunt ange
li q̄ illa corporalis materia quatuor ele
mentorū. et tamen primo omnū creata
est sapientia. qz et si nō tēpore p̄cedit.
tamē dignitate. Et autē simul creata fue
rit corporalis spiritualisqz creatura aug.
sup gen. aperte ostendit dicens. Per ce
lum et terram spūalem corporalēqz crea
turā intelligi. et hec creati sunt in prin
cipio temporis scz vel in principio. quia
primo facta sunt.

Et nichil factū est ante celum et terram
nec etiā tempus. cuz tempore em̄ creata
sunt. sed nō ex tempore.

Ante ea em̄ nichil factū est. nec
etiā tempus factū est ante spūa
lem scz angelicam naturā. et an
te corporalem scz materiā illaz quatuor
elementorū usam. Illa em̄ cū tempo
re creata sunt. nec ex tempore. nec in tē
pore. Sicut nec tempus in tēpore crea
tum est. qz nō fuit tempus anteq̄ esset
celum et terra. Vnde aug. in li. de trimi
dicit. Et deus fuit dñs anteq̄ tempus
esset. et nō in tempore cepit esse deus. qz
fuit dñs temporis quādo cepit esse tem
pus. nec utiqz tempus cepit esse in tem
pore. qz non erat tempus anteq̄ incipe
ret tempus.

Et simul cū tempore et cū mundo cepit
corporalis et spūalis creatura.

Simul ergo cū tempore facta ē
corporalis et spūalis creatura
et simul cū mundo nec fuit an
tea angelica creatura q̄ mundus. qz ut
ait aug. Nulla creatura creata est ante
secula. sed a seculis cum quibus cepit.
Hierosol. tamen super epistolaz ad tytuz
aliud videt sententia dicens. seculū nec
dum nostri temporis implent annoz. et
quantas prius eternit atēs quāta tēpo
ra quātas seculorū origines fuisse arbi
trandū est. In quibz angeli throni do
minatōnes ceteriqz ordies seruiert deo
absqz temporū vicibus atqz mensuris et

deo iubēte substituerūt. His verbis qui
dam adherentes dixerūt cū mundo ce
pisse tempus seculare. sed ante mūdū ex
stitisse tempus eternū sine mutabilitate.
et in eo immutabiliter et intēporaliter
astruūt angelos deo iubente substituisse
eiqz seruisse. Nos autē qd̄ prius dictū ē
p̄ captu intelligentie nr̄e magis appba
mus salua tamē reuerentia secretorū in
quibus nichil temere asserendū est. et
illud hieronimū dixisse nō ita sentiendū o
sz aliorū opinonē referēdo arbieramur

Ubi angeli mox creati fuerunt in empi
reo scz quod statim factum repletū est
angelis.

Antē ostensum est quando crea
ta fuerit angelica natura. Nūc
autē attendendum est ubi facta
fuerit. Testimonijs quarūdam autorita
tū euidenter monstrat angelos ante ca
sum fuisse in celo et inde corruisse quos
dam p̄pter superbiā. alios vero qui non
peccauerūt illic p̄stitisse. Vnde deus in
euangelio ait. Videbā sathanā tanq̄ ful
gur de celo cadentem nec appellat hoc
celū firmamentū qd̄ scda die factū est.
sed celum splendidū qd̄ dicitur empireū
id ē igneum a splendore nō a calore qd̄
statim factū angelis est repletū qd̄ est
supra firmamentū. et illud empireū qui
dā expositorū sacre scripture nomine ce
li intelligi volunt ubi scriptura dicit. In
principio creavit deus celū et terrā. Ce
lum inquit strabus nō visibile firmamē
tum hic appellat. sed empireum. id est
igneum vel intellectuale. qd̄ non ab ar
dore sed a splendore dicitur. qd̄ statim fa
ctum repletū est angelis. Vnde iob. Cū
me laudarēt astra matutina etc. De hoc
quoqz beda ita ait. Hoc superius celū
qd̄ a volubilitate mūdi secretū est mox
ut creatū est sanctis angelis impletum
est. quos in principio cum celo et terra
aditos testat deus dicens. ubi eras cuz
me laudarent astra matutina. et iubi
arent omnes filij dei. Astra matutina et

filios dei eosdem angelos vocat. Celus enim in quo posita sunt luminaria. non in principio. sed secunda die factus est. Ex his liquet quod in empireo omnes angeli fuerunt ante quorundam rumam simulque create sunt angeli cum celo empireo et cum in forma materia omnium corporaliu.

¶ Et simul creata est visibiliu reru materia et invisibiliu natura et utraq; informis sicut aliquid et formata sicut aliquid.

Simul ergo visibiliu reru materia et invisibiliu natura addita est et utraq; informis fuit sicut aliquid et formata sicut aliquid. Sicut enim corporaliu materia confusa et mixta que sicut grecos dicta est chaos in illo exordio additiois primarie et forma confusiois habuit. et non habuit formam distinctionis et discretiois. donec postea formaretur atque distinctas reciperet species. ita spiritualis et angelica natura in sua conditione sicut nature habitum formata fuit. et tamen illam quam postea per amorem et conversionem a creatore suo acceptura erat formam non habuit. sed erat informis sine illa. Unde augustinus multipliciter exponens premissa verba genese per celus dicit intelligi informem naturam vite spiritualis sicut in se potest existere non conversa ad creatorem in quo formatur. per tertiam corporalem materiam sine omni qualitate que apparet in materia formata.

¶ Quomodo dicat lucifer secundum ysaia. ascendam in celum et ero similis altissimo cum esset in celo.

Hic queri solet si in celo empireo fuerunt angeli que statim facti sunt. quomodo ut legitur in ysaia dicit lucifer. Ascendam in celum et exaltabo solium meum et ero similis altissimo. Sed ibi celum vocat dei celsitudinem cui parificari volebat et est tale. Ascendam in celum. id est ad equalitatem dei.

¶ Quales facti fuerint angeli et que quatuor eius attributa sunt in ipso initio sue additiois. **Tertia distinctio**

Acce ostensum est ubi angeli fuerint mox ut creati sunt. nunc ostendens est investigare quales facti fuerint in ipso principio sue conditionis. et quatuor quidem angelis videntur esse attributa in initio subsistentie sue scilicet essentia simplex id est indivisibilis et immaterialis. et discretio personalis. per rationem naturaliter insitam. intelligentiam. memoriam. et voluntatem suam dilectionem. liberum quoque arbitrium. id est libera inclinatio voluntatis sue ad bonum suum ad malum facultas. Poterat enim per liberum arbitrium sine violentia et coactione ad verumlibet propria voluntate deflecti.

¶ Non omnes fuerint equales angeli in tribus. scilicet in sapientia. in essentia. in libertate arbitrij.

Hic considerandum est utrum in sua substantia spirituali et sapientia rationali et libertate arbitrij que omnibus merant omnes equales fuerint ut sit prima consideratio de substantia. secundum de forma. tertia de potestate. Persona quippe substantia est. sapientia forma. arbitrium potestas. et ad substantiam quidem pertinet nature subtilitas. ad formam vero intelligentie perspicacitas. et ad potestatem rationalis voluntatis abilitas. Ille ergo essentie rationales que persone erant. et spiritus erant. natura que simplices et vita immortales. Differentie essentie tenuitate. et differentie sapientie perspicacitate. atque differentie arbitrij libertatem et abilitatem. recte habuisse intelliguntur sicut in corporibus nonnulla differentia est sicut essentia ac forma et pondus. Quaedam enim alijs meliorem ac digniorem essentiam et formam habent. et alia alijs leviora atque agilioza sunt. Ad hunc ergo modum credendum est in illas spirituales naturas suaves sue puritati et excellentie. et in essentia et in forma et in facultate differentias accepisse. in exordio

sue condicōis. quibz alij inferiores alij
 superiores. dei sapientia constituerentur.
 Alijs maiora alijs minora dona p̄stan-
 tis. vt qui tunc per naturalia bona alijs
 excellēbant. ip̄i etiam post per munera
 gratie eisdem p̄cessēt. Qui em̄ natura
 magis subtiles. et sapientia amplius p̄-
 spicaces creati sunt. hij etiam maioribz
 gratie muneribz p̄diti sunt. et dignitate
 excellentiores alijs constituti. Qui vero
 natura minz subtiles. et sapientia minz
 p̄spicaces additi sunt. minora gratie do-
 na habuerūt. inferioresq; constituti sunt.
 sapientia dei equo moderamine cuncta
 ordinātis. In ip̄a facultate arbitrij dif-
 ferentia animaduertenda est h̄m diffe-
 rentē nature virtutē. et differentē cog-
 nitionis et intelligentie vim. Et sicut dif-
 ferens vigor et subtilitas nature infirmi-
 tatem nō adducit. minorq; cognitio sapi-
 entie ignorantia nō ingerit. sic libertas
 inferior nullā arbitrio necessitatis volū-
 tatem imponit.

¶ Que omnia et eglia habuerūt angeli.

Sicut in p̄dictis angeli diffe-
 rebant. ita et quedā omnia et
 equalia habebāt q̄ sp̄rit̄ erāt
 q̄ indissolubiles et immortales erāt cō-
 mune omnibz et equale erat. In subti-
 litate vero essentie et intelligētia sapien-
 tie et libertate volūtatis differētes erāt
 Has distinctiones intelligibiles inuisibi-
 liū naturarū ille solus cōprehendere potuit
 et ponderare qui tūc cūcta fecit in pon-
 dere numero et mensura.

¶ An boni vel mali iusti vel iniusti creati
 sint angeli. et an aliqua mora fuerit in-
 ter creationē et lapsum.

Illud quoq; inuestigatōe dignū
 videt qd̄ etiā a pluribz queri so-
 let. vtrū boni vel mali. iusti vel
 iniusti creati sūt angeli. et an aliqua mo-
 ra fuerit inter creationem et lapsum. vel
 sine mora in ip̄o creationis exordio ceci-
 derunt.

*falsa opinio
 in ḡneratione*

¶ Opinio quorundā dicentiu; angelos in
 malicia creatos et sine omni mora ruisse.

Ptauerunt em̄ quidam angelos
 qui ceciderunt creatos esse ma-
 los et non libero arbitrio in ma-
 litiam declinasse. sed etiam in malicia a
 deo factos esse nec aliquā fuisse moraz
 inter creationē et lapsum. sed ab incio
 apostatasse. alios vō creatos fuisse ple-
 ne beatos. qui opinionē suā munūt au-
 toritate ambro. sup̄ genesim ita dicētis
 Nō frustra putari potest ab incio tem-
 poris dyaboluz cecidisse. nec cū sanctis
 angelis peccatū aliquādo vixisse et bea-
 tum sed mox apostatasse. Unde dñs ait

Ille homicida erat ab incio et in verita-
 te nō stetit. vt intelligamz qz in verita-
 te nō stetit ex quo creatus est qui stare
 si stare voluisset. Idem in eodem. Nō
 frustra inquit putandū est ab ip̄o incio
 temporis vel additionis sue dyabolū ce-
 cidisse et nunq̄ in veritate stetisse. Vñ
 quidā in hanc maliciam libero arbitrio
 nō esse flexum. sed in hāc quāuis a deo
 putāt esse creatū. scdm̄ illud beati iob

Hoc est inquit incitiū figmenti dei qd̄ fe-
 cit deus vt illudat ei ab angelis eius. et
 p̄pheta ait. Dracono iste quez formasti ad
illudendū ei tanq̄ primo factus sit ma-
lus inuidus et dyabolus nec volūtate de-
prauatus. His alijsq; testimonijs vtunt
 qui dicūt angelos qui ceciderunt crea-
 tos fuisse malos et sine mora corruisse.
 eos vero qui p̄stiterunt p̄fectos et bea-
 tos fore creatos. astruūt aut oritate au-
gustini qui sup̄ genesim dicit. p̄ celū si-
 gnificari creaturā sp̄ualem que ab exor-
 dio quo facta est et p̄fecta et beata est
 semper.

¶ Aliorū sententia p̄babilis qui dicūt om-
 nes angelos creatos esse bonos et ali-
 quam morulam fuisse inter creationem
 et lapsum.

Alijs autē videt omnes angelos
 creatos eē bonos et in ip̄o crea-
 tionis incio bonos exstitisse. id
 est sine vicio iustosq; fuisse. i. innocētes

8c

8c

*opinio
 falsa*

in 2° d^o d^o qz cōtra d^o d^o

sed non iustos. id est virtutum exercitium non habentes. **N**ondum enim predicti erant virtutibus que stantibus apposite fuerunt in confirmatione per gratiam. alijs vero per liberum arbitrium superbientibus. et ideo cadentibus aliqua etiam fuisse morulam autem inter creationem et lapsum et confirmationem et in illa brevitate temporis omnes boni erant. non quidem per usum liberi arbitrii sed per creationis beneficium. et tales erant qui stare poterant. id est non cadere per bonam creationis. et cadere per liberum arbitrium. **P**oterant enim peccare et non peccare. sed non poterant proficere ad meritum vite. nisi gratia supadderet que addita est quibusdam in confirmatione. **E**t ad hoc confirmandum **vt** **un**de testimonio aug. qui super **genesis** dicit. angelicam naturam primo informiter creatam et celum dictum postea formatam et lucem appellatam. quando ad creatorem est conversa perfecta dilectione ei inherens. unde prius dictum est. **I**n principio creavit deus celum et terram et postea subditum. dixit deus fiat lux. et facta est lux. quia in primo agitur de creatioe spiritualis nature informis. postea de formatione eiusdem. **R**atio quoque obviat illis qui dicunt angelos creatos fuisse malos. **N**on enim potuit creator optimus auctor mali esse. et ideo totum bonum erat. quod ex ipso illis erat. et totum bonum erat. quomodo ex ipso totum erat. **h**oc modo probatur quod boni erant omnes angeli quando primo facti sunt. sed ea bonitate quam natura incipiens acciperat.

Probationem augustini contra illos inducit qui dicunt angelos factos malos verba in iob determinant que illi pro se inducebant.

Deoque aug. exterminans opinionem eorum qui angelos creatos fuisse malos putant. auctoritate et ratione probat bonos fuisse creatos. et verba premissa beati iob. que illi pro se inducebant quomodo sunt intelligenda aperit dicens super **genesis**. **O**mnia inquit fecit deus valde bona. **N**aturam ergo an-

gelorum bonam fecit. et quia iniustum est ut nullo merito hic in aliquo quod creavit deus damnet. non naturam sed voluntatem malam puniendam esse credendum est. nec eius naturam significatam esse cum dicitur. hoc est iniciu figmenti dei etc. **S**ed corpus aereum quod tali voluntati aptavit deus vel ipsa ordinationem dei in qua eum initum etiam fecit utilem bonis vel ipsius angeli facturam. quia et si presciret deus voluntate malum futurum. fecit tamen eum pudes quanta de illo sua bonitate esset facturus. **F**igmentum ergo dei illud dicitur quia cum sciret eum deus voluntate malum futurum ut bonis nocere. creavit tamen illum ut de illo bonis prodesset. hoc autem fecit ut illudatur ei. **I**lludatur enim ei cum sanctis proficit temptatio eius sicut et mali homines quos deus malos futuros prevideus. creavit tamen ad sanctorum utilitatem. illudatur enim ei prestat sanctis eorum temptatione perfectus. **S**ed ipse est iniciu quia precedit antiquitate et principatum malicie. **H**ec autem illusio fit angelis malis et hominibus malis per angelos sanctos. quia subdit eis angelos malos et homines malos ut non quantum intunt. sed quantum simunt possint nocere. **E**cce apte ostendit qualiter predicta verba iob intelligenda sint. et angelicam naturam bonam creatam esse asseruit.

Quomodo intelligenda sint verba premissa domini differit evidenter tradens angelos esse creatos bonos et post creationem cecidisse.

Quomodo intelligenda sint verba premissa posuit accipienda sunt aug. aperit. ubi etiam sua que predicta verba determinat evidenter docens angelos bonos fuisse creatos. et post creationem interposita aliqua morula cecidisse ita inquit. **N**on putat dyabolus nunquam in veritate stetit. nunquam beatam vitam duxisse. sed ab inicio cecidisse. **N**on sic accipiendum est ut malus a bono deo creatus esse putetur quasi ab inicio non

h. c. d. m. s. stand. oppod. et. c. v. d. s. c. p. l. m. s. aut. l. v. s.

cecidisse dicere. **N**o em cecidit si talis
 scz malus factus est. **N**o quo em caderet.
 factus g^o prius statim a veritate se auer-
 tit. **P**ria potestate delectatus beateqz
 vite dulcedinem no gustavit. qua acce-
 ptam no fastidiuit. sed nolendo accipe-
 re amisit. **S**ui ergo casus pscius esse no
 potuit. qz sapientia fructus est pietatis
 otinuo autē vt factus est cecidit non ab
 eo qd accepit. sed ab eo qd acciperet.
 si deo subdi voluisset. **E**cce hic apte de-
 clarat angelos bonos creatos fuisse. et
 post creationem cecidisse. et fuit ibi ali-
 qua morula licet breuissima. **R**o orig.
 affirmat sup ezech. dicens. **S**erpens est
 hostis errarius veritati. no tamē a prin-
 cipio nec statim supra pectus et ventres
 suū ambulauit. sicut adam et eua no sta-
 tim peccauerūt. ita et serpens aliquādo
 no serpens. cū in paradiso deliciaz mor-
 raret. deus em maliciam no fecit. **E**cce
 apte dicit post creationem interposita
 morula cecidisse. **I**deoqz illa verba sic
 accipienda videntur. homicida erat ab
 inicio vel mendax. id est statim post ini-
 cium. **Q**uādo sibi equalitatē dei pmis-
 sit et seipm occidit. qui homo dicitur in
 euāgelio. nec in veritate stetit. qz in ea
 no fuit. sed ab inicio temporis. id ē sta-
 tim post incium temporis apostatauit.
 potest etiam et sic accipi illud. ab inicio
 homicida fuit vel mendax. id est ex quo
 homo fuit cōditus. quem per inuidiā in
 mortez pcpitauit et fallaciter seduxit.
Ex p^oditis ergo liquet angelos bonos
 omnes esse creatos. et post creationem
 cecidisse quosda; a bono qd habuissent
 si pscitissent.

Triplex fuit sapientia in angelis ante
 casum vel confirmationem.

Inquiri solet quā sapientiam
 habuerūt ante casum vel cōfir-
 mationez. **E**rat in eis triplex na-
 turalis cognitio. qua sciebant qz facti
 erant et a quo facti erant. et cū quo fa-
 cti erant. et habebant aliquam boni et
 mali noticiam intelligentes quid appe-

tendum vel respuendū illis foret.

An aliquā dei habuerint dilectionez vel
 sui inuicem.

Solet etiā queri vtrū aliqua; dei
 vel sui dilectionem inuicem ha-
 buerint. **R**o qd dici potest qz
 naturalem dilectionē habebāt. vt me-
 moriam et intellectū et ingenū qua deū
 et se aliquatenz diligebant. per quā ta-
 men no merebantur.

An pfectos et beatos creauit deus an-
 gelos. an miseros et impfectos. **Spio eta**

Post hoc videndū est vtrū pfe-
 ctos et beatos creauit deus an-
 gelos. an miseros et impfectos
Ro qd dici potest qz nec in beatitudine
 nec in miseria creati sunt. **M**iseri em an-
 te peccatū esse no potuerūt. qz ex pecca-
 to miseria est. **N**am si no fuisset pecca-
 tum nulla essz miseria. **B**eati quoqz nūqz
 fuerūt illi qui ceciderūt. qz sui euentus
 ignari fuerunt. id est peccati et supplicij
 futuri. **S**i em lapsū suū pscierunt. aut
 vitare voluerūt. sed no potuerūt. et ita
 erāt miseri. aut potuerūt. sed noluerūt.
 et ita erant stulti et maligni. **I**deoqz di-
 cimus qz non erant pscij euentus sui.
 nec eis data est cognitio eoz. que futura
 erant sup eos. **B**oni vero et qui pscite-
 runt. forte sue beatitudinis pscij fue-
 rūt. **V**nde aug. sup genesim. quomō in-
 quit beatus inter angelos fuit qui futu-
 ri peccati atqz supplicij pscius no fuit.
Querit aut cur no fuerit. forte h^o deus
 reuelare dyabolo noluit. quid facturū
 vel passurus esset. **C**eteris vero reuela-
 re voluit qz in veritate mansuri essent.
Iis verbis videt aug. significare. qz an-
 geli qui corruerūt no fuerūt pscij sui ca-
 sus. **I**deoqz beati no fuerūt. **E**t qz ange-
 li qui psciterūt beatitudinē sibi affutu-
 ram psciuerūt. atqz de ea certi spe exte-
 terūt. **V**nde quodammō iā beati erant
 et reuera si ita fuisset. posset dici aliquo
 modo fuisse beatos. alios vero non qui
 nescierūt euentū suū.

Handwritten marginal note in a smaller script, likely a commentary or gloss on the main text.

Quod opimando hoc dixerit non asserendo
scilicet quod angeli qui persistenter presciji fuerunt
sui boni.

Sed hoc magis opinando et que-
rendo dicit augustinus. quod asserendo
unde et huic opinioni opponens
se sequenter subdit. Sed quare discerne-
batur illi a ceteris ut deus istis que ad
ipsum pertinerent non reuelaret. Alijs vero
reuelaret cum nisi prius sit ipse ultor quam ali-
quis peccator. non enim damnat ipse inno-
centes. Sic videtur innuere quod non pecca-
turis futurum malum nec permanens futu-
rum bonum reuelauerit. Ideoque nec illi
qui ceciderunt unquam nec qui persistenter
usque ad summationem beati fuerunt. quia
beati non poterant esse. Si de beatitudi-
dine certi non erant vel si damnationis
incerti erant. Unde ^{in 11. ca. 14.} augustinus in eodem dice-
re inquit de angelis quod in suo genere bea-
ti esse possunt damnationis vel salutis in-
certi. quibus nec spes esset quod mutandi
essent in melius nimia presumptio est.
Quomodo enim beati esse possunt quibus
est incerta sua beatitudo.

Summam colligit predictorum. asserens om-
nes angelos ante confirmationem vel lapsu
non fuisse beatos nisi per beatitudinem acci-
piat illum statum innocentie in quo fue-
runt ante casum.

Sicut predictis assequitur. quod angeli qui
corruerunt. nunquam beati fuerunt.
nisi beatitudinem aliquis acci-
piat illum statum innocentie. in quo fue-
runt ante peccatum. Illi vero qui perse-
runt aut suam beatitudinem futuram deo re-
uelante prescierunt. et ita spei certitudine
aliquo modo beati fuerunt. vel incerti ex-
terunt sue beatitudinis. et ita aliter bea-
ti non fuerunt. quam reliqui qui ceciderunt.
Michi autem quod posterius dictum est per-
babilis videtur.

Responso ad id quod querebatur an ange-
li essent creati perfecti aut imperfecti. et di-
citur quod perfecti fuerunt secundum aliquid. et im-
perfecti secundum aliquid.

Ad hoc autem quod querebatur utrum
perfecti vel imperfecti fuerint crea-
ti. dici potest quod quodammodo perfe-
cti fuerunt. et quodammodo alij imperfecti
non enim uno modo aliquid dicitur perfectum
sed pluribus.

Tribus modis dicitur perfectum secundum tem-
pus. secundum naturam. et vniuersaliter perfectum.

Dicitur namque perfectum tribus modis
Est enim perfectum secundum tempus. et est perfe-
ctum secundum naturam. et est vniuer-
saliter perfectum. Secundum tempus perfectus
est quod habet quidquid tempus requirit et
ouenit secundum tempus haberi. et hoc modo
angeli erant perfecti ante confirmationem vel
lapsum. Secundum naturam perfectum est quod ha-
bet quicquid debitum est vel expedit nature
sue ad glorificationem. et hoc modo perfecti
fuerunt angeli post confirmationem. et erunt
sancti post resurrectionem. Vniuersaliter
et summe perfectum est cui nichil unquam de-
esse et a quo vniuersa proueniunt bona quod
est solus deus. Prima ergo perfectio est na-
ture adite. secunda nature glorificate. ter-
tia nature increate.

Predicta breuiter tangit addens quales
fuerunt angeli in conuersione et auersione.

Quales fuerunt angeli in creatio-
ne ostensus est. boni scilicet et non mali
et iusti. id est innocentes et perfecti
quodammodo. Alio vero modo imperfecti. beati
vero non fuerunt usque ad confirmationem nisi
beatitudo accipiat ut iam dictum est. ille
status innocentie et bonitatis in quo con-
diti sunt.

De conuersione et confirmatione stantium. et
auersione et lapsu cadentium.

Post hec consideratio adducit in-
quirere quales effecti sunt. dum
diuidentur auersione et conuersio-
ne. Post creationem namque mox quidam con-
uersi sunt ad creatorem suum. quidam auer-
si conuersi ad deum fuit. ei caritate adhe-
rere. auerti. odio habere vel iudicare. In-
uidie namque mater est superbia. qua volue-
runt se parificare deo in conuersis quasi

in speculo relucere cepit dei sapientia q̄
 illuminati sūt. Quersu vero excecati sunt
 et illi quidem auersu sunt et illuminati a
 deo gratia apposita. Isti vero sunt exce-
 cāti nō in missione malicie sed desertio-
 ne gratie a qua deserti sunt. nō ita q̄ pri-
 us dedita subtraheret. sed q̄ nunq̄ est
 apposita ut auerterentur. Nec est ergo
 auersio et auersio qua diuisi sunt qui na-
 tura boni erant ut sint alij supra illō bo-
 num p̄ iusticiā boni. alij illo corrupto p̄
 culpā mali. auersio iustos fecit. et auer-
 sio iniustos. Vtraq̄ fuit voluntatis. et
 voluntas vtriusq̄ libertatis.

De libero arbitrio breuiter tangit do-
 cens quid sit.

Habebant em̄ omnes libere arbi-
 trium qd̄ est libera potestas et
 abilitas voluntatis rationalis.
 Poterant em̄ volūtate eligere qd̄libet
 et ratōe iudicare. id ē discernere in qui-
 bus estat libere arbitriū. nec creati sunt
 volentes auerti vel auerti. sed abiles ad
 volendum hoc vel illud. et post creatio-
 nem spontanea voluntate alij elegerūt
 malum. alij bonū. et ita discreuit deus lu-
 cem a tenebris. sicut dicit scriptura. id ē
 bonos angelos a malis. et lucem appel-
 lauit diem. noctem vero tenebras. quia
 bonos angelos gratia sua illuminauit.
 malos vero excecavit.

Post creationem aliquid datū est stan-
 tibus p̄ qd̄ auerterentur nec merito ali-
 quo sc̄i gratia cooperans.

Sicut querit̄ vtrū post creatio-
 nem auersis aliquid collatū sit
 p̄ qd̄ auerterent. id ē diligerēt
 deum. Dicim⁹ q̄ est eis collata gratia
 cooperans sine qua non potest p̄ficere
 rationalis creatura ad meritū vite. Ca-
 dere em̄ potest p̄ se. sed p̄ficere nō pōt
 sine gratia adiuuante.

Qua gr̄a indigebat angelus et qua nō.

Non indigebat angel⁹ gratia p̄
 quā iustificaretur. q̄ malus nō
 erat. sed qua ad diligendū deū
 p̄fecte et obediendū adiuuaret. Operas
 quidē gratia dicit̄ qua iustificat̄ impi⁹
 id ē de impio fit pius. de malo bonus.
 Cooperans vero gratia qua iuuatur ad
 benuolendū efficaciter et deum p̄ om-
 nibus diligendū et ad operandū bonū
 et ad p̄seuerandum in bono et h̄mōi de
 quib⁹ postea plenus dicem⁹. Data est
 ergo angelis qui p̄siterunt cooperans
 gratia p̄ quā cōuersi sunt ut deū p̄fecte
 diligerent. Cōuersi aut̄ sunt a bono qd̄
 habebant non p̄dito ad maius bonū qd̄
 nō habebant. et est facta ista auersio p̄
 gratiā cooperantez libero arbitrio que
 alijs gratia qui ceciderunt apposita nō
 fuit.

Quid sit imputandū illis qui auersi sunt.

Non esse imputandū illis q̄ auersi
 sunt et nō auersi. q̄ sine gratia
 auerti nō poterant. Sed illa non est eis
 data. nec culpa illoz fuit q̄ nō est data
 q̄ in eis nulla culpa adhuc precesserat.
 Ad qd̄ dici potest quomā quib⁹ appo-
 sita ē ip̄a gratia nō fuit ex meritis eoz.
 alioquin iam nō esset gratia. sed ex me-
 rito qd̄ esset ante gratiam dare.

Qua culpa gratia non est data eis qui
 ceciderunt.

Quod vero alijs nō est data cul-
 pa eoz fuit q̄ cū stare possent
 noluerūt quousq̄ gratia appo-
 nere. sicut alij p̄siterunt donec illis ca-
 dentib⁹ p̄ supbiam eis gratia apposita
 est. Aperte ergo cadentū culpa in hoc
 dep̄bendi potest. q̄ licet sine gratia ne-
 quirent p̄ficere quā nondū acceperant
 p̄ id tamen qd̄ eis collatū erat in crea-
 tione poterant non cadere. id ē stare q̄
 nichil erat qd̄ ad casum eos opelleret.
 sed sua spontanea voluntate declinaue-
 runt. qd̄ si nō fecissent qd̄ datū est alijs
 vtriq̄ dare et istis.

¶ Angeli in ipsa confirmatione beati fuerunt sed verum eam meruerunt per gratiam tunc sibi datam ambiguum est. de hoc enim diuersi diuersa sentiunt.

Item queri solet. verum in ipsa confirmatione beati fuerint angeli. et an ipsa beatitudinem aliquo modo meruerint. **¶** In ipsa confirmatione beati fuerint plures attestant auctoritates. et ideo perstanti habendum est. Verum vero per gratiam tunc sibi datam ipsam beatitudinem meruerint ambiguum est. Quibusdam enim placet quod eam meruerunt per gratiam quam in confirmatione preceperunt simulque in eis meritum et premium fuisse dicunt. nec meritum precessisse premium tempore sed causa. Alii autem vident quod beatitudinem quam receperunt in confirmatione per gratiam tunc appositam non meruerunt dicentes tunc non fuisse eis collatam gratiam ad merendum sed ad beate viuendum. non tunc eis datum esset bonum quo mererentur. sed quo feliciter fruerentur. **¶** Ad autem tunc in premium acceperunt per obsequia nobis exhibita. post ex dei obedientiam et reuerentiam mereri dicunt et ita premium precessit merita. et hoc michi magis placere fateor.

¶ De maioribus et minoribus quidam ceciderunt. inter quos unus fuit celsior scilicet lucifer. **Dispositio**

Reterea sciri oportet. quoniam sicut de maioribus et de minoribus quidam presterunt. ita de utroque gradu quidam corruerunt. Inter quos unus fuit omnibus aliis cadentibus excellentior. nec inter stantes aliquis eo fuit dignior sicut testimonij auctoritatum monstrat. **¶** Sic enim iob. Ipse principis viarum dei. Et in ezechiele. legitur. Tu signaculum similitudinis plenae scientiae. et perfectione decorus. in delicijs paradisi dei fuisti. **¶** Ad grege. exponens ait. Quanto in eo subtilior est natura. eo magis in illo ymago dei similis insinuat impressa. **¶** Item in ezech. legitur. Omnis lapis precio

Et dicitur quod unus cecidit in terra et unus in celo. et unus in terra et unus in celo. et unus in terra et unus in celo.

Et dicitur quod unus cecidit in terra et unus in celo. et unus in terra et unus in celo. et unus in terra et unus in celo.

sus operimentum eius. id est omnis angelus quasi operimentum eius erat. quod ut dicit grege. in aliorum comparatione ceteris clarior fuit. unde vocatus est lucifer. sicut testatur ysaias. **¶** Quomodo inquit cecidisti lucifer qui mane oriebaris etc. qui non unus ordo sed unus deus accipiendus est. qui teste ysidoro. Postquam creatus est eminentiam nature profunditate scientie sue prepondens in suum creatorem superbiuit intantum quod etiam deo se equare voluit ut in ysaias dicitur. In celum ascendam super astra celi et exaltabo solum meum et ero similis altissimo. Similis quidem deo esse voluit non per imitationem. sed per equalitatem potentie.

¶ Unde et quo deiectus fuerit merito sue superbie.

Sic tante superbie merito de celo. id est de empireo in quo cum alijs fuerat deiectus est in istum caliginosum aerem cum omnibus sue prauitatis consortibus. **¶** Nam ut iohannes ait in apoc. Draco de celo cadens secum traxit terciam partem stellarum. quod lucifer ille alijs maior non solus cecidit. sed cum eo alij multi qui ei in malicia consenserunt eosque cadentes huius caliginosi aeris habitaculum receperunt. Et hoc ad nostram probationem factum est. ut sit nobis exercitacionis causa. **¶** Unde de apostolus. colluctatio est nobis aduersus principes et potestates mundi huius et aduersus rectores tenebrarum contra spiritualia nequicie in celestibus. quod demones qui sunt spirituales et nequaquam in hoc turbulento aere nobis propinquo qui celum appellat habitant. **¶** Unde et dyabolus princeps aeris dicitur.

¶ Non est accessum eis habitare in celo vel in terra.

Non enim est eis accessum habitare in celo quod clarus locus est et amenus. nec in terra nobiscum ne homines nimis infestarent. **¶** Sed iuxta apostoli petri doctrinam in epistola canonica traditam. in aere isto caliginoso

Et dicitur quod unus cecidit in terra et unus in celo. et unus in terra et unus in celo. et unus in terra et unus in celo.

qui eis quasi carcer vsq; ad tempus iudicij deputatus est. Tūc autē detrudent in baratrū inferni. scdm illud. Ite male dicti in ignem eternum qui paratus est dyabolo et angelis eius.

¶ De demones alij alijs pzelunt et habent etiā alias pzelationes.

Et sicut inter bonos angelos alij alijs psumunt. ita et inter malos alij alijs pzelati sunt. et alij alijs subiecti quandiu durat mundus angeli angelis. demones demonibz. homines hominibz psumunt. Sed in futuro omnis euacuabit platio vt docet aplūs. Habent quoq; secundum modum scientie maioris vel minoris pzelationes alias maiores vel minores. Quidam em̄ vni pzelatione. alij vni homini. alij vni vicio psumunt. Vnde dicit spiritus superbie. spiritus luxurie et huiusmodi. qz de illo vicio maxime potest hoies tēptare a quo nominatur. Vnde etiam est qz nomine demonis diuitie vocant scz māmona. Est em̄ māmon nomē demonis. quo nomine vocant diuitie sym fiaz linguam. Hoc autē non ideo ē qz dyabolus in potestate habeat dare vcl auferre diuitias cui velit. sed qz eis vtiē ad hominū tēptationem et dēceptionem.

¶ An omnes demones sint in hoc aere caliginoso an aliqui sint in inferno.

Solet autē queri verū omnes in isto aere caliginoso sint. an aliqui iam sint in inferno. Qz in inferno quotidie descendāt aliqui demonum verisimile est. qz animas illuc cruciandas deducūt. et qz illic aliqui semp sint alternatis forte vicibz non pcul est a vero qui illic animas detinent atz cruciant. Qz autē anime maloz illic descendunt atqz illic pmanē. ex eo constat qz xps ad inferos descendit. vt iustos qui ibi tenebant educeret. Si em̄ iusti illuc descendebant. multo magis iniusti. et sicut tradit auctoritas. cum iustos eduxit

in quos ibi reliquit. Quomodo em̄ infernum nō absorbuit.

¶ Quidam putant luciferū esse in inferno religatū ex quo temptauit xpm et victus fuit que dicit primū hoiem temptasse. et vicisse.

Quidam autē quidā opinant qz ibi religatus sit et ad nos tēptandos nunc accessum nō habeat. qz in apocalipsi legit. Cū consummati fuerint mille anni. soluet sathanas de carcere suo et exiet et seducet gētes. qd erit nouissimo tpe anticristi. quādo erit tanta tribulatio. vt etiam si fieri potest moueant electi. Quē ibi religatū dicūt ab eo tpe quo temptauit xpm in deserto vel in passione et victus ē ab eo. Ipsum putant primū hoiem temptasse et vicisse et scō deus sed ab eo victum esse. et ideo in inferno religatum. Alij autē putant ex quo cecidit p peccati sui magitudine illuc fuisse dimersum.

¶ Lucifer nō habet potestatem quam habebit tpe anticristi.

Sed siue in infernum dimersus sit siue nō. credibile ē eū nō habere potestatem accedēdi ad nos quā habebit in tpe anticristi in quo fraudulenter ac violenter operabit. et ideo forte dicit tunc soluendus. qz tūc dabit ei potestas a deo temptandi homines quā modo nō habet.

¶ De demones semel victi a sanctis nō accedūt amplius ad alios. Orig.

Alijs quoq; qui a sanctis iuste et pudice viuētibz vincunt. potestas alios temptandi videt adimi. Vnde orig. Puto inquit sane qz sancti repugnantes aduersus istos incēntores et vincentes minuunt exercitum demonū vt qz plurimos eorum interimant nec vltra fas sit illi spiritui. q ab aliquo sancto caste et pudice viuendo victus ē impugnare itēz aliū hominē. Hoc autē

orig. ma. lyp. claus. daniel. daniel. et qz ipse spiritus sanctus dicitur in inferno esse bellus.

Non ergo post confirmationem an-
geli de natura sicut ante pecca-
re potuerunt. non quod liberum arbit-
rium eorum debilitatum sit per gratiam. sed
ita potius confirmatum ut iam per illud non
possit bonus angelus peccare. quod utique
non est ex libero arbitrio. sed ex gratia
dei. Ergo hieronymus ait. Cetera cum sint
liberi arbitrij possunt flecti in utramque par-
tem. accipi oportet secundum statum in quo
creata sunt. Talis enim et homo et angelus
creati sunt qui ad utramque flecti poterant
sed postea boni angeli ita per gratiam sunt
confirmati ut peccare non possint. et mali
ita in vicio obdurati ut bene vivere ne-
queant. Similiter etiam illud pseudo-
dionysij intelligendum est. Angeli mutabiles sunt
natura. immutabiles sunt gratia. quia ex
natura in primordio sue conditionis muta-
ri potuerunt ad bonum sine ad malum. sed
post per gratiam ita bono addicti sunt ut
inde mutari nequeant. Ad hoc enim repu-
gnat gratia non natura.

¶ Angeli mali viuacem sensum non perdi-
derunt et quibus modis sciant.

E licet mali angeli ita per mali-
ciam sint obdurati viuaci tamen
sensu non penitus sunt priuati.
Nam ut tradit pseudo-dionysius triplici acumi-
ne scientie vigent demones scilicet subtilita-
te nature. experientia temporum. reuelati-
one supernorum spirituum. De hoc etiam
augustinus ait. Spiritus mali quedam vera de ter-
ribus rebus noscere permittunt. partim sub-
tilitate sensus. partim experientia tem-
porum callidiores. propter tamen magnam longi-
tudinem vite. partim sanctis angelis. quod
ipsi ab omnipotenti deo discunt iussu eius
sibi reuelantibus. Aliquando idem nefandi
spiritus et que acturi sunt velut diuinan-
do predicunt.

¶ Magice artes virtute et scientia dyaboli
valent que virtus et scientia est ei
data a deo vel ad fallendum malos vel ad
monendum vel ad exercendum bonos.

Quorum scientia atque virtute etiam
magice artes exercent. quibus
tamen tam scientia quam potestas
a deo data est. vel ad fallendum fallaces
vel ad monendum fideles. vel ad exercen-
dam perbandamque iustorum patientiam. Unde
augustinus in libro iij. de trim. Video inquit in-
firme cogitationi quid possit occurrere.
Cur scilicet ista miracula etiam magicis arti-
bus fiant. Nam et magi pharaonis ser-
pentes fecerunt et alia. sed illud est am-
plius admirandum quomodo magorum po-
tentia quam serpentes facere potuit ubi ad
muscas minutissimas. scilicet cimes ventus
est omnino defecit. qua tertia plaga egi-
ptus cedebat. Ibi certe defecerunt ma-
gi dicentes. digitus dei est hic. unde in-
telligi datur nec ipsos quidem transgres-
siones angelos et aereas potestates in una
primam caliginem tanquam in sui generis car-
cerem ab illius sublimis ethere purita-
tis habitatione detrusos. Per quos ma-
gice artes possunt quidquid possunt vale-
re aliquid nisi data desuper potestate.
Data autem vel ad fallendos fallaces sicut
in egiptos. et in ipsos etiam magos data
est. ut in eorum spiritu operatione videren-
tur admirandi a quibus fiebant danandi
vel ad monendos fideles ne tale aliquid
facere pro magno desideretur. propter quod
etiam nobis in scriptura sunt prodita. vel
ad exercendam perbandam manifestandamque
iustorum patientiam.

¶ Transgressoribus angelis non seruit
ad nutum materia rerum visibilium.

Nec putandum est istis transgres-
soribus angelis ad nutum seruire
hanc visibilium rerum materiam. sed
deo potius a quo hec potestas data quam
tum immutabilis iudicat.

¶ Non sunt creatores licet per eos magi
ranas et alia fecerint sed solus deus.

Nec sane creatores illi maligni
angeli dicendi sunt. quia per illos
magi ranas et serpentes fecerunt
non enim ipsi eas creauerunt.

Quidam p[ro]p[ter] ad p[ro]p[ter]...

Phibua...

Contra Aug[ustinu]m dicitur quod si potest et minus potest. Ad h[oc]...

De seminibus omnium corporum quorum creator ipse solus creator est.

Omnium quippe rerum que corporaliter visibiliterque nascuntur occulta quedam semina in corporis mundi huius elementis latent quae deus originaliter eis indidit. Ipse ergo creator est omnium rerum qui creator est invisibilium seminum. quae quaecumque nascendo ad oculos nostros exeunt. ex occultis seminibus accipiunt progrediendi haec primordia et incrementa debite magnitudinis distinctionesque formarum ab originalibus ut ita dicam regulis sumunt.

Sicut parentes non dicuntur creatores filiorum nec agricola frugum. ita nec bonus angeli nec mali et si per eorum ministerium fiant creature.

Sicut ergo nec parentes dicimus creatores hominum. nec agricolas creatores frugum. quantum eorum extrinsecus adhibitis motibus ista creanda dei virtus interior operetur. ita non solum malos. sed nec bonos angelos fas est putare creatores. Si pro subtilitate sui sensus et corporis semina istarum rerum nobis occultiora noverunt. et ea per operationes elementorum latenter spargunt. atque ita et gignendarum rerum et accelerandarum incrementorum praebent occasiones. Sed nec boni hoc nisi quantum deus iubet. nec mali hoc iniuste faciunt. nisi quantum iuste ipse permittit. Nam iniqui malicia voluntatem suam habet iniustam potestatem autem non nisi iuste accipit siue ad suam penam siue ad aliorum vel penam malorum vel laudem bonorum.

Sicut iustificationem mentis ita creationem rerum solus deus operatur. licet creatura extrinsecus seruiat.

Sicut ergo mentem nostram iustificando formare non potest nisi deus. predicare autem extrinsecus euangelium etiam homines possunt non solum

bonum per veritatem. sed etiam mali per occasionem. ita creationem rerum visibilium deus interior operatur. Exteriores autem operationes atque operationes siue occasiones ab angelis tam bonis quam malis vel etiam hominibus adhibentur. Sed haec ab hominibus tanto difficilius adhibentur. quantum eis desunt sensuum subtilitates. et corporum mobilitates in membris terrens et pigris. Unde qualibetcumque angelis vicinas causas ab elementis strabere. quanto facilius est tanto mirabiliores in huiusmodi operibus eorum existunt celeritates sed non est creator nisi qui principaliter ista format. nec quisquam hoc potest nisi unus creator deus. Aliud est enim ex intimo ac summo causarum cardine addere ac ministrare creaturam. quod facit solus creator deus. Aliud autem per distributis ab illo virtutibus et facultatibus aliquam operationem forissecus admouere ut tunc vel tunc. sic vel sic creat quod creat. Ista quippe originaliter et primordialiter in quadam textura elementorum cuncta iam creata sunt. sed acceptis oportunitatibus postea procedunt.

Angeli mali multa possunt per naturam vigorem que non possunt propter bonorum angelorum et dei prohibitionem. id est quod non permittuntur.

Ellud quoque sciendum est quod angeli mali quedam possunt per naturam subtilitatem. que tamen non possunt propter dei vel bonorum angelorum prohibitionem. id est quod non permittuntur illa facere a deo vel ab angelis bonis. possent utique fecisse cimices quae ranas serpentesque fecerunt. Quedam vero non possunt facere etiam si permittantur ab angelis superioribus quod non permittit deus. Unde augustinus in libro de trinitate. Ex ineffabili potentia dei fit ut quod possent mali angeli si permittentur. ideo non possunt quod non permittuntur. Neque enim occurrit alia ratio cur non poterat facere cimices quae ranas serpentesque fecerunt. nisi quia maior aderat dominatio

phibentis dei per spiritū sanctū. qđ etiā magi cōfessi sunt dicentes. Digitus dei est hic. Quid autē p naturam possint. nec possint ppter phibitionem. et qui d p ipius nature sue additionē facere nō sūnant. homini explorare difficile est imo impossibile. Novim⁹ hominē posse amulare. et neq; hoc posse si nō pmittat. volare autē nō posse etiā si pmittatur. Sic et illi angeli qđā possunt facē si pmittant ab angelis potentiorib⁹ ex i pe rio dei. Quedā vero non possunt etiā si ab eis pmittant. qđ ille nō pmittit a quo est illis talis nature modus qui etiam p angelos suos illa plerūq; nō pmittit. q̄ accessit vt possint.

Utrum angeli omnes corporei sint qđ quibusdā visum est quib⁹ aug. cōsentire videf dicens angelos omnes ante casu habuisse corpora tenuia & spiritalia. s; in casu mutata in deterius maloz corpora. vt in eis possent pati. *Sic &...*

Solet etiam in questione versari apud doctos. utrum angeli om̄s boni sc; ac mali corporei sint. id ē corpora habeant sibi vmta. qđ alii qui putat im̄tentēs verbis aug. qui dicere videf. qđ angeli omnes ante cōfirmationem vel lapsu corpora aerea habuerint de puriori ac superiore aeris parte formata. ad faciendū abilia nō ad patiensdum. et angelis bonis qui p̄siterunt talia sunt obseruata corpora vt in eis possint facere & nō pati. que tante sunt tenuitatis vt a mortalib⁹ videri nō valeant. nisi supuestita aliqua grossiori forma qua assumpta vident. depositaq; videri desunt. Angelis vero malis mutata sunt in casu corpora in deteriozem qualitatez spissioris aeris. Sicut em̄ a loco digniori in inferiozem locū. id ē in caliginosum aere; deiecti sunt. Ita illa corpora tenuia mutata sunt & trāformata in deteriora corpora & spissiora. in quibus pati possent a superiori elemēto. id ē ab igne. et hoc aug. sensisse videf sup

explorate

apud p̄m̄s...

Ubi qđ dicitur est apud platonē philosophū qđ dicebat de ordinē dñi... quod dicitur in... quod dicitur in... quod dicitur in...

⁴³⁰³
Genesim ita dicens. Demones dicuntur aerea animalia. qđ corpora aereoz natura vigent. nec p mortem soluent. qđ p̄ualet in eis elementuz aptius ad faciendū qđ ad patiendū. Nō patiendū enim humor et humor. Nō faciendum aer et ignis aptitudinem p̄bent. Transgressores vero angeli cū p̄ncipe suo nūc dyabolo tūc archangelo. nō mirum si post peccatū in hanc caliginem detrusi sunt. Neq; etiā hoc miruz est si auersi sunt ex pena in aereaz qualitatez qua possunt ab igne pati. Caliginosa tamen aeris tenere tantuz pm̄ssi sunt qui eis quasi carcer sit vsq; ad tempus iudicij. Ecce hie verbis videf aug. id tradere qđ quidā opimantur de corporib⁹ angeloz. Hoc autē eū alij dixisse astruūt nō ita sentiendo. sed opimionē alioz referendo qđ ex ipius verbis diiudicare volūt. quib⁹ ait Demones dicunt aerea animalia nō aut sunt. ita em̄ quidā dicebant. De habitatione vero caliginosi aeris in quē detrusi sunt nō opimando sed rei veritatē asserendo eum tradidisse dicunt. qđ ipi? locutōis distinctio ostendit. Dicūt quoq; plurimos catholicos tractatores in hoc cōuenisse. atq; id cōcorditer docuisse qđ angeli incorporei sint nec corpora habent sibi vmta. Assumūt autē aliquādo corpora deo p̄parante ad impletionem misterij sui sibi a dō iniūcti. eadēq; post expletionē deponūt in quib⁹ corporib⁹ hominib⁹ aparuerūt atq; locuti sunt. & aliquādo quidē locuti sunt ex p̄sona dei sine distinctionē alicui⁹ p̄sonē. Aliquādo ex p̄sona patris vel filij siue spiritus sancti.

Utrum deus in corporalibus illis antiquis formis apparuit.

Nec dubitandū est deū in corporalib⁹ formis aparuisse hominibus. sicut aug. in .ij. l. de trim. ostendit cōferens diuersa scripture testimonia. ex quib⁹ deum in corporeis figuris hominib⁹ aparuisse p̄bat. et aliquādo ex p̄sona dei sine distinctione. aliquādo

Ubi dicitur de... quod dicitur in...

quod dicitur de... quod dicitur in...

k

tm temptare valeant. quantum deside-
rant. Virtutes vocantur illi per quos si-
gna et miracula frequenter fiunt. Archā-
geli qui maiora nunciant Angeli qui mi-
nora.

¶ Hec nomina non ppter se sed ppter
nos eis data sunt q̄ assumpta sunt a do-
ms gratie que non habent singularit̄ s̄
excellenter et a p̄cipuis noiantur.

Hec nomina illis non ppter se. s̄
ppter nos eis data sunt. qui em̄
sibi noti sunt contemplatiōe no-
bis innotescunt cognominatiōe. Et no-
minant̄ singuli ordines a domis gratia-
rum que non singulariter / sed excellēt
data sunt in participatiōe. In illa em̄
celesti curia / vbi plenitudo boni est. li-
cet quedam data sint excellenter. nihil
tamen possidet̄ singulariter. Omnia em̄
in om̄ibus sunt. non quidem equaliter.
quia alij alijs sublimius possident / que
tamen om̄es habent. Cūq; oia dona ḡ-
tiarum supiores ordines sublimius et p̄-
fectius perceperunt. tñ ex p̄cipuis sortiti
sunt vocabula. Inferioribus cetera reli-
quentes ordinibus ad cognominatiōē
vt seraphim qui ordo excellentissimus
estimatur. tam dilectōnem q̄ cogni-
tōnem diuinitatis. et cetera virtutuz do-
na. ceteris om̄ibus sublimius et p̄fecti-
pcepit. et tam̄ ab excellentiori dono. i-
a caritate nom̄ accepit ille superior or-
do. Maius enim donum est ip̄a caritas
q̄ scientia. Item maius est scire q̄ iudi-
care. scientia nanq; informat iudicium.
Ideoq; secundus ordo a secundo dono
id est cognitiōe veritatis appellatus ē
seraphim. Ita et de alijs intelligen-
dum est. Assignatur ergo excellentia or-
dinū scdm̄ excellentiā donoz. Et tamē
sicut gregorius ait / illa dona om̄ib; sunt
cōmūnia. Om̄es em̄ ardent caritate / et
scientia pleni sunt. Sic et de alijs / sed su-
periores alijs excellentius ut iam dictuz
est ip̄a acceperūt a quibus et noiantur
Vnde gregorius in illa summa ciuitate
quifq; ordo eius rei censetur nomie q̄

plenius accepit in munere

¶ Questio ex verbis gregorij orta.

Sed oritur hic questio talis. Si
quifq; ordo ab illo dono nomi-
natur quod plenius possidet.
tunc cherubim in scientia p̄met om̄ib;
quia a scientia noiatur. sed qui magis di-
ligit / plus cognoscit. Tantū em̄ vt dicit
autoritas cognoscit ibi quifq; quantum
diligit. Itaq; seraphim non solum in ca-
ritate. sed etiam in scientia p̄minent. Iō-
q; autoritas illa sic videtur intelligen-
da. vt compatio nō referatur ad oēs or-
dines / sed ad quosdā scilicet inferiores.
Ille em̄ ordo non plenius seraphim ac-
cepit scientiā in munere / sed plenius ali-
is ordinibus qui sunt inferiores. Nec no-
minatur quifq; ordo ab om̄i re. q̄ pleni-
us alijs accepit. s̄ ab aliqua reruz quas
accepit. Vel pōt compatio referri / non
ad ipsos ordines sed ad alia dōa. nec ad
om̄ia alia dona / sed ad quedam. Sicut
em̄ hoies cum plura habeant dona que
dam alijs excellentius possidet. Ita for-
te et angeli quibusdam muneribus ma-
gis pollent. et alijs quibusdam minus.

¶ Utrq; ordines ab initio creatōis ita di-
stincti fuerint.

Iam nunc inquirere restat. Utrum
et isti ordines a creatōis initio ita
distincti fuerint. **¶** Ita fuerint di-
stincti a primordio sue conditiōis
videtur testimonio autoritatis insinua-
ri. que tradit de singulis ordinibus ali-
quos cecidisse. De ordine nanq; superi-
ori lucifer ille fuit / quo null; dignior cō-
ditus est. Apostolus etiam p̄ncipatus
et potestates tenebrarum noiat oñdens
de ordinibus illis cecidisse qui cuz i ma-
lis ministerium exerceant / penitus tamē
non noibus ordinum suoz priuati sunt.
Sed non videtur illud posse stare. Nō
em̄ tunc caritate ardebant / nec sapien-
tia pollebant. neq; in eis deus sedebat.
Si hoc em̄ habuissent non cecidissent.

Non ergo tunc erant cherubin vel seraphim vel throni. Ad quod dicimus. quia casum quorundam non erant isti ordines. quia nondum habebant dona. in quorum participatōibus conueniunt. Sed quibusdam cadentibus aliis appositae sunt eisque qui ceciderunt collata fuissent eadem dona. si persistissent. Ideoque scriptura dicit de singulis ordinibus aliquos cecidisse. non quia fuissent in ordinibus. et postea corruerunt. sed quia si persistissent. eorum aliqui in singulis fuissent ordinibus. qui et in nature tenuitate. et in forme perspicacitate differentes gradus haberent sicut illi qui persistenterunt. Alii enim ut praediximus superiores. alii inferiores conditi sunt. Superiores qui natura magis subtiles et sapientia magis perspicaces. Inferiores qui natura minus subtiles. et intelligentia minus perspicaces facti sunt. Has autem inuisibiles differentias inuisibilium solus ille ponderare potuit. qui omnia in numero et mensura. et pondere disposuit. Aug. sup. genesim. id est in se ipso qui est mensura. omni rei modum praefigens. et numerus omni rei spem praebens. et pondus omnem rem ad stabilitatem trahens id est terminans et formans et ordinans omnia.

¶ Verum omnes angeli eiusdem ordinis sunt equales.

Posterea considerari oportet. utrum omnes angeli eiusdem ordinis equales sint. Ita enim quibusdam placuit. sed non est hoc probabile nec assertione dignum. quia lucifer qui fuit de collegio superiorum ipsi etiam dignior extitit. qui alijs excellentiores creati fuerant. Ex quo precipitur quod si persistisset. in ordine superiori fuisset. et alijs eiusdem ordinis dignior extitisset. Sic enim unus est ordo apostolorum et alter martirum. et tamen in apostolis alij alijs sunt digniores. Similiter et in martiribus alij alijs sunt superiores. ita et in ordinibus angelorum recte creditur esse.

¶ Quomodo dicat scriptura decimum ordinem ex hominibus compleri. cum non sint nisi nouem ordines

Notandum etiam quod decimus ordo legitur de hominibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines. nec plures fuissent. etiam si illi qui ceciderunt persistissent. mouent lectores quomodo scriptura dicat. decimum ordinem compleri ex hominibus. Gregorius namque ait. homines assumendos in ordine angelorum. quorum alij assumuntur in ordine superiorum. qui scilicet magis ardent caritate. Alii in ordine inferiorum qui scilicet minus perfecti sunt. Ex quo apparet non esse de hominibus formandum decimum ordinem. tanquam nouem sint angelorum. et decimus hominum. sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum. Ergo legitur decimus ordo complendus de hominibus ex tali sensu dictum fore accipi potest. quia de hominibus restaurabitur. quod in angelis lapsum est. de quibus tot corruerunt. ut posset fieri decimus ordo. Propter quod apostolus dicit. Restaurati omnia in christo quae in caelis et quae etiam in terris sunt. quia pro christum redemptum est genus humanum. de quo fit reparatio ruinae angelice. tamen non minus saluaretur homo. si angelus non cecidisset.

¶ Angeli homines assumunt iuxta numerum statium non lapsorum.

Non enim iuxta numerum eorum qui ceciderunt. sed eorum qui permanserunt. homines ad beatitudinem admittuntur. Vnde gregorius super perna illa ciuitas ex angelis et hominibus constat. ad quam credimus tantum humani generis ascendere quantos illic contigit angelos remansisse. sicut scriptum est in cantico deuteronomij. Statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum dei.

Quidam dicunt scđum numerum lapsorum angelorum hostes reparandos.

A quibusdam tam putatur qđ homines reparentur iuxta numerum angelorum qui ceciderunt vt illa celestis ciuitas nec suorum ciuiz numero priuetur. nec maiori copia regnet. Quod augustinus in encheridion sentire videtur. non asserens de homibz plus saluari qđ corruiť de angelis/ sed non minus ita dicens. Superna hierusalem mater noster ciuitas dei/ nulla ciuizum suorum numerositate fraudabitur. aut vberiore etiaz copia fortasse regnabit. Neqđ em numerum aut sanctoru hominum aut imundorum demonum nouimus. in quorum locum succedentes filij catholice matris/ que sterilis apparebat in terris mea pace dđ qua illi ceciderunt/ sine vlllo temporis termino permanebunt. Sed illorum ciuizum numerus siue qui est/ siue qui fuit/ siue qui futurus est in contemplatione eius artificis. qui vocat ea que nō sunt tanquā ea que sūt. Ecce aperte dicit non minus de hominibus saluari qđ corruiť de angelis. sed plus non asserit.

Quoniam omnes spiritus celestes mittantur. et ponit alias opiniones et auctoritates quibus mittuntur.

Hoc etiam inuestigandum est. Vtrum omnes illi celestes spūs ad exteriora nuncianda mittantur. Quidam putant aliquos in illa multitudiē eē qui foras p officio exeunt. alios qui intus semper assistūt. sicut scriptum est in danielē. Milia milium ministrabunt ei. et decies centenamilia assistebant ei. Item dđ omni hierarchia que sacer pncipatus dđ/ de platione spirituum ait/ superiora illa agmina ab intimis nunquā recedunt. quoniam ea que pminent/ vsum exterioris officij nunquā habent/ bis auctoritatibus mittunt/ qui angelos mitti nisi inferiores ificiantur.

Obiectio circa illos

Quibus obiicitur quod isaias ait Volauit ad me vnus de seraphim qui ordo superior est et excellentior. Ideoqđ si de illo ordine mittuntur non est ambigendum quin etiam et de alijs mittant. Apostolus quoqđ ait. Omnes sunt administratorij spiritus / in ministerium missi. His testimonijs asserunt quidam omēs āgelos mitti. Nec debet indignum videri/ si etiam superiores mittantur/ cum et ille qui creator ē omnium ad hec inferiora descenderit.

Questio si omnes mittantur. cur vnus tantum ordo nomine angelorum censetur.

Hic questio oritur si omēs mittantur/ et nūcij dei existūt. quare vnus tm inter nouem ordines angelorum nomine censetur. Ad quod quidam dicunt/ omēs quidez mitti/ sed alios sepius/ et quasi ex officio iniuncto qui ppe angeli vel archangeli nominant. Alios vero rarius mitti. s. maiores cā extra communem dispensationem aborta qui cum angelorum ministerium suscipiunt/ etiam nomen assumunt. Vnde i ps. Qui facit angelos suos spūs. quia illi qđ natura spūs sunt aliquando angeli et nūcij fiunt.

Putant quidam michael gabriel raphael de superiori ordine fuisse/ et sunt nomina spirituum nō ordinu.

Putant illi michael/ gabriel/ raphael de superiori ordine fuisse. Michael interpretatur qđ vt deus. Gabriel fortitudo dei. Raphael medicina dei. Nec sunt ista nomina ordinum sed spirituum. Et dicunt quidam singulum horum vnus ppe ac singulariter spūs eē nomen. Alij vero non vnus singulariter et determinate/ sed nūc huius/ nunc illius eē nomen scđum qualitatem eorum. ad que nuncianda vel gerenda mittuntur sicut et demonum quedam

abempdico qđ pte vni qđ vel agtemplariū vō flm f

adly

quod tenent

ad iudicium

et negant

... de vchomochi Job po demum ...
habet supra regis ...
sic ad appollion ...

nomina sunt. que quidam putant eē vni
us ppria. Alij vero pluribus cōmūnia.
Dyabolus quippe qui grece ita vocat
et criminator interpretatur vel deorsus
fluens/hebraice dicitur sathan. i. aduer
sarius. Dicitur et belial. i. apostata et
abfq; iugo. Dī etiā leuiathan. id est ad
ditamentū eorū. et alia plura reperies
nomina que vel vnius spūs sunt ppria.
vel pluribus cōmūnia.

Quomō determinent predictas autozi
tates que videntur aduersari q dicunt
omnes mitti.

Qui autem omnes angelos mit
ti asserunt/pmissas autozitatef
damehs. s. et dyomisij ita deter
minant dicuntur superiora agmina deo
assistere. et ab intimis nunquā recedere
misi quā aliquando mittātur. sed quia
rarissime ad exteriora pdeunt neq; tūc
ab intimis recedunt. sed dei pntie et cō
templatōm semper assistunt. quod etiā
faciunt qui frequenter mittuntur.

Quos alij dicant mitti. et quos dicant
non mitti cum determinatōne autozita
tum que videntur sibi aduersari.

Alij vero dicunt tres ordines su
premos. s. cherubim seraphim et
thronos ita creatori assistere q; ad exti
ora non exeunt. Inferiores aut tres ad
exteriora mitti. Tres vero medios int
vtrosq; cōsistere nō mō dignitate vel lo
co. sed etiam officio. quia pceptum di
uinum a superioribus accipiunt/et defe
runt ad inferiores. Ideoq; cum supre
mi medijs/et medijs imis/atq; hī homi
nibus pceptū dei nuncient. merito oēs
angeli nominari debent. Et ob id forte
apostolus ait. Omnes spūs administo
res eē filij et mitti in ministerium. vel p
omnes non singulos ordines/sed de in
ferioribus ordinibus singulos angelos
cōplexus ē. Illud vero quod isaias ait
per verba dyomisij determinant dicen

tis. Hī spūs qui mittuntur percipiunt
horum vocabulum quorum gerūt offi
cium. Vnde dicunt illū angelū qui mis
sus est ad isaiam. ut mundaret et incen
deret labia pphete fuisse de ordine infe
riorum. Sed ideo dictus est forte d se
raphim. quia veniebat incendere et con
sumere delicta isaię.

Quęq; anima habet angelum bonuz
ad sui custodiam delegatum/et maluz
ad exercitium. // Distinctio 11 ma

Illud quoq; sciendū ē q; angeli bo
ni deputati sunt ad custodiā ho
minum. ita vt quisq; electoruz ha
beat angelū ad sui pfectū atq; cu
stodiam spēaliter delegatū. Vnde i euā
gelio veritas a pusillozum scandalo p
hibens ait. Angeli eorum semper vidēt
faciem patris. Angelos dicit eorum eē
quibus ad custodiaz deputati sunt. Su
per quem locū hieronimus tradit vnā
quāq; animā ab exordio natiuitatis ha
bere angelum ad sui custodiam deputa
tum/inquiens ita. Magna dignitas aia
rū est vt vnaqueq; habeat ab ortu nati
uitatis in custodiam sui angelum dele
gatum. Gregorius quoq; dicit q; quis
q; vnum bonum angelū sibi ad custodi
am deputatū/et vnum malū ad exerci
tium habet. Cum em̄ omēs angeli boni
nostrum bonum velint/ cōmūterq; sa
luti omnū studeant. ille tam̄ qui depu
tatus est alicui ad custodiam eum spe
cialiter hortatur ad bonum/ sicut legis
de angelo thobie. et de angelo petri in
actibus apostolorum. Similiter et ma
li angeli cum desiderent malū hominū
magis tñ hominē ad malū incitat et ad
nocendum fortius instat ille qui ad exer
citiū eius deputatus ē

Prum singulis hoibus singuli angeli
an pluribus deputatus sit vnus.

Solet aut queri vtrum singuli ā
geli singulis hoibus / an vnus
pluribus ad custodiā vel exerci
tium deputat? sit. S; cū electi tot sint

Omnes huiusmodi sunt plures sicut et homines in mundo quodammodo sunt boni et mali quodammodo
 sunt huiusmodi in deo sicut et in mundo sunt boni et mali quodammodo
 plures sunt huiusmodi boni quodammodo et mali quodammodo sicut et in mundo sunt boni et mali quodammodo
 sicut et in mundo sunt boni et mali quodammodo sicut et in mundo sunt boni et mali quodammodo
 sicut et in mundo sunt boni et mali quodammodo sicut et in mundo sunt boni et mali quodammodo

quot et boni angeli sunt. plures constat
 esse omnes simul bonos. et malos homines quod
 boni angeli sunt. etiam tot sunt electi. quot
 angeli boni. et angeli boni plures sunt quam
 mali. pluresque sunt homines mali quam boni.
 in enim est ambiguum plures esse bonos ho-
 mines. quam sint mali angeli. et plures esse
 malos homines. quam sint mali angeli vel
 boni angeli.

Confirmat unum angelum pluribus homini-
 bus deputari siue simul siue temporibus
 diuersis.

Tdeoque dici oportet unum eundem
 quod angelum bonum vel malum plu-
 ribus hominibus deputari ad custo-
 diam vel exercitium. siue eodem
 tempore siue diuersis temporibus. **I**o
 autem dicimus eodem tempore vel di-
 uersis temporibus. quia videtur quibus-
 dam quod omnes homines qui sunt simul ali-
 quo tempore. singuli singulos angelos
 habere possunt bonos vel malos. quia
 licet maior sit numerus hominum computa-
 tis in unum omnibus qui fuerunt et sunt.
 et futuri sunt quam angelorum. tamen quia ho-
 mines decedentibus hominibus succedunt.
 et ideo nunquam simul sunt in hac vita. Angeli
 vero nunquam decedunt sed simul omnes
 sunt. esse potest / ut singuli hominum
 dum in hac vita sunt / singulos habeant
 angelos bonos vel malos ad sui custo-
 diam vel exercitium destinatos. **C**eterum
 siue ita sit siue non / non est dubitandum
 unumquodque habere angelum sibi depu-
 tatum / siue pluribus simul destitutum sit /
 siue unum singulariter. **N**ec est mirandum
 unum angelum pluribus hominibus ad
 custodiam deputari. cum unum homini
 plurimum custodia deputetur. ita ut eorum
 quisque suum dicatur habere dominum
 vel episcopum vel abbatem.

Utrum angeli proficiant in merito vel in
 premio usque ad iudicium

Proterea illud considerari oportet.
Utrum angeli boni in pre-
 mio vel in merito proficiant usque
 ad iudicium. **Q**ui in meritis proficiant atque
 quotidie magis ac magis mereantur quam
 huiusmodi videtur ex eo. quia quotidie ho-
 minum utilitatibus inserviunt / eorumque
 profectibus student. **Q**uibus etiam incho-
 lomimus videtur quod et in premio proficiant.
 scilicet in cognitione et dilectione dei. **L**icet enim
 ut aiunt in confirmatione beatitudinis
 acceperit eternam atque perfectam. auge-
 tur tamen quotidie eorum beatitudo. quia
 magis ac magis diligunt atque cognos-
 cunt. et est eorum caritas qua deum et
 nos diligunt. et meritum et premium. **O**de-
 ritum / quia per eam et obsequia ex ea no-
 bis impensa merentur. et in beatitudine
 proficiunt. et ipsa eadem est premium. quod
 ea beati sunt.

Autoritatibus confirmat quod dicunt

Quod angeli proficiant in cogni-
 tione ac per hoc in beatitudine
 testimoniis sanctorum confirmat.
Dicit enim isaias ex persona angelorum
 christi ascendenti magnificentiam admiran-
 tium. **Q**uis est iste qui venit de edom
 tinctis vestibus de bosra. **E**t in psalmo
Quis est iste rex glorie. **E**x quibus ap-
 paret quod mysterium verbi incarnati pleni-
 us cognouerunt angeli post impletiones
 quam ante. **E**t sicut in cognitione huius mi-
 sterij profecerunt. ita dicunt eos in deita-
 tis cognitione proficere. **Q**ui autem in huius
 misterij cognitione proficerent euidenter
 docet apostolus dicens. **Q**ue sit dispen-
 satio sacramenti absconditi a seculis in-
 do ut innotescat multiformis sapientia
 dei per ecclesiam principibus et potesta-
 tibus in celestibus. **S**uper quem locus
 dicit hieronimus angelicas dignitates
 profatum mysterium ad purum non intel-
 xisse donec completa est passio christi et apo-
 stolorum predicatio per gentes dilatata.

Qui in hac sententia videtur angustum
 aduersari hieronimo.

His aut videtur contradicere Augustinus super eundem locum dicens. Non latuit angelos misterium regni celorum / quod oportuno tpe reuelatum est p salute nostra. Illis ergo a seculis innotuit supra memoratum misterium. quia omnis creatura non ante secula / sed a seculis est. Attende lecto: quia videntur dissentire in hac sententia illustres doctores. Idemque ut ois repugnantia de medio tollatur predicta verba symone sequentes / ita determinemus. ut illis angelis qui maioris dignitatis sunt. et p quorum misterium illa nunciata sunt ex parte cognita a seculis fuisse / utpote familiaribus et nunciis. Illis vero qui minoris dignitatis sunt in cognita extitisse dicamus / usquequo impleta sunt et per ecclesiam predicata. et tunc ab omnibus angelis perfecte fuerunt cognita. Constat itaque omnes angelos in cognitione diuinoz misterioz sedis perfectum tempore perfectisse. Unde non incongruenter ipsi dicunt angelorum scientiam ac beatitudinem augeri usque ad futuram consummationem quam in scientia ac beatitudine perfectissimi erunt. ut nec augetur amplius nec minuat.

Aliorum opinio qui dicunt angelos in quibusdam predictis non perfectisse.

Alij aut dicunt angelos in confirmatione tanta deitatis dilectione atque noticia fuisse predictos / ut in his ulterius non perfecterint. nec perfecturi sunt. Profecerunt tamen in scientia rerum exteriorum sicut in cognitione sacramenti incarnationis et huiusmodi. sed non in contemplatione deitatis. quia trinitatem in unitate / atque unitatem in trinitate. non plenus intelligunt. siue intellectu: ri sunt / quod ab ipsa confirmatione perceperunt. Ita etiam dicunt eos in caritate non perfectisse post confirmationem quia eorum caritas postea non est aucta. Et sic dicunt eos non perfectisse in meritis. sed hoc quantum ad vim merendi. sed

non quantum ad numerum meritorum. Plura enim bona fecerunt postea que tunc non fecerant. sed eorum caritas ex qua illa processerunt non est aucta / ex qua tamen meruerunt antequam ista adderentur. quantum postea his adiectis. Illud vero quod alij superius dicunt probabilius videtur. scilicet quod angeli usque ad iudicium in scientia et alijs proficiant.

Quedam auctoritates videntur obuiare probabiliori sententie

Quidam tamen videntur obuiare quorundam auctoritatum verba. Quod enim isidorus in libro de summo bono. Angeli in verbo dei omnia sciunt antequam fiant. sed nec omnes nec oia perfecte angelos scire dixit. et ideo eos in scientia proficere non remouit. Gregorius in libro dialogorum ait. Quid est quod ibi nesciant ubi scientem omnia sciunt. videtur dicere quod omnia sciunt angeli et nichil sit quod nesciant. Sed accipiendus est hoc de his quorum cognitio beatum facit cognitorum. ut sunt ea que ad misterium trinitatis et unitatis pertinent.

Post considerationem de angelis habitam agitur de aliarum rerum creatione et precipue de opibus sex dierum distinctione.

Hec de angelice nature condicione dicta sufficiant. Nunc superest de aliarum quoque rerum creatione ac precipue de operum sex dierum distinctione nonnulla in medium proferre. Cum deus in sapientia sua angelicos condidit spiritus / alia etiam creauit. sicut ostendit supradicta scriptura genesis que dicit in principio deum creasse celum. id est angelos. et terram. scilicet materiam quatuor elementorum adhuc confusam et informem / quam a grecis dicta est chaos. et hec fuit ante omnem diem. Deinde elementa distinxit. et species proprias atque distinctas singulis rebus secundum genus suum dedit / que non simul ut quibusdam sanctorum primum placuit. sed per interualla temporum ac sex

voluia dieru ut alijs visum e formauit.

Quasi aduersa tractatores videntur sup b^o quasi aduersa tradidisse alijs dicentib² omnia simul facta i materia et forma alijs p interualla tpm.

Vidam nanq; sanctorum prm qui verba dei atq; archana excellenter scrutati sunt super b^o quasi aduersa scripsisse videntur. Alij q dem tradunt omnia simul in materia et forma fuisse creata. **Q**uod ^{et. l. ix}augustinus sensisse videtur. Alij vero hoc magis pbauerunt ac asseruerunt. vt pimum materia rudis atq; informis quattuor elementorum comixtionem atq; confusio nem tenens creata sit. Postmodu; vero per interualla sex dierum. ex illa materia rerum corporalium genera sunt formata scdm spes pprias. Quam sententiam grego. hiero. beda. aliq; plures comendant ac preferunt. Que etiã scripse geneleos/vnde prima huius rei ad nos manauit cognitio magis agruere videt

Quomō p interualla temporis res corporales cōdite sunt

Cum banc itaq; traditionem ordinem atq; modum creatōis formatōisq; rerum inspiciamus. sicut supra memoratū est. In principio creauit deus celum. i. angelicam naturam. sed adhuc informem vt quib²dam placet. Et terram. i. illã confusam materiam quattuor elementorum. quas nomine terre ut augustinus ait contra manicheos/iō appellauit moyses. quia terra inter omnia elementa minus e speciosa/et illa inanis erat et incōposita ppter oim elementorū comixtionem. Eã de; etiã vocat abissum dicēs. Et tenebre erant super faciem abissi etc. quia confusa erat et comixta/specie distincta carens. Eadem etiã materia informis dicta est aqua super quam ferebatur spiritus domini. sicut supfertur fabricandis rebus voluntas artificis. quia sub

iacebat bone voluntati creatoris. quod formandum pficiendūq; inchoauerat. qui sicut dominus et cōditor p̄erat fluitanti et confuse materie vt distingueret p spes varias qñ vellet et sicut vellet. **H**ec ideo dicta est aqua. quia omnia q in terra nascuntur siue aialia siue arbores vel herbe et similia ab humore inceperunt formari atq; nutriri. **H**is omnibus vocabulis vocata est illa informis materia. vt res ignota ignotis vocabulis insinuaretur ipitioribus et non vno tm. Nam si vno tm significaretur vocabulo hoc eē putaretur qd consueuerāt homines in illo vocabulo intelligere. Sub his ergo noibus sigficata est materia illa inuisa et informis que nulla specie cerni aut cctari poterat. i. noib² visibilium rerum que inde future erant ppter infirmitatem paruulorum qui mīdo nei sunt inuisibilia cōprehēdere. Et tunc erant tenebre. i. lucis absentia. **N**ō em̄ tenebre aliquid sunt /s; ip̄a lucis absentia. sicut silentium non aliqua res est sed vbi sonus non est silentium dicitur. Et nuditas non aliqua res est /sed i corpore vbi tegumentum non est nuditas dicitur. sicut et inamitas nō est aliquid sed inanis dicitur locus vbi non est corpus/et inamitas est absentia corporis.

Quo sensu tenebre n̄ dicant eē aliqd et quo dicant eē aliquid.

Tende quia hic augustin² tenebras dicit non eē aliquid. cui² alibi tenebre iter creaturas ponantur q bndicūt dñm. Vñ dicitur bñdicite lux et tenebre domino. **I**deoq; sciendum est tenebras diuersis modis accipi. s. vel pro lucis absentia/qualiter supra accepit augustinus. iuxta quã acceptōnem non sunt aliquid. Vel p aere obscurato. siue aeris obscura qualitate et scdm hoc aliqua res creata sunt. **I**ō ergo dicit tenebras tunc fuisse super faciem abissi. quia nondum erat lux quę esset et supesset et supfunderetur. sed n̄

dū lucis gratia opus suū de? venusta:
uerat. q̄ postea i primo die formata ē.

Duo hic consideranda sunt quare illa
materia confusa sit dicta informis et ubi
ad esse prodijt quātūq; in altitudine a:
scendit.

Que qua pri? quā tractem? duo
nobis discutiēda occurrūt. pri:
mū quare illa materia confusa
informis dicat. an quia omni forma ca
ruerit. an ppter aliud. Scdo ubi ad es
se p̄dierit. et quantum in altuz ascende
rit. Ad illud ergo quod primo positum
est breuiter respondentes. dicimus illā
primam materiam non ideo dictam fo:
re informem. q̄ nullam oīno formaz ha:
buerit. quia non aliquid corporeum ta:
le existere potest. q̄ nullam habeat for
mam. sed ideo non absurde informē ap
pellari posse dicimus. quia inconfusio:
ne et permixtione quadam subsistens n̄
dum pulcrā apertamq; et distinctā m̄
recepit formam qualez mō cernim?
facta est ergo illa materia in forma cō
fusions ante formam dispositōis. In
forma confusions prius oīa corpora
lia materialiter simul et semel sunt cre
ata. Postmodum in forma dispositōis
sex diebus sunt ordinata. Ecce absolu
tum est qd̄ primo in discussione p̄positū
fuit. s. quare illa materia dicatur info:
mis.

Hic ad id quod secundo querebatur
respondet.

Nunc superest quod secundo p
pōebat explicare/ ubi. s. illa ma
teria subsisterit et quantū in al
titudine porrigebat. Ad quod nichil te
mere asserentes dicimus / q̄ illa prima
rerum oīm moles qñ creata est ibid; ad
esse videt̄ p̄dijisse ubi nūc formata sub:
sistit. Eratq; terreum hoc elementum i
vno loco eodemq; medio subsidens. ce
teris in vna confusione pmixtis. eisdem
q; circūqua; in mō cuiusdam nebule
oppansis ita obuolutum erat. vt appa:

rere non posset quod fuit. Illa vō tria
in vna permixtione confusa circūqua;
suspensa. eo usq; in altum porrigebant
quousq; nunc summitas corporee natu:
re pertingit. Et sicut quibusdā videtur
vltra locum firmamenti extendebatur
illa moles que in inferiori parte spissi:
or atq; grossior erat. In superiori ve:
ro rarioz ac leuior atq; subtilior existe:
bat. De qua rariozi substantia putant q̄
dam fuisse aquas. que super firmamen:
tum eē dicuntur. Talis fuit mundi faci
es in principio priusquā reciperz formā
vel dispositōnem.

ostenso qualis fuit mudi facies in ip̄o
primordio incipit prosequi opū sex die:
rum distinctōne.

Nunc superest ut dispositōnem
illam qualiter perfecta sit ordi
ne psequamur. Sex diebus sic
docet scriptura genesis distingit deus
et in formas redegit p̄prias/ cuncta q; si
mul materialiter fecerat. pfecitq; opus
suum die sexto. et sic demde die septi:
mo requieuit ab oīm opere suo. i. cessa
uit nouam creaturam facere. Sex enim
diebus sex reruz genera distingit. nichil
q; postea fecit quod in aliquo illozum
nō contineatur. opat̄ est tñ p̄ea sicut
veritas in eūangelio ait. Pater meus
operat̄ vsq; nunc et ego opoz illud.

De quatuor modis diuine opatōis

Quatuor em̄ modis ut ait alcu
nus super genesim opatur de?
Primo in verbo oīa disponē:
do. Scdo in materia informi quatuor
elementorum de nichilo eam creando.
Vnde qui viuit in eternū creauit oīa si
mul. Oīa. s. elementa vel oīa corpora
materialiter simul creauit. Tercio per
opa sex dierum varias distingit creatu:
ras. Quarto ex primordialis semib?
non incognite oriuntur nature. sed no:
te sepius refozmantur ne pereant

*1. p̄p̄rietas in p̄p̄ria p̄p̄ria
4. n̄ p̄p̄rietas*

Que fuerit prima distinctōnis opatio

Prima autē distinctōnis opatio fuit formatio lucis. sicut ostendit scriptura que commemorata rerum informitate earum dispositōnem a luce icho aut subdens. **Dixit deus fiat lux et facta est lux. et diuisit lucem a tenebris. Appellauitq; lucem diem. et tenebras noctem. Et factum est vespere et mane dies vnus. Congruē mundi ornat? a luce cepit. vñ cetera que creanda erant viderentur.**

Qualis fuerit lux illa corporalis an spiritalis.

S queritur qualis illa lux fuerit corporalis. s. an spūalis/ id respondemus quod a sanctis legitur traditum. **Dicit em̄ augustinus** quia lux illa corporalis vel spūalis intelligi potest. **Si spūalis accipitur.** angelica natura intelligitur. que prius informis fuit. sed postea formata est cuz ad creatorem conuersa ei caritate adhesit. **Cuius informitatis creatio super? significata est.** vbi dictum est. **In principio creauit deus celum et terram.** **Hic vero eiusdem formatio ostenditur cum ait fiat lux/ et facta est lux.** **Hec ergo angelica natura. pri? tenebre et postea lux fuit.** quia prius habuit informitatem et imperfectionem. deinde formatōnis perfectōnem. et ita diuisit deus lucem a tenebris. **Nam ut ait augustin? super genesim.** **Huius creature informitas et imperfectio fuit antequā formaretur in amore conditoris.** **Formata vero est quā conuersa est ad incommutabile lumen verbi.** **Si vero corporalis fuit lux illa.** quod vtiq; probabile est corpus lucidum fuisse intelligitur/ velut lucida nubes. quod non de nichilo sed de piacenti materia formaliter factum est ut lux esset et vim lucendi haberet. **Cum qua dies prima exorta ē.** quia an̄ lucē nec dies fuit/ nec nox licet tempus fuerit.

Quid lux illa facta est vbi sol apparet q̄t aquas lucere poterat.

S autem queritur vbi est facta lux illa. cum abissus omnem terre altitudinem tegetet dici potest in illis partibus facta. quas nūc illustrat solis diurna lux. **Nec mirum lucem in aquis posse lucere.** cum etiam nauarū operatōne sepius illustrentur. **Qui in profundum meri.** misso ex ore oleo aquas sibi illustrat. que multo rariores fuerunt in principio quā modo sunt. quia nondum congregate fuerant in vno loco. **Facta est ergo lux illa.** vicem et locum solis tenebat. que motu sui circūagitata noctē diemq; discernebat. **Ibi ergo primum lucem apparuisse verisimile est/ vbi sol quotidiano cursu circumuectus apparet.** vt eodem tramite lux circumcurrens. ac primo ad occasum descendens vespere faceret. deinde reuocata ad ortū. auroram. i. mane illustraret. et ita diuisit deus lucem et tenebras. et appellauit lucē diem. et tenebras noctem.

Quid dies diuersis modis accipit.

Hic notandum quod dies diuersis modis accipitur in scriptura. **Dicitur enim dies lux illa quā illo triduo tenebras illuminabat.** et dicitur dies illuminatio ipsa aeris. **Dicitur etiam dies spacium viginti quatuor horarum.** quod liter accipitur cum dicitur factum est vespere et mane dies vnus. **Quod ita distinguendum est.** factum est vespere prius et postea mane. et ita fuit dies vnus expletus. xiiii. horarum. **Dies. s. naturalis qui habuit vespere am sed non mane.** **Quod enim dicitur finis precedentis et initium sequentis diei quod est aurora.** que nec plenam lucem nec omnino tenebras habet. **Quod ergo primus dies non habuit.** quod nec dies precesserat/ qui sequentis diei initio terminaretur. et eo precipue. quia luce apparente mox super terram plenus atq; preclarus dies extitit. qui non ab aurora / sed a plena luce inchoauit et

mane sequentis diei consummatus est. **U**nde beda super genesim. Decebat ut dies a luce inciperet. et in mane sequentis diei tenderet. ut opa diei a luce inchoasse. et in luce completa esse significetur. Reliqui autem dies mane habuerunt et vespere. Quorum quisque a suo mane incipiens usque ad alterius diei mane tendebatur.

Qua naturali ordine computatio dierum. et de illo qui pro misterio introductus est.

Hic est naturalis ordo distinctio dierum. ut distinguantur atque computentur dies a mane usque ad mane. **P**rima vero in misterio facta est ut dies computentur a vespere in vespere et adiungatur dies precedenti nocti in computatione. cum iuxta naturalem ordinem procedens dies sequenti nocti adiungi debeat. quia homo a luce per peccatum corruit in tenebras ignorantie et peccatorum. Deinde per Christum a tenebris ad lucem rediit. **U**nde apostolus. Erant aliquando tenebre. nunc autem lux in domino. **P**rimus itaque dies. non ab auroa sed a plena luce incipiens. et post vespere paulatim occidente luce excipiens. mane sequentis diei expletus est. **U**nde beda occidente luce paulatim et post spacium diurne longitudinis inferiores partes subeunte factum est vespere. sicut nunc usitato cursu solis fieri solet. factum est autem mane eadem super terram redeunte. et alium diem inchoante. et dies expletus est unus. xliij. horarum. **F**uitque nox illo triduo omnino tenebrosa. que post creata sidera aliqua luce claruerit.

Quare factus est si lux illa sufficiebat. **S**olet autem queri quare factus est sol si lux illa faciendo diei sufficiebat. **R**espondeo quod dici potest quoniam lux illa forte superiores partes illustrabat. et ad illuminationem inferiorum solem fieri oportebat. **V**el potius ideo

quia factus sole diei fulgor auctus est. **M**ultum enim multo luce radiavit dies posteriori quam ante. **S**i autem queritur quid de luce illa factum sit cum modo non appareat. **P**otest dici autem de ea corpus solis forma. aut in ea parte celi esse in qua sol est. non quod ipsa sit sol. sed sic ei unita ut discerni non valeat.

Quomodo accipiendum sit illud dicitur deus. an sono vocis deus id dixerit an aliter.

Respondeo investigandum est quomodo accipiendum sit quod ait. dicitur deus. **V**trum temporaliter vel sono vocis illud dixerit. an alio modo. **A**ugustinus super genesim tradit. nec temporaliter. nec sono vocis deum locutus fuisse. quia si temporaliter et materialiter et si corporaliter dicitur sonuisse vox dei. **N**ec lingua erat qua loqueretur. **N**ec erat quem oporteret audire et intelligere. **B**ene ergo vox dei ad naturam verbi per quod omnia facta sunt refertur. **D**ixit ergo deus fiat et cetera. non temporaliter. non sono vocis. sed in verbo sibi coeterno. id est. verbum genuit in eternitate. **I**n quo erat et disposuit ab eterno ut fieret in tempore et in eo factum est.

Quomodo accipiendum sit quod dicitur pater operari in filio vel per filium. vel in spiritu sancto.

Hic queri solet quomodo accipiendum sit quod dicitur. pater operari in filio. vel per filium. vel in spiritu sancto. **H**oc enim scriptura frequenter nobis proponit. ut omnia in sapientia fecisti domine. id est in filio. et in principio. id est in filio creavit deus celum et terram. **E**t illud. per quem fecit et secula. **S**uper illum quoque psalmi locum. **V**erbo domini celi firmati sunt. et cetera. **D**icit autem augustinus quod pater operatur per verbum suum et spiritum sanctum. **Q**uomodo ergo hoc accipiendum est. putaverunt quidam heretici quod pater velut auctor et artifex filio et spiritu sancto in rerum operatione quasi

instrumento utentur. Ex predictis ver-
bis errandi occasionem sumentes. qd
velut blasphemus atq; sane doctrine ad-
uersum abijcit pia fides. Non est ita qd
intelligendum ideo scripturam frequen-
ter comemorari patres operari in filio
vel per filium tanquam filius non posset
facere. si ei non porrexisset pat' dextraz
vel tanquam aliquod instrumentum fue-
rit patris operantis. sed poti' illis ver-
bis patrem intelligi voluit cum filio et
spu sancto opari. et sine eis nihil facere

Contra hanc expositionem surgit he-
reticus.

Sed dicit heretic' hac roe posse
se dixisse filium operari p' prem
vel in patre. et spu sanctum cu
vtr'oq; vel per vtr'uq;. quia fili' cu pre
et spu sanctus cum vtr'oq; operatur cui
breuiter respondetur. io illud dictu ee
et non istud. vt in patre ministrare auz
toritas. Non em pater a filio. sed filius
a patre opatur. et spu sanctus ab vtr'o
q;. Ioq; etiam filius per spu sanctu le-
gitur opari. quia cum spu sancto opat'.
hoc ipsum a filio habenti/ut operetur.

lib. 9. sup. p. 10. p. 10. p. 10.

Alia predictorum expositio

Proest et aliter illud accipi. vt
dicatur pater in filio. vel per fi-
lium operari. quia eum genuit
oim opificem. sicut dicitur p' eum iudic-
care. quia genuit iudicem. ita et p' spu
sanctum dz operari sive pater sive fili'
quia ab vtr'oq; procedit spu sanctus fa-
ctor oim. Vnde iohannes crisostomus
in expositoe epistole ad hebreos sic ait
Non ut hereticus maniter suspicatur ta-
q' aliquod instrumentum patris extite-
rit filius. neq; per eum pater dz fecisse.
tanquam ipe facere n' posset. s; sic dz pa-
ter iudicare per filium. quia iudice ge-
nuit. Sic etia; dicitur operari per filiu.
quia eum constat opifice; genuisse. Si
em causa eius pater est/ scdm q' pater e
multo amplius eorum causa est que p

filium facta sunt. Nec de ope prime die
ei dicta sunt.

De opere secunde diei qua factum est
firmamentum. *Distinctio 10ma*

Quit quoq; deus fiat firmamē-
tum in medio aquarum et diui-
dat aquas ab aquis. Diuisitq;
aquas que erant sub firmamēto ab his
que erant super firmamēto. Sciendū
est q' illius celi describitur hic creatio.
sicut ait beda super genesim in quo fi-
xa sunt sidera cui supposite sunt aque i
aere et in terra. et supposite alie. de q'
b' dicitur. Qui tegis aquis supiora e?
In medio ergo firmamentum est. i. su-
dereum celum/ quod de aquis factuz ee
credi potest. Crystallin' enim lapis cui
magna est firmitas et perspicuitas de
aquis factus est. Si quem vero mouet
quomodo aque natura fluide et in ima-
labiles super celum possint consistere.
de deo scriptum esse meminerit/ qui li-
gat aquas in nubibus suis. Qui em in-
fra celum ligat aquas ad tempus vapo-
ribus nubium retentat. pot' etiam super
celi speram no vaporali tenuitate s; gla-
ciali soliditate aquas suspendere ne la-
bantur. Quales aut' et ad quid condi-
te sint. ipe nouit qui condidit. Ecce oste-
sum est his verbis q' celum factum sit.
s. illud in quo sunt fixa sidera. id est qd
excedit aerem. et de qua materia. s. de
aquis. et quales sint aque/ que super il-
lud celum sunt. s. ut glacies solidate.

Alij putant celu illd ee ignee nature q;
bus consentit angustinus.

Quidam vero celum quod exce-
dit aeris spacia ignee nature di-
cunt. asserentes super aere; pu-
rum ignem ee/ qui dicitur ee celum. de
quo igne sidera et luminaria facta esse
comectant. quibus angustinus cōsenti-
re videtur. Vtrum vero nomine firma-
menti celuz quod excedit aerem. an ipe

aer hic intelligatur. idem aug qrit nec absolut. mag tñ a pprobare videt. celū illud hic accipi qd spacia aeris excedit. Nqs aut q sup illd celū sūt dic vapore liter trahi & leuissimyl suspendi guttis. Sicut aer iste nubilofus exalatione t're aquas vaporaliter trahit et per subtilis minutas suspendit. et post corpulētius cōglobatas pluualiter refundit. Si ergo potest aqua sicut videmus ad tantas minutias puenire ut feratur vaporaliter super aerem aquis naturalit leuozem. Cur non credamus etiam super illud leuius celum minutiorib? guttis et leuibus immanare vaporibus. sed quoquo modo ibi sunt /ibi eē n̄ dubitā?

Que sit figura firmamenti.

Queri etiam solet cuius figure sit celum. Sed spūsanctus q̄uis auctores nostri sciuerint p̄ eos dicere noluit. nisi qd̄ profit saluti. Queritur etiam si stet an moueatur celum. Si moueatur inquit quomodo est firmamentum? Si stat quomodo in eo fixa sidera circueunt? sed firmamentum dici potest. non p̄pter statōnem /s; p̄pter firmitatem vel terminum aquarū intransgressibilem. Si autem stat. m̄chil impedit moueri. et circuire sidera

Quare tacuit scriptura de opere scōe diei qd̄ in alijs dixit.

Dist hoc queri solet quare hic n̄ est dictum sicut in alioz dierū operibus. vidit deus q̄ esset bonum. Sacramentum aliquod hic cōmendatur. Ideo em̄ fortassis non ē hic dictuz. quod tamen sicut in alijs factuz est. quia binarius principiu; alteritatis ē & signum diuisionis

De opere tercie diei quando congregate sunt in vnum locum.

Sequitur. Dixit deus. Congregate sunt aque in locum vnum. et appareat arida. Tercij diei op̄ est congregatō aquarum in vnum locū. *Congregate sunt em̄ om̄es aque /celo i feriozes. in vnam matricem /vt lux que preterito biduo aquas clara luce lustrauerat. i puro aere clarioz fulgeat. & appareat terra que cooperata latebat. & q̄ aquis limosa erat. fieret arida & germibus apta. Eodem enim die ptulit t̄ra herbam virentem lignumq; faciens fructum. Si autem queratur vbi cōgregate sint aque /que totum tēperant spaciū vsq; ad celum. potuit fieri ut terra subsidens /concauas partes p̄beret. vbi fluctuantes aquas reciperet. Pōt etiam credi primarias aquas rariozes fuisse que sicut nebula tegetēt terras. s; congregatōne eē spissatas. et ideo facile in vnum posse redigi locum. Cūq; multa constet eē maria et flumina i vnū tamen locum dicit aquas congregatas p̄pter cōtinuatōnem oim aquarum que in terris sunt. quia cuncta flumina et maria magno mari iunguntur. Ideoq; cū dixerit aquas congregatas in vnum locum. Deinde dicit pluraliter. congregatōnesq; aquarum. p̄pter multifidos sinus earum /quib; oib; ex magno mari principium est.*

De ope quarte diei quādo facta sunt lumina.

Sequitur. Dixit deus. fiant lumina in firmamento celi. et diuidant diem ac noctem. In precedenti triduo disposita est vniuersitas huius mūdi machina et partibus suis distributa. Formata em̄ luce prima die que vniuersa illustraret. duo sequentes dies attributi sunt sup̄me & infime parti mundi firmamento. s. aeri. terre. & aque. Nam secunda die firmamentum desuper expansum est. Tercia vero aq; rum mobilibus in tra receptacula sua collectis. t̄ra ē reuelata atq; aer serēat?

Handwritten notes in the right margin, including 'Handwritten' and 'mag die'.

Handwritten note: 'p̄ p̄p̄p̄p̄'.

Handwritten note: 'm̄m̄m̄m̄m̄'.

Handwritten note: 'Alj'.

Handwritten note: 'molibus'.

Quattuor ergo mundi elemēta illis diebus suis locis distincta sunt et ordinata. Tribus autem sequentibus diebus ornata sunt illa quattuor elemēta Quarta em̄ die ornatum est firmamentum sole. et luna et stellis. Quinta aer in volatilibus et aque in piscibus ornamenta acceperunt. Sexta accepit terra iumenta. et reptilia et bestias post q̄ omnia factus est homo. de terra et in terra. n̄ tamen ad terram. nec p̄pter terram. sed ad celum et propter celum.

An̄te alia d̄ ornatu celi agitur sicut prius factum est.

Quia ergo celum ceteris elemētis speciem p̄stat/priusq; aliis factum est. ideo ante alia ornatum in quarto die quo fiunt sidera. Que ideo facta sunt vt per ea illustret̄ inferior pars. ne esset habitantibus tenebrosa. Infirmisq; hominum prouisū est. vt circumeunte sole/potirentur homines diei noctisq; vicissitudine p̄pter dormiendi vigilandiq; necessitatem. Et etiam ideo ne nox indecora remaneret. Sed luna ac sideribus consolarentur homines quibus in nocte operandi necessitas incumberet. Et quia quedā aīalia sunt que lucem ferre non possunt. Et autem subditur. et sunt in signa et tēpora et dies et annos/quomō accipiendum sit queri solet. Ita em̄ dictur videtur quasi quarto die cepissent tēpora. cum prius triduum sine tēpore n̄ fuerit. Ideoq; tempora que fiunt p̄ sidera non spacia morarum/s; vicissitudinem aeree qualitatis debemus accipere. q̄ talia motibus siderum fiunt. sicut dies et anni quos vsitate nouimus. Sunt em̄ in signa serenitatis et tempestatis. et in tēpora. quia per ea distinguimus quattuor tempora anni. s. ver. estatem. autumnum hiemem. Vel sunt in signa et in tēpora. i. in distinctōe horarum temporū. quia priusquā fierent ordo temporū nul-

*habetur in nocte vicissitudo p̄pter
lucē celis q̄d̄ or̄ firmamentū
vltimū q̄d̄ h̄c r̄sp̄ctū d̄c̄ or̄ nocte
Et d̄c̄ q̄d̄ h̄c r̄sp̄ctū d̄c̄ or̄ nocte
Et d̄c̄ q̄d̄ h̄c r̄sp̄ctū d̄c̄ or̄ nocte
Et d̄c̄ q̄d̄ h̄c r̄sp̄ctū d̄c̄ or̄ nocte*

lis notabatur idicijs. vel meridiana hora/ p̄ qualibet hora. hec. iiii. die fca sunt

De opere quinti diei quando creauit d̄us ex aquis volatilia et natatilia.

Dixit deus yta

Dixit etiam deus. Producant aq̄ reptile anime viuentis et volatile super terram etc. Opus quate diei est formatio piscium et auium quibus duo elementa ornantur et de eadē materia. i. de aquis pisces et aues creauit. volatilia leuans in aera. et natatilia remittens gurgiti.

De opere sexti diei quando creata sunt animalia et reptilia terre

Sequitur. Dixit deus. Producat terra animam viuentem. iumenta. et reptilia et bestias terre scdm̄ species suas etc. Sexte diei op̄ describitur cū tra suis aīalib; ornari d̄c̄

Utrum post peccatū venenosa animalia noxia facta fuerint. an p̄pter peccatum nocere ceperint p̄ facta innoxia.

Queri solet de venenosis et perniciosis animantibus vtrum p̄ peccatum hominis ad v̄ndictam creata sint. an potius creata innoxia peccatoribus nocere ceperint. Sane dici potest. q̄ creata nichil homini nocuissent. si non peccasset. Punientiorum namq; vitiorum et terrendorum. vel probande et perficiende et perfruede virtutis causa. nocere ceperunt. fuerunt ergo creata innoxia. sed p̄pter peccatum facta sunt noxia

Utrum minuta animalia tunc creata fuerint.

Quibusdā etiam minutis animantibus questio est. Utrum in primis conditōibus creata sint an ex rebus corruptis postea orta sint.

Pleraq; enim de humidorum corporum vicis vel exalationibus siue de cadaueribus gignuntur. Quedam etiam de corruptione lignorum et herbarum et fructuum et deus auctor oim est. Pot autem dici q; ea que de corporibus animalium maxime mortuorum nascuntur cum animalibus creata non fuerint nisi potentialiter et materialiter. Ea vero que ex terra vel ex aquis nascuntur vel ex eis que terra germinante orta sunt tunc creata fuisse non incongrue dici potest.

Quare post omnia factus est homo.

Omibus autem creatis atq; dispositis nouissime factus est homo tanquam dominus et possessor qui et omnibus preferendus erat. vñ sequitur. Vidit deus q; esset bonum et ait. faciamus hominem etc. Sed ante quam de hominis creatione tractemus quod supra breuiter tetigimus plenius versantes clarius faciamus. In hac enim rerum distinctione catholici tractatores dissentire vbi supra diximus inueniuntur. Aliis dicentibus res creatas atq; distinctas secundum species suas per intervalla sex dierum. Quorum sententie quia licet in genesis magis inseruire videtur atq; catholica ecclesia magis approbat. id habetenus studiose docuimus. quomodo ex illa communi materia prius informiter facta. postea rerum corporalium genera per sex dierum volumina distincta sunt formata. Alijs autem videtur q; non per intervalla temporum facta sint sed simul ita formata ad eum pertinet. quod augustinus super genesis pluribus modis nititur ostendere. dicens elementa quatuor ita formata sicut modo apparent ab initio existisse. et celum sideribus ornatum fuisse. Quedam vero non formaliter sed materialiter tunc facta fuisse. Que post per temporis accessum formaliter distincta sunt. ut herbe arbores et forte animalia. Omnia ergo in ipso te

poris initio facta esse dicunt. sed quedam formaliter et secundum species quas habere cerimus. vt maiores mundi partes. quedam vero materialiter tantum. Sed vt dicit moyses loquens rudi et carnali populo locutionis modum temperavit de deo loquens. a simili hominis qui per moras temporum opera sua perficit cum ipse simul sua opera fecerit. Vñ augustinus. Io inquit moyses diuisim refert deum illa opera fecisse. quia non potuit simul ab homine dici / quod a deo simul potuit fieri. Item potuit diuisione scriptura loquendi temporibus quod deus operandi temporibus non diuisit. Illi qui his autoritatibus et alijs huiusmodi inherentes dicunt quatuor elementa atq; celi lumina ita formata simul esse et habuisse illos sex dies quos scriptura memorat sex rerum genera. id est distinctiones appellant que simul facta sunt partim formaliter partim causaliter

Quomodo intelligendum sit deum requiesse ab omni opere suo.

Item de septime diei requie aliquid nos eloqui oportet. scriptum est. quia compleuit deus die septimo opus suum et requieuit die septimo ab vniuerso opere quod pararat. Requiesisse dicitur deus die septimo non quasi operando lassus. sed ab vniuerso opere requieuit. quia nouam creaturam facere cessauit. Requiescere enim cessare dicitur. Vñ in apocalypsi dicitur. Non habeant requiem dicentia. Sanctus. Sanctus. Sanctus. id est dicere non cessabant. Requiescit ergo deus dicitur. quia cessauit a faciendis generibus creature. quia ultra noua non condidit. vsq; nunc tamen vt veritas in euangelio ait. operatur pater. Pater cum filio. scilicet administrat eosdem generum. que tunc instituta sunt. creatoris enim virtus / causa subsistendi est omni creature. Ergo dicitur. Pater meus vsq; modo operatur / et ego operor illud

vmuerse create crmuam amistratōnem ostēdit. Die ergo septimo requieuit ut nouam creaturam vltorius non faceret cuius materia vel similitudo non p̄ceserit. sed vsq; nunc operatur. vt quod didit continere et gubernare n̄ cesset.

Qualiter accipiendum sit q; d; de2 cōplessse opus suum septimo die cum tunc requieuit ab omni opere suo.

Sed querit quomodo septimo die dicatur deus compleuisse opus suum. cum ab omni opere illo die quieuerit. nec aliquod genus nouum rerum fecerit. Alia translatō h; Consummauit deus die sexto opera sua que nichil questionis affert. quia manifesta sunt que in eo facta sunt. et oim summatio. eo die perfecta est. sicut scriptura ostendit cum ait. Vidit deus cūcta que fecerat / et erant valde bona. Omnia quidem naturaliter bona erant nichilq; in sui natura vicij habentia et sunt bona que condidit deus etiam singula. Simul vero vniuersa valde bona quia ex om̄ibus consistit vniuersitatis ammirabilis pulcritudo. in qua etiā illud quod maluz dicitur bene ordīnatum et loco suo positum eminentius cōmendat bona. vt magis placeant et laudabiliora sint dum comparantur malis. Sexto ergo die facta est operum consummatio. Ideo p̄missa oritur questio quomodo dicatur deus die septimo opus suum compleuisse. quod hebraica veritas habet. in quo tamen nichil nouuz creat se dicitur. nisi forte dicatur die septimo compleuisse opus suum. quia ip̄m benedixit et sanctificauit. sicut subiicit scriptura. benedixit diei septimo / et sanctificauit illum. Opus enim est benedictō et sanctificatio. sicut salomō aliquid opifecit cū templum dedicauit

348

Que sit sanctificatio et benedictio septimi diei.

Illum autem diem sanctificasse et benedixisse dicitur. quia mystica p̄ ceteris benedictōe et sanctificatione eum donauit. Vnde in lege dicitur. Memēntote sanctificare diem sancti sabbati. Et inde est / q; numerando dies vsq; ad septimuz p̄cedim; et dicimus septem eē dies quorum repetitione omne tempus agitur. non quim alius sit ab illis dies octauus et nonus. et sic de ceteris. Sed quia in sex diebus rerum genera distincta sunt. et in septimo licet non fuerit nouum genus reruz institutum. fuit tamen in eo quasi quidam nouus status sanctificatōis operum et quietōis opificis. Potest etiam sic exponi illud. Compleuit de2 die septimo opus suum. id est completum et consummatum vidit.

De hominis creatōe vbi considerāduz est quare creatus sit homo et qualiter sit institutus q̄ duo supra tractata sunt et qualiter factus et qualiter lapsus postremo quomodo sit reparatus. que discutienda sunt *Jo 10 tu*

His excursis que supra de hominis creatōe p̄missimus effectui mancipare atq; ordine explanare nūc suscipimus. vbi hec consideranda videntur. s. quare creat; sit homo / et qualiter institutus. et qualis vel quomodo factus. Deidē qualiter sit lapsus. postremo qualit̄ et per que sit reparatus. Horum autem primo et secundo posita. i. causam creatōis humane et modum institutōis superius p̄ modulo nostre facultatis tractauim;. Jo q; superest vt qualis vel quomodo factus sit discutiamus. In genēsi legitur faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram et c. In eo q; dicē faciamus / vna opatō trium personaruz ostēditur. In hoc vero q; dicit ad imaginem et similitudinem nostram. vna et equalis substantia trium personarum

monstratur. Ex persona enim patris hic dicitur ad filium et spiritum sanctum. Non ut quidam putant angelis. quia dei et angelorum non est una et eadem imago vel similitudo.

¶ Imago et similitudo hic a diuersis accipitur varie. a quibusdam increata. ab alijs creata et increata. vel eentia trinitatis vel filius et spiritus sanctus

¶ Imago autem et similitudo in hoc loco uel increata intelligitur. i. trinitatis eentia ad quam factus est homo. uel creata in qua factus est homo. et ipsa homini concretata. In creatam enim imaginem que deus est intellexisse uidetur beda cum dicit. non esse unam imaginem dei et angelorum sed trium personarum. et ideo personis non angelis fit ibi sermo. In ipse tamen imago dicitur. quia imago relative ad aliud dicitur. cuius similitudinem gerit et ad quod representandum facta est. sicut una imago cesaris que ipsius similitudinem preferbat ipsum quodammodo representabat. In ipse autem imago dicitur id ad quod aliud fit. Sicut exemplum proprie dicitur quod sumitur ex aliquo. et exemplar ex quo sumitur aliquid. Positur tamen et aliquando abusive alterum pro altero. Ita et minus proprie accipitur imago. eentia trinitatis. si tamen ea nomine imaginis in hoc loco intelligitur.

¶ Opinio eorum qui putauerunt filium per imaginem et similitudinem hic accipi

¶ Filius uero ipse imago patris dicitur sicut supra in tractatu de trinitate diximus. Unde fuerunt nonnulli qui ita distinxerunt. ut imaginem in hoc loco intelligerent filium. hominem uero non imaginem. sed ad imaginem factum dicerent. quos refellit apostolus dicens. Vir quidem est imago et gloria dei. Sic namque imago. i. homo cum

dicitur fieri ad imaginem non quasi ad filium dicitur fieri. Alioquin non diceret ad imaginem nostram. Quomodo enim nostram diceret. cum filius solius patris imago sit. fuerunt autem et alij perspicacius hoc tractantes qui per imaginem filium. et per similitudinem spiritus sanctus intelligerent qui similitudo est patris. et filij. Et ideo pluraliter putauerunt dici nostram. id referentes ad similitudinem tantum. ad imaginem uero subintelligendum esse meam. Hominem uero et imaginem esse et ad imaginem et similitudinem factum esse tradiderunt. et imaginem imaginis esse et similitudinis

¶ Nec horum sententiam approbat. sed imaginem et similitudinem dei in homine querendam et considerandam docet ut imago et similitudo creata intelligat.

¶ Veruntamen hec distinctio licet reprehensibilis penitus non uideatur. quia de medio mortuorum. id est autoritatibus sanctorum non manat congruentius in ipso homine imago et similitudo querenda est et consideranda. factus est ergo homo ad imaginem dei et similitudinem secundum mentem quam irrationalibus antecellit. scilicet ad imaginem secundum memoriam et intelligentiam et dilectionem. Ad similitudinem secundum innocentiam et iusticiam. que in mente rationali naturaliter sunt. uel imago consideratur in cognitione ueritatis. similitudo in amore uirtutis. uel imago in alijs omnibus. similitudo in essentia. quia immortalis et indiuisibilis. Unde augustinus in libro de quantitate anime anima facta similis deo. quia immortalis et indissolubilem fecit eam deus. Imago ergo pertinet ad formam. similitudo ad naturam. factus est ergo homo secundum animam ad imaginem et similitudinem non patris uel filij uel spiritus sancti. sed totius trinitatis. ita et secundum animam dicitur homo esse imago dei. quia imago dei in eo est. Sic

imago dicitur et tabula/et pictura que in ea est. sed propter picturam que in ea est simul et tabula imago appellatur. Ita propter imaginem trinitatis etiam illud in quo est hec imago/nomine imaginis vocatur.

¶ Homo dicitur imago et ad imaginem filius vero imago et non ad imaginem

Quod circa homo et imago dicitur et ad imaginem. filius autem imago/non ad imaginem. quia natus/non creatus. equalis et in nullo dissimilis homo creatus est a deo/non genitus non paritate equalis/sed quadam similitudine accedens ei. Unde Augustinus in libro vii. de trinitate. In genesi legitur faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. faciamus et nostram pluraliter dixit. et nisi ex relationis accipi non oportet. ut facere intelligatur pater et filius et spiritus sanctus. ad imaginem patris et filii et spiritus sancti. ut subsisteret homo imago dei. Sed quia non omnino equalis fiebat illa imago tanquam imago non ab illo nata/sed ab eo creata. Ideo ita imago dicitur quod et ad imaginem. quia non equatur paritate/sed accedit quadam similitudine. filius autem est imago/sed non ad imaginem. quia equalis patri. Dicitur ergo homo ad imaginem propter impari similitudinem. Et ideo nostram. ut imago trinitatis esse homo intelligatur. non trinitati equalis /sicut filius patri. Ecce ostensum est secundum quid homo sit similis deo. scilicet secundum animam. Sed et in corpore quandam proprietatem habet. quod hic indicat. quia est erecta statura. secundum quam corpus anime rationali congruit. quia in celum erectum est.

¶ De creatione anime utrum de aliquo facta sit vel non. et quando facta. et quam gratiam habuerit in creatione. *Dei septima*

Hic de origine anime plura queri solent. scilicet unde creata fuerit. et quando. et quam gratiam habuerit in creatione. Sicut hominis formatio secundum corpus describitur cum dicitur. formavit deus hominem de limo terre. ita eiusdem secundum animam factura describitur cum subditur. et inspiravit in faciem eius spiraculum vite. Corpus enim de limo terre formavit deus/cui animam inspiravit. Vel secundum aliam litteram flavit vel sufflavit. non quod faucibus sufflauerit. vel manibus corporis corpus formaverit. Spiritus enim deus est. nec lima mentis membrorum compositus. Non ergo carnaliter putemus deum corporeis manibus formasse corpus vel faucibus inspirasse animam. sed potius hominem de limo terre. sed corpus formavit iubendo volendo. id est voluit et verbo suo iussit/ut ita fieret. et inspiravit in faciem eius spiraculum vite. id est substantiam anime/in qua viveret/ creavit non de materia aliqua corporeali vel spiritali. sed de nichilo.

¶ Opinio quorundam hereticorum qui putaverunt animam esse de substantia dei.

Putaverunt enim quidam heretici deum de sua substantia animam creasse se verbis scripture paucaciter inherentes quibus dicit inspiravit vel insufflavit et cum flat iquunt vel spirat homo de se flatum emittit. Sic ergo cum dicitur deus flasse. vel spirasse spiraculum in faciem hominis. ex se spiritum hominis emisisse intelligitur. id est de sua substantia. Qui heretici dicunt non capiunt tropica locutione dictum esse sufflavit/vel flavit. id est flatum hominis scilicet animam fecit. flare enim est flatum facere. flatum facere est animam facere. Unde dominus per isaiam. Omne flatum ego feci. Non sunt ergo audiendi qui putant animam esse partem dei. Si enim hoc esset/nec a se nec ab alio decipi posset. Nec ad malum faciendum vel patiendum compelli. nec in melius vel deterius mutari.

flatus ergo quo hominem aiauit factus
est a deo/non de deo nec de aliqua ma
teria/sed de nichilo

Hic quando facta sit anima an an corpore
an in corpore.

Sed utrum in corpore vel extra
corpus etiam inter doctos scrupu
lulosa questio est. Augustinus enim
super genesis tradit animam cum an
gelis sine corpore fuisse creatam. postea
vero ad corpus accessisse. neque compul
sa est incorporari. sed naturaliter illud
voluit. i. sic creata fuit / ut vellet. sicut
naturale nobis est velle viuere. Male
autem velle viuere / non nature / sed
voluntatis est peruerse. Alij vero dicunt
animam primi hominis in corpore fuisse
creatam / ita exponentes verba illa. In
spirauit in faciem eius spiraculum vite
.i. animam in corpore creauit / que totum
corpus animaret. faciem tamen specialiter
expressit. quia hec pars sensibus ornata est
ad intuentia superiora. Sed quidquid
de anima primi hominis estimetur de ali
is certissime sentiendum est quod in corpo
re creentur. Creando enim infundit eas
deus / et infundendo creat. Dicendum
est etiam animam illam / non sic esse crea
tam. ut prescia esset operis futuri iusti
vel iniusti.

In qua etate deus hominem fecerit.

Solet etiam queri / utrum deus ho
minem repente in virili etate fe
cerit. an perficiendo et etates
augendo / sicut nunc format in matris
utero. Augustinus super genesis dicit.
Quod adam in virili etate continuo factus
est. et hoc secundum superiores non in
feriores causas. i. secundum voluntatem et
potentiam dei. quam nature generibus non
alligauit qualiter et virga moysi conuer
sa est in draconem. Nec talia contra na
turam fiunt. nisi nobis quibus aliter na

ture cursus innotuit. deo autem natura
est quod facit. non ergo contra disposi
tionem suam illud fecit deus. Erat enim in
prima creaturarum conditione sic ho
minem posse fieri sed non ibi erat neces
se ut sic fieret. hoc enim non erat in con
ditione creature / sed in beneplacito crea
toris cuius voluntas necessitas est. hoc
enim necessario futurum est quod vult et
prescit. Multa vero secundum inferior
res causas futura sunt. sed in prescencia
dei futura non sunt. Si autem ibi aliter
futura sunt. potius futura sunt sicut ibi
sunt / ubi prescit ille qui non potest falli.
Sic ergo factus est adam. non secundum in
feriores causas. quia non erat in rerum
causis seminalibus ut ita fieret. sed se
cundum superiores non contra naturam
operantes. quia in rerum causis natura
libus erat. ut ita posset fieri

Quod homo extra paradysum creatus in pa
diso sit positus et quare ita factus sit.

Hominem autem ita formatum
tulit deus. ut scriptura docet
et posuit in paradiso voluptas
tis quam plantauerat a principio. His
verbis aperte moyses insinuat / quod ho
mo extra paradysum creatus. postmodum
in paradiso sit positus. Quod ideo fa
ctum dicitur / quia non erat in eo perma
surus / vel ut non nature sed gratie hoc
assignaretur. Intelligitur autem para
disus localis et corporalis in quo homo
locatus est. Tres enim generales de pa
radiso sinit sunt. Una eorum que corporali
intelligi volunt tamen. Alia eorum qui spua
liter tamen. Tercia eorum qui utroque modo
paradysum accipiunt. Terciam michi pla
cere fateor. ut homo in corporali para
diso sit positus / qui ab illo principio pla
tatus accipi potest / quo terram omnes
remotis aquis. herbas et ligna produ
cere iussit. quia et si presentis ecclesie vel fu
ture typum tenet. aliter tamen intelli
gendum est esse locum amenissimum.

fructuosis arboribus magnum/et magno fonte fecundum quod dicim? a principio/antiqua translatō dicit ad orientem. Vnde volunt in orientali parte esse paradisum longe intertacente spacio vlt maris vel terre/a regionibus quas incolunt homines secretum et in alto situm vsq; ad lunarem circulum pertingentē vnde nec aque diluuij illuc peruenerūt

De lignis paradisi inter que erat lignū vite. et lignū scientie boni et mali.

In hoc autem paradiso erāt ligna diuersi generis inter que vnū erat quod vocatum est lignum vite. alterum vero lignum scientie boni et mali. Lignum autem vite dictum est sicut docet **beda** et **strabus**. quia diuinitus accepit hanc vim. vt q̄ ex eius fructu comederet/corpus eius stabili sanitate et perpetua soliditate firmaretur. nec vlla infirmitate vel etatis imbecillitate in deterius vel in occasum laberetur

Quare vocatum sit lignum scientie boni et mali.

Signum autem scientie boni et mali/non natura hoc nomen accepit sed ab occasione rei p̄ ea secute. Arbor enim illa non erat mala. sed scientie boni et mali ideo dicta est. quia post prohibitionem erat in illa transgressio futura qua hōc experiēdo disceret quid esset inter obedientie bonum / et inobedientie malum. Non ergo d̄ fructu qui nasceretur inde positum est illō nomen. sed de re transgressionē secuta. Cognouit em̄ homo p̄usquā tangeret hoc lignum bonum et malū. sed bonum per prudentiam et experientiam. et malum per prudentiam tm̄. Quod etiam per experientiam nouit/vsurpato ligno vetito. quia per experientiam mali didicit. quid sit inter bonum obedientie / et malum inobedientie. Si vero p̄imū pa-

rentes obedientes essent. nec contra p̄ceptum peccassent / non ideo tamen minus diceretur lignū scientie boni et ma quia hoc ex eius tactu accideret si vsurparetur. **N** ligno ergo homo prohibitus est qd̄ malū non erat. vbi ip̄a p̄cepti conseruatio bonum illi esset. transgressio malum. **N**ec melius considerat quantum malum sit inobedientia q̄ hōmō cū scilicet ideo reus factus eē hōc intelligitur. quia prohibitus rem tetigit / quā si nō prohibitus tetigisset. nec peccasset. nec penam sensisset. **S**i enim venenosam herbarū phibitus tetigeris / pena sequitur. et si nemo phibisset similiter p̄sequeretur. **S**i etiam phibetur res tangi que non tangenti tantum / sed prohibenti obest. sicut aliena pecunia. ideo phibitum est peccatum. quia prohibenti est damnosum. **C**ū vero tangit qd̄ nec tangenti obest / si non phibet. nec cuihbet si tangatur. **I**deo phibetur vt per se bonum obedientie / et malū inobedientie monstretur. **S**icut primus homo a re bona prohibitus penā incurrit. vt non ex re mala / sed ex inobedientia pena eē monstretur. sicut ex obedientia palma.

De formatōne mulieris. *Gen 18*

In eodem quoq; paradiso mulierem formauit deus de substantia viri / sicut post plantatum paradisum hominemq; in eo positum / et post vniuersa animalia ad eum ducta / suisq; nominibus designata subnectit scriptura. immisit deus soporem in adam. cūq; obdormisset / tulit vnā de costis eius et formauit eam in mulierem.

Quare virum prius. et postea de viro mulierem creauit. nō simul vtrūq;

Hic attendendum est quare non creauit simul virum et mulierē sicut angelos. sed prius virum.

deinde mulierem de viro. Ideo scilicet
 ut vnū vnū esset generis humani prin-
 cipium. quatinus i hoc et superbia dya-
 boli confunderetur. et hominis humili-
 tas dei similitudine sublimaretur. Dya-
 bolus quippe aliud a deo principium es-
 se concupierat. Ideoq; ut ei? supbia re-
 tūderetur. h° homo in mūnere accepit
 quod dyabolus peruerse rapere voluit
 sed obtinere nō potuit. Et per hoc ima-
 go dei in homine apparuit. Quia sicut
 deus om̄ibus rebus existit principium.
 creatōis. ita homo omnibus homin-
 bus principium generatōis. Ideo eti-
 am ex vno homine omnes eē voluit de-
 us ut dum cognoscerent se ab vno esse
 omnes se quasi vnū amarent

Quare de latere viri n̄ de alia corporis
 parte formata sit.

Quoniam autem his de causis facta
 sit mulier de viro/non de qua-
 libet parte corporis viri/sed de
 latere eius formata est/ut ostenderetur
 quia in consortium creabatur dilectōis.
 ne forte si fuisset de capite facta. viro
 ad dominatōnem videretur p̄ferenda.
 aut si de pedibus ad seruitutem subijci-
 enda. Quia igitur viro nec domina nec
 ancilla parabatur sed socia. Nec de ca-
 pite nec d̄ pedibus/sed de latere fuerat
 producenda ut iuxta se ponendam co-
 gnosceret. quam de suo latere sumptaz
 didicisset.

Quare dormienti et n̄ vigilanti costa sub-
 tracta est.

Non sine causa dormienti quoq;
 viro/potius q̄ vigilanti detra-
 cta est costa d̄ qua mulier in ad-
 iutorium generatōis viro est formata
 sed ut nullam in eo sensisse penam mon-
 straretur et diuine simul potentie opus
 mirabile ostēderetur que hominis dor-
 mientis latus aperuit. nec eum tamen a

quiete soporis excitauit. In q° etiā ope-
 re sacramentū xp̄i et ecclesie figuratus
 est. Quia sicut mulier d̄ latere viri dor-
 miētis formata est. ita ecclesia ex sacra-
 mentis que de latere xp̄i in cruce dormi-
 entis p̄fluxerunt. s. sanguine et aqua qui-
 bus redimimur a peis atq; abluimur a
 culpis.

Quare de illa costa sine extrinseco addita-
 mento facta fuit per dei potentia sicut
 quinque panes in se multiplicati sunt.

Quod etiam queri verum de illa
 costa sine adiectōne rei extrin-
 sece facta sit mulier/quod quor-
 busdam non placuit. Ceterum si ad per-
 faciendum corpus mulieris deus extrin-
 secum augmentum addidisset /maius il-
 lud esset q̄ ip̄a costa. Ideoq; potius d̄
 illo q̄ de costa mulier facta deberet di-
 ci. de quo plures accepisset substātie p-
 tes. Restat ergo ut de sola ip̄ius costae
 substantia sine omni extrinseco addita-
 mento per diuinam potentiam in semet
 ip̄o multiplicata mulieris corpus factū
 dicatur/ eo sane miraculo quo postea d̄
 quinque pambus hiesu celesti b̄ndictōne
 multiplicatis quinque milia hominum sa-
 tiata sunt. Illud etiam sciri oportet qd
 cum angelorum ministerio facta sit mu-
 lieris formatio. non est eis tamen tribuē-
 da creatōis potentia. Angeli enim nul-
 lam possunt creare naturam. ergo non
 formare costaz in mulierem. nec carnis
 supplementum i locum costae. non qd̄ ni-
 hil agant ut aliquid creetur. sed nō iō
 creatores sunt. sicut nec agricolae sege-
 tum vel arborum. Solus deus. i. trimi-
 tas est creator. facta est ergo femina a
 deo/etiā si costa mistrata sit p̄ āgelos

Utrum secundum superiores an inferio-
 res causas ita facta sit mulier. i. an ra-
 tio seminalis id haberet ut ita fieret/ an
 tantum ut ita fieri posset. sed ut fieret. i.
 deo tm̄ esset causa.

*Substantia
 226
 227*

*Illud dicitur 8
 qd̄ 6. l. 1. d̄ m̄ d̄ c. m̄ d̄ r̄*

Sed queritur an ratio quam deus primis operibus concreat ut id haberet / ut secundum ipsam ex viri latere feminam fieri necesse foret. **N**on hoc tantum ut fieri posset. **N**on quod sciendum est omnium rerum causas in deo ab eterno esse. **V**t enim homo sic fieret / vel equus et huiusmodi in dei potentia et dispositione ab eterno fuit. **E**t hec dicuntur primordiales cause. quia istas alie non precedunt / sed iste alias que sunt cause causarum. **C**umque unum sit diuina potentia dispositio siue voluntas et ideo una omnium principalis causa. tamen propter effectus diuersos pluraliter dicit augustinus causas primordiales omnium rerum in deo esse. inducens similitudinem artificis in cuius dispositione est / qualis futura sit archa. **I**ta et in deo unius cuiusque rei fuisse causa precessit. **I**n creaturis vero quarundam rerum / sed non omnium cause sunt. ut ait augustinus. **Q**uia inseruit deus seminales rationes rebus secundum quas alia ex alijs proueniunt. ut de hoc semine tale granum de hac arboze talis fructus et huiusmodi. **E**t hec quoque dicuntur primordiales cause / et si non a deo proprie. quia habent ante se causam eternam / que proprie et vniuersaliter prima est. **I**lle vero ad res aliquas dicuntur prime. que scilicet ex eis proueniunt. **I**deo etiam primordiales dicuntur. quia in prima rerum dispositione rebus a deo insite sunt. et sicut creature mutabiles sunt. ita et hec cause mutari possunt. **Q**ue autem in immutabili deo causa est / mutari non potest.

Distinctio causarum rerum perutilis. scilicet quod quedam in deo et in creaturis. quedam in deo tantum

Omnia ergo rerum cause in deo sunt. sed quarundam cause et in deo sunt et in creaturis. Quarundam cause in deo sunt. et illarum rerum cause dicuntur abscondite in deo. quia ita

est in diuina dispositione ut hoc vel illud fiat quod non est in semiali creature ratione. **E**t illa quidem que secundum causam seminalem fiunt / dicuntur naturaliter fieri. quia ita cursus nature hominibus innotuit. **A**lia vero preter naturam quorum cause tantum sunt in deo. **H**ic autem dicit augustinus esse illa que per gratias fiunt. vel ad ea significanda non naturaliter sed mirabiliter fiunt. **I**nterque mulieris facturam de costa viri ponit. ita dicens / ut mulierem ita fieri necesse foret / non in rebus conditum sed in deo absconditum erat. **O**mnia creature cursus habet naturales leges. super hunc naturalem cursum creator habet apud se posse de omnibus facere aliud / quam eorum naturalis ratio habet. ut. s. virga arida repente floreat / fructum gignat. et iuuentute sterilis in senectute pariat. ut asina loquatur et huiusmodi.

De gemino opere prudentie.

Edit autem naturis ut ex his etiam hec fieri possent. non ut in naturali motu haberent. **N**on habet ergo deus in se absconditas quarundam futurorum causas quas rebus conditis non inseruit easque implet. non opere prudentie quo nature subsistunt ut sint / sed quo illas amministrat ut voluerit / quas ut voluit condidit. **O**mnia ergo que ad gratiam significandam non naturali motu rerum / sed mirabiliter facta sunt abscondite cause in deo fuerunt. quorum unum erat quod mulier facta est de latere viri dormientis. **N**on habuit prima rerum conditio ut femina sic fieret / sed ut fieri posset. ne contra causas quas deus voluntarie instituit mutabili voluntate aliquid facere putaretur.

De anima mulieris que non est anima viri / ut quidam putauerunt. dicentes animas esse extraduce.

Quemadmodum mulieris corpore de viri corpore traditum fuit. ita putauerunt aliqui ipsius animam de viri anima propagatam et omnes animas propter partem de traduce esse sicut corpora. Alij autem putauerunt simul omnes animas ab initio creatas. Catholica autem ecclesia nec simul nec ex traduce factas esse animas docet. sed in corporibus per coitum seminatim atque formatis infundi. et infundendo creari. Unde in ecclesiasticis dogmatibus. Animas hominum non esse ab initio inter ceteras intellectuales naturas. nec simul creatas sicut origenes fingit dicimus. neque in corporibus per coitum seminari. sicut luciferiam et cirillum. et quidam latinorum presumptores affirmant. Sed dicimus corpus tantum per coniugij copulam seminari. Creationem vero anime solum creatorem nosse. Et usque iudicio corpus coagulari in vulua et coipingi atque formatum. ac formato iam corpore animam creari atque infundi ut viuat in utero homo ex anima constans et corpore et egrediatur viuus ex utero. plenus humana substantia. Hieronimus etiam anathematis vinculo illos condemnat. qui animas ex traduce dicunt. inducens auctoritatem prophete. Qui fixerit singillatim corda eorum. Hoc satis inquit innuit propheta quod non ipsam animam de anima facit deus. sed singillatim animas de nichilo creat.

De primo hominis statu ante peccatum scilicet qualis fuerit secundum corpus et secundum animam. *19ma distinctio*

Solent queri plura de primo hominis statu ante peccatum. scilicet qualis fuerit homo priusquam peccaret. et in opere. et in anima. mortalis an immortalis. passibilis an impassibilis. De termino inferioris vite et de transitu ad superiorem de modo propagationis filiorum et alia multa que non inueniuntur.

liter sciuntur. licet aliquando curiositate querantur. Et priusquam ad animi quietatem pertinentia prosequamur. de quietate eius secundum corpus et modo propagationis filiorum et de alijs quibusdam inspiciamus. Primus ergo homo secundum naturam corporis terreni. et immortalis fuit quodammodo scilicet aliquid quia potuit non mori. et mortalis quodammodo quia potuit mori. In illo namque primo statu habuit posse mori. et posse non mori. Et hec fuit prima humani corporis immortalitas. scilicet posse non mori. In secundo vero statu post peccatum habuit posse mori. et non posse non mori. quia in hoc statu moriendi est necessitas. In tercio statu habebit posse non mori et non posse mori. quia ad illum statum pertinet moriendi impossibilitas. quod ex gratia erit. non ex natura. In primo statu fuit corpus hominis animale. id est egens alimonij ciborum.

Quomodo dicitur homo factus in animam viuentem.

Quod et homo factus dicitur in animam viuentem. non spirituale. id est in animam corpus sensificantem. quod adhuc erat animale. non spirituale. quod egebat cibis ut per animam viueret. factus est ergo in animam viuentem. id est vitam corpori dante. tamen per sustentamenta ciborum. et tunc erat corpus mortale et immortale. quia poterat mori. et poterat non mori. Post peccatum vero factum est mortuum. sicut dicit apostolus. Corpus propter peccatum mortuum est. id est necessitatem moriendi in se habet. In resurrectione vero erit spirituale. scilicet agile cibis non egens. et immortale non sicut in statu primo tantum fuit. scilicet quod potuit non mori. sed etiam quod poterit non mori. Unde augustinus super genesim apostolus ait. Corpus quod mortuum est propter peccatum et prius de limo terre formatum est corpus animale non spirituale.

cū quasi resurgemus. Renouabitur em̄
a ueritate non in corpus animale. qua
le fuit. sed i melius id est spūale cū hoc
mortale induet immortale. in quod mu
tandus erat adam. nisi mortem corpo
ris animalis peccando meruisset. Non
ait apostolus corpus mortale est ppter
peccatum. sed mortuum. Illud em̄ ante
peccatum mortale. et immortale es
rat. quia poterat mori et non mori. Ali
ud est autem non posse mori. aliud pos
se non mori. Ideo factum est per pecca
tum non mortale quod erat. sed mortu
um / quod non fieret nisi peccaret. Ani
male enim non est hoc corpus / sicut pri
mi hominis fuit / sed iam deterius ē. Ha
bet enim necessitatē moriendi.

Corpus hominis ante peccatum morta
le et immortale fuit.

QEcce hic euidenter aperit aug.
q corpus hominis ante pecca
tum mortale et immortale fuit
sed non qualiter fiet in resurrectōe. De
hoc eodem beda super genesim ait. Nō
est credendum ante peccatum ita fuisse
se mortua corpora / sicut modo. Sic em̄
apostolus. Corpus ppter peccatū mor
tuum est. sed licet fuissent animalia non
dum spūalia / non tamen mortua / que sci
licet necesse esset mori.

Verum immortalitas quam habuit an
te peccatum esset de conditōe nature
an ex gratie beneficio.

Qlet hic queri cum homo pri
mus mortale et immortale cor
pus habuerit. utrum ex conditi
ōe nature ipius corporis habuerit ut
q / an alterum beneficiū esset gratie. s.
immortalitas. i. posse non mori. Ad qd
dici potest. quia alterum habebat i na
tura corporis. i. posse mori. Alterum ve
ro. s. posse non mori. erat ei ex ligno vite
scz ex dono gratie. Unde augustinus su

per genesim. Quodammodo creatus ē
homo immortalis / quod erat ei de li
gno vite. non d conditōe nature. Mor
talis erat de conditōe corporis anima
malis / humor talis beneficio condito
ris. Non enim immortale erat / q omni
no mori non posset. quod nō erit nisi cū
fuerit spūale. Aperte dicit q non natu
ra / sed ex ligno vite habebat posse non
mori. Propter hoc aliqui dicunt q nisi
illo ligno vite uteretur / nō semper uiue
ret. quia peccaret. Peccaret enim si il
lo ligno non uteretur. quia pceptum
erat ei / ut comederat de omni ligno pa
radisi / nisi de ligno scientie boni et mali.
Sic ergo peccauit comedēdo quod
erat prohibitum / ita etiam peccaret si
non comederet / quod erat iustum

Si non foret pceptum ut de illo ligno
comederet et alijs non illo uteretur an
posset non mori.

Sed adhuc queritur. si non esset
pceptum ut d ligno vite ede
ret et alijs et non illo vesceret
nunquit posset non mori. Si semper ui
ueret non utens de illo ligno / non erat
ei ex illo ligno posse non mori. Si vero
non posset semper uiuere / id erat ei ex il
lo ligno posse. Alij quidem dicunt / q si
non fuisset ei pceptum vesci de illo li
gno et alijs / et non illo vesceretur uiue
ret semper. Sic determinantes illud qd
supra dixit augustinus. erat ei de ligno
vite / non de conditōe nature tantum.
scz quasi non ex conditōe nature soluz
modo erat ei. sed etiā ex ligno illo. Alij
autē uidetur q ex ligno vite erat ei pos
se non mori / non ex natura. Ideo em̄ di
citur potuisse nō mori. quia poterat uti
illo ligno. de quo edens non moreretur

Questio augustini quomō immortalis
factus sit homo.

Que hac vero hominis immortalitate qualis fuerit augustinus super genesim questionem mo- uens / sic ait . Querit quomodo immortalis factus sit homo p̄ alijs animantibus . Et quomodo cum illis communem acceperit alimomiam . Sed alia est immortalitas carnis quam in adam accepim⁹ . Alia quam in resurrectione speramus p̄ xp̄m . Ille factus est homo immortalis ut non posset mori / si non peccaret . moreretur autem si peccaret . filij vero resurrectionis nec poterunt vltra peccare nec mori . Caro nostra non tunc egebit refectōne ciborum . quia nulla poterit eē defectio . Caro ade ante peccatum ita immortalis creata est ut per alimomiaz adiuta esset mortis et doloris expēs . Sic ergo immortalis et incorruptibilis condita est caro hominis ut suam immortalitatem et incorruptionem . per obseruationem mandatorum dei custodiret . In quibus mandatis hoc continebatur / ut de illis lignis concessis manducaret / et ab interdicto abstinere . Per horum edulium immortalitatis dona conseruaret . donec corporalibus incrementis perductus ad etatem que conditori placeret multiplicata p̄genie ip̄o iubente sumeret de ligno vite . quo perfectē immortalis factus / cibi alimenta vltius n̄ requireret .

Summatim supiorū verborum sententiam perstringit

Ecce his verbis videtur augustinus tradere q̄ caro primi hoīs immortalitatem in se habuerit que per alimomiam ciborum conseruaretur vsq; ad tempus sue translationis in melius . quando de ligno vite comederet et fieret omnino immortalis . ita ut non posset mori .

Ex predictis consequi videtur hominem de nature sue conditōe quomodo

fuisse immortalem sed non omnino fieret immortalis n̄ p̄cipato ligno vite .

Ideo aliqui dicunt / q̄ immortalitatem de natura habebat qua poterat non mori que aliorum lignorum esu poterat conseruari . sed n̄ poterat consummari nisi per assumptōz ligni vite . quod videtur augustin⁹ sentire super genesim dicens . Hoc quoq; addo talem cibum illam arbozem p̄stitisse quo corp⁹ hominis stabili sanitate firmaretur . non sicut ex alio cibo / sed inspiratōne salubritatis occulta . hic innuere videtur q̄ cum alijs cibis possit corpus sustentari / hoc cibo in deficienti sanitate firmaretur . Ex quo cōsequi videtur / q̄ sicut in natura sua habuit immortalitatem quādā . s . aptitudines moriendi . ita aliquam immortalitatem in natura sui habuit . i . aptitudinem qua poterat nō mori / cibis adiutus . sed si p̄stitisset immortalitatis perfectō esset . et d̄ ligno vite . Sed qui hoc tradūt quomodo supra augustin⁹ verba quib⁹ dicit q̄ erat immortalis ex ligno vite . huic sententie n̄ cōdicunt . sed diligenter inq̄rāt .

De mō procreatōis filiorum si nō peccassent primi parentes . et quales nascerentur filij .

Viresimū Capitulum .

Post hoc videndum est qualiter primi parentes si nō peccassent filios procreassent . et quales ipsi filij nascerentur . Quidam putant ad gignendos filios / primos homines in paradiso misceri nō potuisse nisi post peccatum dicentes cōcubitum sine corruptione vel macula nō posse fieri . Sed ante peccatum nec corruptō nec macula in homine esse poterat . quoniam ex peccato hec consecuta sunt . Ad quod dicendū est / q̄ si non peccassent primi homines sine omni peccato et macula in paradiso carnali copula conuenissent . et esset ibi thorus immaculatus / et commixtio

For fluxus ad idoneum? Et
pudat lapid p. q. in p. p. p.
ad m. p. p. p. p. p. p. p. p. p.
in p. p. p. p. p. p. p. p. p.

V. Aug.
12 v. 12

sine concupiscentia atq; genitalibz me
bris sicut ceteris imperarent / vt ibi nul
lum motum illicitum sentirent. et sicut
alia membra corporis alijs admovent?
vt manum ozi sine ardore libidinis. ita
genitalibus vterentur membris sine ali
quo pruritu carnis. hec em letalis egri
tudo mebris humanis ex peccato imbe
rit. Genuissent itaq; filios in paradiso p
coitum immaculatum / et sine corruptone
Cur no credamus primos homines an
te peccatum genitalibus mebris ad p
creationem imperare potuisse sicut cete
ris in quolibet ope sine voluptatis pru
ritu vtuntur. Incredibile enim non est
deum talia fecisse illa corpora. ut si non
peccassent illis membris sicut pedibus
imperarent. nec cum ardore seminatet.
vel cum dolore parerent. sed post pec
catum motum illum meruerunt que nu
ptie ordinant / continentia cohibet. In
firmitas em prona in ruina turpitudi
nis excipit honestate nuptiali. et quod
sanis est officium / egrotis est remediū.
Emissi quidem de paradiso conuenerit
et genuerunt. sed potuerunt in paradi
so eis ee nuptie honorabiles / et thorus
immaculatus / sine ardore libidinis / si
ne labore pariendi.

Quare in paradiso non coierunt

Quare ergo non coierunt in para
diso? quia creata muliere / mox
transgressio facta est / et eieci
sunt de paradiso. Vel quia nondum de
us iusserat ut coierent et poterat diuina
expectari auctoritas. vbi concupiscentia
non angebat. Deus vero non iusserat.
quia casum eorum presciebat / de quibz
homo p. pagandus erat. Ecce expresse ha
bes de mo p. pagatōis filiorum.

De termino illius inferioris vite. vtruz
natis filijs per successiones. an simul oel
transfundendi fuissent.

De termino vero temporis quo
transferentur ad spūalem cele
stemq; vitam certum aliquid
scriptura non tradit. Et ideo ambigū
est verum parentes genitis filijs perfe
ctaq; humani officij iusticia / ad melioze
statum transferentur. non per mortem
sed per aliquam mutatōnem. an patres
in aliquo statu vite remanerent / ligno
vite vtentes / donec filij ad eundem sta
tum peruenirent. et sic impleto numero
omnes simul ad meliora transferentur.
vt essent sicut sancti angeli in celo. De
quo augustinus ambigue dicitur super
genesis ita inquit. Potuerunt primi
homines in paradiso filios gignere. no
vt morientibus patribus succederent fi
lij. sed in aliquo forme statu manentibz
et de ligno vite vigorem sumentibus et
filij ad eundem perducerentur statum /
donec impleto numero sine morte ani
malia corpora in aliam qualitatem tra
sirent. in qua omnino regenti spiritui de
seruirent. et solo spū viuificante sine cor
poris alimentis viuerent. Vel potuerit
parentes filijs cedere. vt per successioes
numerus impleteretur. Qui genitis filijs
perfectaq; humani officij iusticia ad me
liora transferentur / non per mortem. s;
per aliquam mutatōnem. Ecce hic dici
mus de transitu hominis ad meliora. s;
incertum nobis relinquitur vtruz simul
transferantur / an p successiones.

Quales procrearent filios vtrum perfe
ctōne nature et vsu membrorum habē
tes / qualis hō primus fuit conditus.

Sed vero queritur quales si n pec
casset homo filios genuissent.
vtrum videlicet sicut ipse primus
homo secundum staturam corporis et
vsus mebrorum perfectus mox condit?
extitit. ita etiam eius filij in ipso natiui
tatis exordio perfecti existerent qui am
bulare et loqui et cuncta facere possent
responderi potest. Quod filios paruulos

nasci oportebat / propter materni uteri necessitatem. Sed utrum mox nati perfectionem stature et membrorum usum haberent / an parvuli et in minori etate constituti uti possent membrorum officijs an per intervalla temporum eo modo quo tunc fit perfectionem stature et usus membrorum recepturi essent de auctoribus definitum non habemus.

Ambigua augustini verba ponit ubi tamen videtur inuere quod filij et parvuli possent membrorum uti officijs.

Super hoc augustinus ambigue loquitur. Mouet nos inquit si primi homines non peccassent verum tales filios essent habituri qui nec lingua / nec manibus / nec pedibus uterentur. Nam propter uteri necessitatem forte necesse erat paruulos nasci. Sed quamuis exigua pars corporis sit costa non propter hoc paruulam viro coniugem fecit. Unde et eius filios poterat omnipotentia creatoris mox natos grandes facere. Sed ut hoc omittam poterat certe eis prestare quod multis animalibus prestat. quorum puli quamuis sint parvuli / tamen mox ut nascuntur currunt / et matrem sequuntur. Contra homini nato / nec ad incessum pedes idonei sunt. nec manus saltem ad scalpendum abiles. et iuxta se mammis positus nates magis possent esurietes flere quam susgere. Proprieque infirmitati mentis congruit hec infirmitas carnis. His verbis videtur insinuari quod filij etiam parvuli officijs membrorum valeant uti.

Quibusdam non absurde placuit quod filij parui nascerentur. et per accessum temporis in statura et in alijs sicut nunc proficerent quod non esset vitio imputandum.

Sed cum augustinus sub assertione de his nichil tradat / non irrationabiliter quibusdam placuit primorum pa-

rentum filios nascituros paruulos. ac deinde per intervalla temporum eadem lege qua et nunc natiuitatem humanam ordinatam cernimus stature incrementum et membrorum usum recepturos ut in illis expectaretur etas ad ambulandum et loquendum sicut modo in nobis. quod utique non esset vitio imputandum. sed conditioni nature / sicut a cibo abstinere peccatus non valebant. nec tamen illud erat ex vitio sed ex natura conditionis.

Oppositio quorundam volentium probare eos posse viuere sine alimonia.

Ad hoc autem opponitur ita Si non peccarent non morerentur sed non peccarent / si non comederent. Poterant igitur sine alimonia viuere. Ceterum sicut supra diximus non solum peccarent si de ligno vetito ederent sed etiam si concessis non uterentur. quia sicut erat eis preceptum non illo ligno uti / ita alijs vesci. Preterea contra naturalem rationem facerent. qua intelligebant de illis esse edendum quod et naturaliter appetebant. Itaque opponitur. Cum fames sit pena peccati / si non peccaret famem non sentirent. sed sine fame superfluum videretur comedere. Unde putat quidam eos cibis non indiguisse ante peccatum. quia non poterant esurire / si non peccassent. Ad quod dici potest / quod fames vere defectus est et pena peccati. Est enim immoderatus appetitus edendi cui non subiacuisset homo si non peccassit. sed proculdubio peccaret si hunc defectum cibo preueniret. Habebat enim naturalem appetitum et moderatum cui ita satisfaciendum erat / ne defectum famis sentiret. Sicut ergo non ex vitio / sed ex nature conditione erat quod ante peccatum homo cibis indigebat. ita non ex vitio esset / sed de natura. Si hominis conditio in principio suo. id est in primo parente a perfecto inchoata in subsequenti propagatione a modico ad maiora proficeret.

ut. s. per intervalla temporis stature corporee incrementa. vsumq; membrorum susciperet.

Utrum sicut statura corporis/ ita etiam sensu mentis parvuli nascerentur/ et per accessum temporis proficerent in sensu et noticia veritatis. s. an mox nati in his essent perfecti.

Et cum de corpore humano non sit absurdum vel inconueniens hoc existimare queri solet. vtru de sensu anime et cognitione veritatis eodem modo sentiendum sit. ut. s. hi qui sine peccato nascerentur sensu et intelligentia mentis imperfecti existerent. et per accessum temporis in his proficerent vsq; ad perfectionem an mox conditi perfectionem sensus et cognitionis perciperent. Illi qui sentiunt parvulos natos in statura corporis et vsum membrorum per accessum temporis profecturos non diffidentur eosdem in exordio natiuitatis sensu imperfectos existeret. et per intervallum temporis in sensu et cognitione proficere vsq; ad perfectum.

Contra illorum sententiam opponunt quodam

Ad quod quidam opponunt dicentes. Si mox nati non haberent perfectionem sensus et intelligentie ignorantia in eis esset. ignorantia autem peccati est pena. Sed qui hoc dicunt non satis diligenter considerant quod non omnis qui aliquid nescit vel minus perfecte aliquid scit statim ignorantia habere/ siue in ignorantia dicendum est. quod ignorantia non dicitur nisi cum id quod sciri et non ignorari debet nescit. Talisq; ignorantia pena peccati est cum mens vitio obscuratur/ ne cognoscere valeat ea que scire deberet

De hominis translatione in meliorem statum et de duobus bonis altero hic datur

to/ altero promisso.

Malis erat hominis institutio ante peccatum secundum corporis conditionem. De hoc autem statu transferendus erat cum vniuersa posteritate sua ad meliorem dignioremq; statum/ vbi celesti et eterno bono in celis sibi parato fruereetur. Sicut enim ex duplici natura compactus est homo. ita illi duo bona conditor a principio preparauit. vnum temporale. alterum eternum. vnum visibile/ alterum invisibile. vnum carni. alterum spiritui. Et quia primum est quod est animale. deinde quod est spirituale. temporale ac visibile bonum prius dedit. Inuisibile autem et eternum promissit. et meritis querendum proposuit.

Rationem naturalem et preceptum dedit deus homini ad seruandum bonum quod acceperat/ et promerendum quod permissum erat.

Ad illius autem custodiam quod dederat. et ad illud merendum quod promiserat/ naturali rationi in creatione anime hominis in dote qua poterat inter bonum et malum discernere preceptum addidit obedientie. per cuius obseruantiam datum non perderet. et promissum obtineret/ ut per meritum veniret ad premium.

De inuidia dyaboli qua ad hominem temptandum accessit.

Uidesima prima dicitur. Idem ergo dyabolus hominem per obedientie humilitate post se ascendere. vnde ipse per superbiam corruerat/ inuidit ei. et qui prius per superbiam dyabolus fuerat. deorsum lapsus/ et zelo inuidie factus est sathan id est aduersarius. Vnde et mulierem temptauit in qua minus quam in viro rationem vigere nouit. eius malicia ad temptandum virtutem timida humana natura

in ea parte/ubi debilioz videbatur ag-
gressa est. Ut si forte illic aliquatenus
preualeret. Postmodum fiducialius ad
alteram que robustioz fuit /pulsandam
vel potius subuertendā accederet. Pri-
mum ergo solitariam feminam explo-
rauit. ut in ea primum omnem sue tempta-
tōnis vim experiretur

Quare in aliena forma venit.

Sed quia illi per violentiam no-
cere non poterat/ad fraudē se
conuertit/ut dolo hominē sub-
plantaret. quem virtute superare nequi-
ret. Ne autem fraus illius nimis mani-
festaretur/in sua specie non venit/ne ap-
te cognosceretur/et ita repelleret. Itē-
rum ne nimis occulta foret fraus eius /
que caueri non posset. et homo simul vi-
deretur iniuriam pati. si taliter circum-
ueniri permetteret eum deus ut preca-
uere non posset. in aliena quidem for-
ma venire permissus est dyabolus /sed
in tali in qua eius malicia facile possit re-
prehendi. Ut ergo in propria forma nō
veniret voluntate sua p̄p̄a factum est.
Ut autem in forma sue malicie congru-
enti veniret/diuiduus factum est. Veit
ergo ad hominem in serpente qui forte
si permetteretur in columbe specie veni-
re maluisset. Sed non erat dignum /ut
spūs malignus illā formam homini odi-
osam faceret. in qua spūs sanctus appa-
riturus erat.

Quare n̄ nisi in forma serpētis accessit

Non ergo nisi per serpentez tem-
ptare permissus fuit dyabolus
ut per illud quod foris erat astuciā tē-
ptantis animaduertere femina quiret.
Dyabolus enim per serpentez tempta-
bat in quo loquebatur

Quare dictus est serpens callidior cū-
ctis animantibus.

810 31
Deoque serpens dictus est esse callidi-
or cunctis animantibus terre. quia
ut ait augustinus. Mali angelus licet
superbia deiecti/natura tam sunt ex-
cellentiores omnibz bestiis p̄pter emi-
nentiam ratōnis/quamuis serpens nō ra-
tionali anima/sed spū dyabolico possit
sapientissimus dici. Non ergo mirum si
dyabolus spū suo implens serpentez si-
cut vates implebat sapientissimum red-
diderat omnium bestiarum/ quā tñ ad
temptandum non elegit dyabolus /sed
p̄ quod animal permissum fuit tempta-
uit. Vnde augustinus super genesim. Nō
est putandum q̄ dyabolus serpentez p̄
quem temptaret elegerit/sed cum deci-
pere cuperet non potuit/ nisi per quod
animal posse permissus est. nocendi em̄
voluntas inest cuiq; a se. sed potestas a
deo. Sicut autem loquebatur dyabolus
per serpentez ignorantem/sicut per in-
erguminos vel phanticos loquit. Ser-
pente enim velut organo est usus/mo-
uens naturam eius ad exprimendum.
sonos verborum/et signa quibus suam
monstraret voluntatem. Serpens ergo
nec verba intelligebat/nec rationalis ē
factus. Callidissimus tamen est dictus
p̄pter astuciā dyaboli. locutus est autē
sicut asina balaam/sed hoc dyabolicus
illud angelicum fuit. boni em̄ et mali an-
geli similiter operantur. Sic queri solz
quare mulier non horruit serpentez. q̄
cum nouerit creatum eē etiam officius
loquendi a deo accepisse putauit.

De modo temptatōnis.

Temptatio autem hoc modo fa-
cta est. Stans coram femina ho-
stis superbus /non audeat i ver-
ba perluasiōnis exire metuens deprehē-
di. Sed sub interrogatōne eam aggre-
ditur/ut ex responsione colligeret/qua-
liter in malicia procedere posset. Cur in
quit precepit vobis deus/ut non come-
deretis de omni ligno paradisi? Cui re-

spondit mulier. De fructu lignorum q̄ sunt in paradiso vescimur. De fructu v̄o ligni quod est in medio paradisi/ precepit nobis deus/ ne comederemus. et ne tangeremus/ ne forte moriamur. In q̄ v̄bo dedit locū tēptādi. cum d. ne forte moriamur. v̄n̄ mox dyabolus dixit ad mulierē/ neq̄q̄ moriemini. Scit ei de? q̄ i q̄ cūq̄ die comederitis ex eo/ aperientur oculi vestri/ et eritis sicut dii scientes bonum et malum. Attende ordinem ac progressum humane perditōnis. Primo deus dixerat. Quacunq̄ die comederitis ex eo morte moriemini. Deinde mulier dixit/ ne forte moriamur. Nouissime serpens dixit/ nequaquā moriemini. Deus affirmavit/ mulier quasi ambigendo illud dixit. dyabolus negavit. Que ex go dubitavit ab affirmante recessit. et neganti appropinquavit.

De versutia dyaboli qui ut facilius persuaderet malum remouit/ et bonum in pollicito duplicavit

Qui ad suam persuasionem plerumque suffultiendaz. i. ut malū quod intendebat libere persuaderet/ et malum quod mulier timuit negando remouit. et repromissionem addidit. Et ut eius persuasio citius reciperetur/ promissionem duplicavit. Vnam nempe comestionem suadens. duo in premio proposuit/ similitudines dei. scientiamq̄ boni et mali spondens. Vbi tribus modis hominem temptavit. s. gula. in persuasione cibi cum dixit. In quocūq̄ die comederitis. Inam gloriā. in promissione deitatis cum dixit. Eritis sicut dii. Quaricia in promissione scientie/ cum dixit. scientes bonum et malum. Gula est immoderata cibi aviditas. Vana gloriā amor p̄pe excellentie. Quaricia immoderata habendi cupiditas que non ē tantū pecunie sed etiam altitudinis et scientie cum supra modū sublimitas ambitur.

De duplici temptatōnis specie

Porro sciendum est duas eē species temptatōnis/ interiores. s. et exteriores. Exterior temptatio est quando nobis extrinsecus malū visibiliter suggerit verbo vel signo aliquo/ ut ille cui fit ad consensum peccati declinet. et talis temptatio tantum fit ab aduersario. Interior vero temptatio est quando invisibiliter malum intrinsecus nobis suggeritur. Et hec temptatio aliquando fit ab hoste. aliquādo a carne. Nam et dyabolus invisibiliter mala suggerit. et ex carnis corruptōne subortitur motus illicitus. et ipsa titillatio prava. Ideoq̄ temptatio que ex carne est non fit sine peccato. Que autem est ab hoste nisi ei consentiatur/ non habet peccatum/ sed est materia exercēde virtutis. Temptatio autem carnis interior difficilior vincitur. quia interius oppugnans de nostro contra nos rebozatur. Homo ergo qui sola exteriori temptatōne pulsatus cecidit. tanto grauius plētendus erat. quanto leuiori impulsu fuerat prostratus. Et tantū quia aliquā licet modicam cadendi occasionem habuit. Idcirco per dei gratiam iuari potuit ad vestram. vt qui per alium ceciderat/ per alium erigeretur. qui ergo incitatorum habuit ad malum. non iniuste reparatozem habuit ad bonum. Dyabolus vero/ quia sine alicuius temptatōne peccauit. per alium vt surgeret iuari non debuit. nec per se potuit. Et ideo irremediabile peccatum eius extitit. peccatum vero hominis sicut p̄ alium habuit initium/ ita per alium habuit remedium.

Quare homo non āgel? sit redempt?

Proterea angelica natura qm̄ n̄ tota perierat. sed ex parte persistit/ nō ē redempta. humana vero tota perierat. Et iō ne penitus

perderetur/ex parte est redempta. ut
 inde ruina suppleretur angelica. **Unde**
augustinus in encheridion. Placuit vni
 uersitatis creatori et modatori. ut qm
 non tota multitudo angelorum deu de
 seredo perierat/ea q pierat i ppetua p
 ditone remaneret. **Que** autem cum do
 illa deserente perstiterat. de sua certis
 sime cogita semper felicitate gauderz
 Et vero creatura ronalis que in homi
 nibus erat. qm peccatis atqz supplicijs
 tota perierat ex parte poterat reparari
Unde angelice societati suppleretur qd
 ruina illa minuerat. hoc enim promissus
 est sanctis qz erunt equales angelis dei.

¶ Non soli viro pceptum fuit datum.

Illud etiam notandum e/qz no soli
 viro pceptum videtur ee datum
 cum ipa mulier testetur sibi etiaz
 ee mandatum dicens. **Precepit** no
 bis deus etc. **Supra** tamen legitur an fa
 ctam mulierem deum dixisse viro. **De** li
 gno scientie boni et mali ne comedas
 non dixit. ne comedatis. **forte** quia fa
 cturus erat mulierem sic precepit/ut p
 virum ad mulierem pueniret mandatus
 quia mulier que subiecta viro fuit/ non
 nisi mediante viro diuinum debuit acci
 pere pceptum. **Unde apostolus.** Si qd
 discere voluerint domi viros suos inter
 rogent. **Si** queritur quomodo loqui potu
 erunt uel loquentem intelligere qui non
 didicerant iter loquentes crescendo vel
 magisterio dicimus. quia deus eos ta
 les fecerat qui possent loqui. et discere
 ab alijs si essent.

¶ De origine illius peccati.

Vicesima Secunda distinctio
Hic videtur diligenter iuestiga
 duz ee que fuerit origo et radix
 illius peccati. **Quidam** putant
 quandam elationem in animo hominis
 precessisse/ex qua dyaboli suggestioni
 consensit. quod videtur **augustinus** in

nuere super genesim ita inquit. **Non**
 est putandum qz homo deiceretur nisi
 precessisset in eo quedam elatio compzi
 menda. ut per humilitatem peccati sci
 ret qz falso d se presumpserit. et qz n bn
 se habet natura si a faciente recesserit.
Item in eodem. **Quomodo** verbis temp
 tatoris crederet mulier deum se a re bo
 na et utili phibuisse /nisi inesset ei? me
 ti amor ille ppe potestatis. et de se sup
 ba presumptio que per temptatone fue
 rat conuincenda aut perimenda. **Demz**
 qz non contempta suasionem serpentis as
 sperit lignum bonum esu. decorum aspe
 ctu. nec credens se inde posse mori. for
 te putauit deum alicuius causa signifi
 catoms illa dixisse. **Io** maducauit et de
 dit viro suo fortassis cuz aliqua suasio
 ne quam scriptura intelligendam reliqz
Vel forte non fuit suaderi necesse /cum
 eam mortuam ee illo cibo non videret
 vir. **Sicut** ergo non est permittus dya
 bolus temptare feminam nisi per serpe
 tem. ita nec virum nisi per feminam. ut
 sicut pceptum dei/per virum venit ad
 mulierem. ita dyaboli temptatio p mu
 lierem transfret ad virum. **In** muliere
 vero que ronalis erat non est ipe locu
 tus ut in serpente sed persuasio eius qz
 uis instinctu adiuuaret interius quod p
 serpentem gerebat exterius. **Et** predi
 ctis temptatoms modus atqz processus
 insinuatur. **Nec** non etiam quod predixi
 mus innui videtur. s. qz temptatone p
 cesserat aliqua elatio et psumptio in me
 te hominis.

**¶ Obiectio contra illos qui dicunt elatoz
 precessisse in mente.**

Quod si ita fuit. no ergo alteri?
 suggestionem prius peccauit cuz
 autoitas tradat io peccatum
 dyaboli incurabile ee /quia non sugge
 stione sed ppa superbia cecidit. hominis
 vero curabile. quia no per se /sed p aliu
 cecidit. et io per alium resurgere potuit

Quomodo intelligenda sint illa verba hic diffinit.

Quocirca predicta verba augustini pium ac diligentem lectorem efflagitant qui sic intelligeret sane quimus. Non deiceretur homo in actum illius peccati/ut. s. lignum vetitum ederet. et in has miseras per temptationem dyaboli/ nisi elatio compuncta precessisset/ non utique temptationes/ sed opus peccati. Talis enim fuit ordinis processus. Dyabolus temptando dixit. Si comederitis eritis sicut dii scientes bonum et malum. quo audito statim menti mulieris subrepsit elatio quedam et amor proprie potestatis. ex quo placuit ei facere quod dyabolus suadebat/ et utique fecit. Suggestione igitur peccavit. quia temptatio precessit ex qua in mente elata est elatio quam peccatum operis securum est et pena peccati.

Que fuit elatio mulieris.

Et talis quidem elatio in mente mulieris fuit pro certo/ qua credidit et voluit habere similitudinem dei/ cum equalitate quadam. putans esse verum quod dyabolus dicebat. Et ideo specialiter mulieres commemorat augustinus iniquens. Quomodo crederet mulier dyabolo nisi esset in mente elata superba presumptio. Et quod ibi sequitur scilicet que per temptationem fuerat conuiscenda vel perimenda/ ad mulierem referendum est ut intelligatur que mulier in elatio fuerat per temptationem et c.

Que fuit elatio viri an crediderit et voluerit quod mulier.

Solet queri verum illa talis elatio et amor proprie potestatis in viro fuerit sicut in muliere. Ad quod dicimus quia adam non fuit seductus eo modo quo mulier. Non enim putauit esse

verum quod dyabolus suggerebat. In eo tamen fuisse seductum credi potest quod commissum veniale putauerit quod pemptorium erat. Sed nec prior seductus fuit. nec in eo in quo mulier ut crederet deum illud lignum ideo tangere prohibuisse. quoniam si tangerent fierent sicut dii. Verumtamen preuaricator fuit ad am ut testatur apostolus. Poterat enim aliqua elatio menti eius melle ilico per temptationem/ ex qua voluit lignum vetitum experiri cum mulierem non videret mortuam/ esca illa percepta. Unde augustinus super genesis. Cum apostolus ad am preuaricatore fuisse ostendat dicens. In similitudine preuaricatoris ade seductum tamen negat ubi ait. Quia non est seductus sed mulier. Unde et interrogatus non ait. mulier seduxit me/ sed dedit michi et comedi. Mulier vero dixit. Serpens seduxit me.

Quam apostolus vocauerit seductionem qua mulier seducta est non vir.

Hinc autem seductionem proprie vocauit apostolus per quam id quod suadebatur cum falsum esset verum putatum est. s. quod deus lignum illud ideo tangere prohibuerit. quia sciebat eos si tetigissent/ sicut deus futuros tamen quam eis diuinitatem inuideret qui eos homines fecerat. Sed et si virum propter aliquam mentis elationem que deum latere non poterat/ sollicitauit aliqua experienti cupiditas cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam. Nec tamen eum arbitror si iam spirituali mente preditus erat nullo modo credidisse quod dyabolus suggerebat.

Quis plus peccauit adam vel eua.

Ex quo manifeste animaduerti potest quis eorum plus peccauerit adam scilicet vel eua. Plus ei videtur peccasse mulier quia voluit usurpare

diuinitatis equalitatem et minima prelu-
 ptōe elata credidit ita esse futurū. **N**ō
 vō nec illō credidit et de peccētia. et dei
 misericordia cogitauit dū vrozī mores
 gerens eius persuasione consensit nolēs
 eam contristare et a se alienatam relin-
 quere/ne periret arbitratu illud eē ve-
 male non mortale delictum. **V**nde apo-
 stolus ait. **N**ō est seductus. **N**ō
 vtiq; ita accipi potest / ut intelligatur nō
 esse seductus p̄ior. s. vel in eo mulier vt
 .s. crederet illud eē verum. **E**ritis sicut
 dij; s; putant vtrūq; posse fieri/ut vxo-
 ri morem gereret/et per penitentiā ve-
 niam haberet. **M**inus ergo peccauit q̄
 de penitentiā et dei misericordia cogita-
 uit. **P**ostquam enim mulier seducta mā-
 ducauit. etq; dedit ut simul ederent no-
 luit eam contristare quam credebat si-
 ne suo solatio cōtabescere. et a se aliena-
 tam omnino interire. **N**on quidem car-
 nali vīctus concupiscentia / quāz nondū
 senserat / sed amabili quadam beniuo-
 lentia / qua plerūq; fit vt offendatur de-
 us / ne offendatur amicus. quod eum fa-
 cere non debuisset diuine sententię / iustū
 exitus indicauit. **E**rgo alio quodammo-
 do ip̄e etiam deceptus est. **I**ncertus
 enim diuine seueritatis in eo falli potu-
 it vt veniale crederet eē commissum.
 sed dolo illo serpētino quo mulier sedu-
 cta est nullo mō arbitror illum potuisse
 seduci. **E**x his datur intelligi q̄ mulier
 plus peccauerit in qua maioris tumoris
 presumptio fuit. **Q**ue etiam in se et i p̄-
 ximum et in deum peccauit. **V**ir autem
 tantum in se et in deum. **I**nde etiā col-
 ligitur q̄ mulier plus peccauerit / q̄ gra-
 uius punita est / cui dictum fuit in dolo
 re paries filios et c.

¶ Ad predicte sentencie aduersari videt.

Sed huic videtur contrarium /
 quod augustinus super genesim
 de viro et muliere peccatus su-
 us excusantib; ait. Dixit adā mulier quā

ddisti michi dedit michi d ligno et ame-
 di. n̄ dicit peccauit. **S**uperbia ei habet o-
 fusione deformitatem / non confessiois
 humilitatem. **N**ec etiam mulier confite-
 tur peccatum / sed refert in alterum di-
 cens. **S**erpens decepit me et comedi. i
 pari sexu / sed pari fastu. **E**cce hic dicit
 augustinus. quia parem fastum habuit
 mulier cum viro. **P**ariter ergo superbi-
 erunt et pariter peccauerunt

¶ Determinatio predicte autoritatis.

Sed hoc ita determinari potest
 vt dicamus parem vtriusq; fu-
 isse fastum in excusatione pecca-
 ti / et etiam in esu ligni vetici / sed dispa-
 rem. et in muliere multo maiorem in eo
 q̄ credidit et voluit eē sicut deus qd̄ n̄
 vir. **V**erū tamen et de viro legitur q̄ vo-
 luit esse sicut deus. **D**icit enim augusti-
 nus super illum locum psalmi. **Q**ue non
 rapui tunc exoluebam. **R**apuit adam et
 eua p̄sumēs vt dyabolus de diuinitate.
 rapere voluerunt diuinitatem et perdi-
 derunt felicitatem. **I**tem super illum lo-
 cum psalmi. **D**eus quis similis tibi. **Q**ui
 per se vult eē ut deus / peruersē vult esse
 similis deo / vt dyabolus qui noluit sub
 eo eē. et homo qui ut seruus noluit te-
 neri p̄cepto. s; voluit vt nullo sibi do-
 minate esset quasi deus. **I**tem super illū
 epistole locum non rapinam arbitratu
 est se eē equalem deo. quia non vsurpa-
 uit quod suum non esset vt dyabolus et
 primus homo.

¶ Quorundam sentētia q̄ adā ambierit eē
 vt deus / sed non crediderit possibile

Ideo quibusdam videtur q̄ etiam
 adam ambierit eē sicut deus. non
 tamen credidit id fieri posse. et iō
 falsum eē quod dyabolus p̄mitte-
 bat cognouit. **E**t licet diuinitatis equa-
 litatem concupierit. non tamen adeo ex-
 arsit. nec tanta est affectus ambitōe sic

mulier q̄ illō fieri posse putauit. et iō ma-
gis illud ambiendo superbiuit. Virum
autem aliqua forte ambitōnis subrep-
tio mouit. sed non ita ut illud putarē ve-
rum vel possibile fore. Alijs autem vidē-
tur ideo dictum eē q̄dam illud volue-
rit/ quia mulier de eo sumpta illud volu-
it. sicut inquit peccatum dicitur per
vnum hominem intrasse in mundum. id
est in humanam naturam/ cum tam mu-
lier ante virum peccauerit. quia per mu-
lierem intravit de viro factam. Vel po-
tius ideo per hominem dicitur intrasse
quia etiam peccante muliere si vir non
peccasset et humanū genus minime pec-
catis corruptum periret. Omnis ergo
peccauit vir q̄ mulier.

Obiectio contra id quod dictum est vi-
rum minus peccasse.

His autem opponi solz hoc mō-
tribus modis vt psidorus ait
peccatum geritur. s. ignorantia
infirmitate/industria. Et grauius est in-
firmitate peccare q̄ ignorantia. grauius
q̄ industria q̄ infirmitate. Eua autem
videtur ex ignorantia peccasse q̄ sedu-
cta fuit. Adam vero ex industria / quia
non fuit seductus/ vt apostolus ait. Ad
quod dicimus quia licet eua in hoc per
ignorantiam deliquerit q̄ putauit vex-
eē quod dyabolus suadebat. non tam ē
in hoc qui nouerit illud dei esse man-
datum et peccatum eē contraire. Et iō
excusari a peccato p̄ ignorantia n̄ potuit

Et ignorantia alia excusat. alia non

Est enim ignorantia que excusat
peccantem. et est ignorantia ta-
lis que non excusat. s. ignoran-
tia vnicibilis. et ignorantia inuicibilis
Excusatio omnis tollitur vbi mandatus
non ignoratur.

De triplici ignorantia que excuset et

que non.

Est autem ignorantia triplex et
eorum. s. qui scire nolunt cū pos-
sint. que non excusat/ quia et ip-
sa peccatum est. et eorum qui volunt/ s.
non possunt que excusat. Et ē pena pec-
cati non peccatum. et eorum qui quasi
simpliciter nesciunt non reuētes vel p-
ponentes scire/ que neminem plane excu-
sat. sed sic fortasse vt minus puniatur.
Vnde augustinus ad valen. Eis auferē
excusatio qui mandata dei nouerūt quā
solent habere homines de ignorantia.
Et licet grauius sit peccare scienter q̄
nescienter. Non ideo tamen fugiendum
est ad ignorantie tenebras vt i eis quis-
q̄ excusatōnem requirat. Aliud est em̄
nescisse. aliud scire noluisse. quia in eis q̄
intelligere noluerunt ip̄a ignorantia pec-
catum est. In eis vero qui non potuerūt
pena peccati. Ignorantia vero que nō
est eorum qui scire nolunt. sed eorum q̄
tanquam simpliciter nesciunt / nulluz sic
excusat. ut eterno igne non ardeat. sed
fortasse vt mitius ardeat. Non igitur mu-
lier excusatōnem habuit de ignorantia
cum et mandatum nouerit/ et peccatus
eē/ secus agere non ignorauerit.

Vnde processerit consensus illius pec-
cati cum natura hominis eēt icorrupta.

Solet etiam queri cur sine vicio
eēt natura hominis/ vnde con-
sensus mali processerit. Ad qd
respondere potest/ quia ex libero arbi-
trio p̄pe voluntatis fuit. In ip̄o enim et
i alio causa extitit vt fieret deterior. In
alio/ quia in dyabolo qui suavit. In ip̄o
quia voluntate liberi arbitrij consensit.
cum liberum arbitrium sit bonum. ex re
vtiqz bona/ malus ille consensus proue-
nit. et ita ex bono malum manauit. De
hoc autem in sequenti plenius tractabi-
mus/ cum origo mali. et in qua re coale-
scat inuestigabitur.

¶ An voluntas precesserit illud peccatum

SI vero queritur utrum voluntas illud peccatum precesserit. dicimus quia peccatum illud et in voluntate et in actu consistit. et voluntas actum precessit / sed ipsam voluntatem alia hominis voluntas mala non preiungit atque ex dyaboli persuasione et hominis arbitrio illa voluntas mala prodijt quia iusticiam deseruit / et iniquitatem inchoavit / et ipsa voluntas iniquitas fuit.

¶ Quare deus permiserit hominem temptari sciens eum casurum.

Deterea queri solet cur deus hominem temptari permiserit quem decipiendum fore presciebat. sed non esset laudabile homini si ideo bene vivere posset. quia nemo male vivere suaderet. cum in natura posse et in potestate haberet velle non consentire suadenti deo iuvante. et est gloriosius non consentire quam temptari non posse.

¶ Quare deus creavit quos presciebat malos futuros.

Queritur etiam quidam dicentes cur creavit deus quos futuros malos presciebat. quia presciuit quid boni de malis eorum esset facturus. Sic enim eos fecit ut relinquere eis unde aliquid facerent. et si culpabiliter aliquid facerent / illum de se laudabiliter aliquid operantem inveniunt. Ne habent voluntatem malam / ab illa naturam bonam / et iustam penam. Frustra ergo dicitur. non deberet deus creare quos presciebat malos futuros. Sciebat enim bonis profuturos. et iuste pro mala voluntate puniendos. Addunt etiam talem hominem deberet facere qui nollet omnino peccare. Concedimus quidem meliorem naturam esse que omnino peccare nollet. Concedant et ipsi non esse

malam que talis facta est ut posset non peccare si vellet / et iuste punitam quam voluntate non necessitate peccavit. Cum ergo hec bona sit / illa melior / cur non veramque faceret ut verius laudaretur de veritate. Illa enim de sanctis angelis. hec de hominibus est. Item inquirunt. Si deus vellet et illi boni essent. Et hoc quidem concedimus. sed melius voluit ut quod vellet essent. Et boni quidem non fructuose. mali vero non impune essent. Item inquirunt. Posset deus voluntatem eorum vertere in bonum. quia omnipotens est / Posset reuera cur non fecit. Quia noluit. Cur noluit. Ipse novit. Non debemus plus sapere quam oportet sapere.

¶ Sic qualis secundum animam et agit de scientia hominis ante peccatum.

Et quidem secundum animam rationalis fuit homo habens discretiorem boni et mali. Scientiam quoque rerum creatarum et cognitionem veritatis / que prime perfectioni congruebat mox conditus non incongrue accepisse putatur. et ad illam non studio vel disciplina aliqua per intervalla temporis profecisse / sed ab exordio sue conditionis diuinitus illam percepisse.

¶ An triplicem habuit homo ante lapsum cognitionem scilicet rerum propter se factarum et creatoris. et sui.

Fertur quoque homo prime ante lapsum triplici cognitione predictus / rerum. scilicet propter se factarum. et creatoris. et sui. Rerum quippe cognitionem hominem accepisse perspicuum est / cum non ipse creator vel angelus aliquis sed homo omnibus animantibus nomina imposuerit / ut ostenderetur quod singulorum noticiam homo ipse habuerit. Que enim propter illum creata erant / et ab illo regenda et disponenda erant horum omnium deus illi. et scientiam tribuit. et providentiam atque curam reliquit. Quia ut

ait apostolus non est cura deo de bobz
Quorum aliorumq; animalium de2 ho
mini curam reliquit/et prouidentia; ut
dominatōni eius subiecerentur/et rōne
illius gubernarentur/ut sciret illis ne:
cessaria prouidere a quibus emolumentum
debebat recipere. Hanc autem sci
entiam homo peccando non perdidit si
cut nec illam qua carnis necessaria pro
uidentur. Et idcirco in scriptura homo
de huiusmodi nō eruditur/s; d' scientia
anime quam peccando amisit.

De cognitione creatoris.

Cognitōnem quoq; creatoris p
mus homo habuisse creditur.
Cognouit enim a quo creatus
fuerat/non eo modo cognoscendi quo
ex auditu solo percipitur quomō a cre
dentibus absens queritur/sed quadam i
teriori aspiratione qua dei presentiam a
templabatur. non tam en ita excellentes
sicut post hanc vitam sancti visuri sunt.
neq; ita in enigmate qualiter in hac vi
ta videmus.

De sui cognitōne.

Oro sui cognitōnem idem hō
talem accepisse videtur / ut et
quid deberet superiori/et quid
eqli & inferiori nō ignoraret. Conditōne q
q; suam et ordinez. s. qualis factus esset
et qualiter incedere deberet. quid age
re/quid cauere intellexit. Si horum no
ticiam non habuisset non eēt reus pua
ricatōnis. neq; seipsum cognouisset.

Utrum homo prescius fuerit eorum q si
bi futura erant.

Sicutem queritur utru; homo
scientiam habuerit eorum que
circa eum futura erant. i. si rui
nam suam psciuerit. et similiter prescie
rit bona que habiturus fuisset si in obes

dientia perstitisset responderi potest q
ei magis facienda iudicta sunt q futu
ra reuelata. Accepit enim scientiam et
preceptum eorum que facienda fuerāt.
sed non habuit prescientiam eorum que
fusa erant. Non fuit ergo homo presci
sui casus. sic et de angelo diximus. Ad
augustinus super genesim asserit ratōe
vtens quam supra posuimus. Hec d' sci
entia hominis quantum ad primum sta
tum pertinet dixisse sufficiant.

De gratia hominis et potentia an casus

Nunc diligenter iuestigari opor
tet quam gratiam vel potentia
habuerit homo ante casum. Et
utrum per eam potuerit stare vel non.
Sciendum est ergo q homini in creatō
ne sicut de angelis diximus datum esse
per gratiam auxilium. et collata poten
tia per quam poterat stare. id est non d
clinare ab eo quod acceperat. sed nō po
terat proficere intantum ut per gratia
creatoris sine alia mereri salutem vale
ret. Poterat quidem per illud auxilium
gratie creatōnis resistere malo. sed nō
perficere bonum. Poterat tamen per il
lud bene viuere quodammodo quia po
terat viuere sine peccato. sed non pote
rat sine alio gratie adiutorio spūaliter
uiuere quo vitam mereretur eternam.
Vnde augustinus in encheridion. Sic
factus est homo re ctus ut et manere in
ea rectitudine posset non sine diuio ad
iutorio & suo fieri peruersus arbitio utq
libet horum elegisset dei uoluntas fieri
vel ab illo vel de illo. Et quia suam ma
luit facere uoluntatem q dei/de illo fa
cta est uoluntas dei. Item in eodē. Sic
hominem prius oportebat fieri/ut et be
ne posset uelle et male. Nec frustra si be
ne. nec impune si male Augustinus quoq;
in libro de correctōne et gratia ait.
Si hoc adiutorium in uel angelo uel ho
mini cum primū facti sunt defuiss; / quo
non talis natura facta erat ut sine diuio

no auxilio posset manere si vellet. nō uti
q; sua culpa cecidisset. Defuisset quip;
pe adiutorum sine quo manere non pos
set. Idem. Dederat deus homini bonā
voluntatem. in illa quippe eum fecerat
rectum. dederat adiutorium sine quo nō
posset in ea manere si vellet. et per quod
posset. Ut autem hoc vellet in eius dis
misit arbitrio. In eodem. Acceperat
posse si vellet. sed non habuit velle quo
posset. Nam si habuisset/perseuerasset.
His testimonijs euidenter monstratur
q; homo rectitudinem et bonam volun
tatem in creatōne accepit/ atq; auxiliū
quo stare poterat. alioquin non sua cul
pa videretur cecidisse.

Qualis fuerat illa rectitudo et bonitas
voluntatis in qua creatus est.

Sed quomodo rectam et bonam
voluntatem habuit homo si p
eam nec mereri vitā valuit. nec
ea stare voluit. Quia nec aliquid mali
ea tunc volebat. et ad tempus stare vo
luit. sed non perseueranter. et ideo re
cta et bona fuit tunc voluntas hominis

Oppositio contra illud quod dictum ē
hominē nō potuisse proficere.

Ad hoc autem q; diximus hoīes
non potuisse proficere vel mere
ri per gratiam creatōnis/ solet
oppōni sic. Per illud auxiliū gratie cre
atōnis potuit stare in bono quod acce
perat. Potuit ergo resistere temptatō
ni. Sed resistere temptatōnibus atq;
suggeritiōnibus malis meritū est ac bo
num remunerabile. Omne autem bonū
meritum profectus est. Per gratiam er
go creatōnis proficere potuit sine adie
ctōne alterius gratie. Ad quod dicimus
quia resistere malo et non consentire tē
ptatōni non fecisset illi meritum. et si nō
consensisset. quia nichil in eo erat qd ad
malum impelleret. sicut angelis qui nō

cecidissent non fuit meritum q; steterūt
id est q; non corruerunt. Nobis autem
meritum est aliquando si malum non fa
cimus sed resistimus. ibi dumtaxat ubi
causa subest q; nos id facere mouz. quia
ex peccati corruptela prom sunt ad lap
sum gressus nostri. Vbi autem non mē
uenit causa nos ad malum impellens/ nō
meremur/ si ab eo declinamus. Declinā
re enim a malo semper vitat penā/ sed
non semper meretur palmam.

De adiutorio homini in creatōne dato
quo stare poterat.

Hic considerandum ē quale fue
rit illud adiutorium homini da
tum in creatōne quo poterat ma
nere si vellet. Illud utiq; fuit libertas
arbitrii ab omni labe et corruptela im
mūnis. atq; voluntatis rectitudo et om
nium naturalium potentiārum anime sin
ceritas atq; viuacitas.

De libero arbitrio.

Liberum vero arbitrium est fa
cultas ratōnis et voluntatis q;
bonum eligitur gratia assisten
te vel malum eadem desistente. Et dici
tur liberū quantum ad voluntatez que
ad vtrumlib; flecti potest. Arbitriū ve
ro quantum ad ratōnem cuius est facul
tas vel potentia illa cuius etiam est /et
discernere inter bonum et malū. Et ali
quando quidem discretōnez habens bo
ni et mali. quod malum est eligit. aliqñ
vero quod bonum est. Sed quod bonū
est nisi gratia adiuta/ non eligit. malū
vero per se eligit. Est enim in anima rō
nali voluntas naturalis qua naturaliter
vult bonum / licet tenuiter et exiliter ni
si gratia iuuet que adueniens iuuat eaz
et erigit/ vt efficaciter velit bonū. Per
se autem potest velle malum efficaciter
Illa ergo rōnalis anime potentia qua
bonū vel malū p̄t velle vtrūq; discernis

liberum arbitrium nuncupat / quod bruta animalia non habent . quia ratione careant . habent tamen sensum et appetitum sensualitatis .

De sensualitate .

Est enim sensualitas quedam vis anime inferior ex qua est motus qui intenditur in corporis sensus atque appetitus rerum ad corpus pertinentium . Ratio vero vis anime est superior que ut ita dicamus duas habet partes vel differentias superiorem / et inferiorem . Secundum superiorem superioris conspiciendis vel consulendis intendit . Secundum inferiorem ad temporalium dispositionem prospicit . Quid quid ergo in anima nostra nobis considerantibus occurrit quod non sit commune cum bestiis ad rationem pertinet . Quod autem in ea reperis commune cum bestiis ad sensualitatem pertinet . Et ubi nobis gradum in consideratione partium anime progredientibus primum aliquid occurrit quod non est commune cum bestiis / ibi incipit ratio . Hoc autem Augustinus docet in duodecimo libro de trinitate ita dicens . Videamus ubi sit quasi quodam hominis exterioris interiorisque confinium . Quid quid enim habemus in animo commune cum pecore . recte dicitur ad exteriorum hominem pertinere . Non enim solum corpus exterior homo deputabitur . sed adiuncta quadam vita sua qua compages corporis et omnes sensus vigent . quibus instructus est ad exteriora sentienda . Ascendentibus ergo introsum quibusdam gradibus consideratones per anime partes ubi incipit aliquid occurrere quod non sit nobis commune cum bestiis ibi incipit ratio / ubi homo interior iam possit agnosci . Ratio autem pars superior eternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhe rescit . Porro inferior ad temporalia gubernanda deflectitur . Et illa rationis intentio

qua contemplamur eterna / sapientie deputatur . Illa vero qua bene utimur rebus temporalibus scientie deputatur . Cum vero differimus de natura mentis humane / de una quadam re differimus nec eam in hec duo commemoramus / nisi per officia geminamus . Carnalis autem vel sensualis anime motus qui in corpore sensus intenditur / nobis pecoribusque communis est . qui seclusus est a ratione sapientie . rationem autem scientie vicinus est .

Talis est ordo peccandi vel cadendi in nobis qualis in primis hominibus .

Illud quoque pretermittendum non est quod talis nunc in uno homine temporis ratio est ordo et progressio qualis tunc in primis precessit parentibus . Ut etenim tunc serpens malum suum fit mulieri . ipsaque consensit . deinde viro suo dedit . Sicque consummatum est peccatum . ita et nunc in nobis pro serpente est sensualis motus anime . pro muliere inferior portio rationis . pro viro superior rationis portio . Et hic est vir qui secundum apostolum dicitur imago et gloria dei . et illa est mulier que secundum eundem dicitur gloria viri . Neque inter hunc virum et hanc mulierem est velut quoddam spirituale coniugium naturalisque contractus / quo superior rationis portio quasi vir debet preesse et domari . Inferior vero quasi mulier debet subesse et obedire . Ideo vir secundum apostolum non debet habere velamen sed mulier . Et sicut in cunctis animalibus non est repertum homini adiutorium simile sibi . sed de illo sumptum quod ei formaretur in coniugium . ita in partibus anime quas cum pecoribus habemus communes . nullum menti nostre simile est adiutorium . Unde Augustinus in eodem . Illud nostrum quod in actione temporalium tractandorum ita versatur / ut non sit nobis commune cum pecore rationale est quidem . sed ex illa rationali mente qua

subheremus intelligibili & incomutabili veritati tanquam ductum & inferioribus tractandis gubernandisque deputatum est. Sicut enim in omnibus peccatoribus non est inuentum viro adiutorium simile illi / nisi de illo tractum in coniugium formaretur. ita menti nostre qua supernam consulimus veritatem. nullus est ad usum rerum temporalium quantum nature hominis sat est simile adiutorium ex anime partibus quas communes cum pecoribus habemus. Ideoque rationale nostrum non ad unitatis diuortium separatum / sed in auxilium societatis quasi deriuatum in suo dispartitur officio. Et sicut vna caro est duorum in masculo et in femina. sic intellectum nostrum et actionem siue rationem et appetitum rationalem. vel si aliquo modo significantius dici possunt vna mentis natura complectitur / vt sicut de illis dictum est erunt duo in carne vna. sic de his dici possit duo in mente vna. Ecce ex his aperte intelligi potest qualiter in anima hominis existat imago illius coniugij. et qualiter in singulis nostrum spiritualiter sunt illa tria. s. vir. mulier. serpens.

Qualiter per illa tria in nobis consumetur temptatio

Nunc superest ostendere quomodo per hec tria in nobis consumetur peccatum. vbi agnosci poterit si diligenter intendatur quid sit in anima mortale vel veniale peccatum. Ut enim ibi serpens suasit mulieri. et mulier viro. Ita et in nobis sensualis motus cum illecebram peccati conceperit / quasi serpens suggerit mulieri. s. inferiori parti rationis. i. rationi scientie / que si consenserit illecebre / mulier edit cibum vetitum. Post de eodem dat viro cum superiori parti rationis. i. rationi sapientie eandem illecebram suggerit / quasi consentit / tunc vir etiam cum femina cibum vetitum gustat. Si ergo in motu sensuali tantum

peccati illecebra teneatur veniale ac leuissimum est peccatum.

Quando mulier sola manducat cibum vetitum.

S vero inferior pars rationis consenserit / ita vt sola cogitationis delectatione / sine voluntate perficiendi teneatur mulier sola manducare / non vir. cuius auctoritate cohibetur voluntas. ne ad opus usque perueniat. Si vero adsit plena voluntas perficiendi / vt si adsit facultas ad effectum perducat vir quoque manducat. quia superior pars rationis illecebre consenserit. et tunc est damnable et graue peccatum. Cum autem mulier sine viro gustat. aliquando est mortale. aliquando veniale peccatum. Ut enim dictum est tunc mulier sine viro gustat / cum ita delectatione cogitationis peccatum tenetur / vt faciendum non decernatur. vel cum quidam terminus et mensura peccato adhibetur a viro vt non liceat mulieri effrenata libertate in peccatum progredi.

Repetit quando mulier sine viro gustat vbi ostendit quoniam veniale et quoniam mortale est.

S vero peccatum non diu teneatur delectatione cogitationis. sed statim vt mulierem tetigit / viri auctoritate repellatur veniale est. Si vero diu in delectatione cogitationis teneatur / et si voluntas perficiendi desit / mortale est. et pro eo damnabitur simul vir et mulier. i. totus homo. quia et tunc vir non sicut debuit / mulierem cohibuit. vnde potest dici consensisse.

Repetitio summam perstringens.

Itaque vt breuiter summam perstringam / quando peccatum ita in anima vt illud facere disponat. vel etiam perficiat. aliud frequent. aliud semel.

vel etiam quando delectatione cogitationis diu teneatur mortale est. Cum vero in sensuali motu tantum est ut predictimus. tunc leuissimus est. quia ratio tunc non delectatur. Ideo autem supra dixi aliud frequenter/aliud semel. quia quedam sunt que si tantum semel fiant/vel facienda disponantur. damnant. quedam vero non nisi sepius fiant. vel facienda decernantur/ut de ocioso verbo et huiusmodi. **Dec** **augustinus** in duodecimo libro de trinitate tradit ita. Sicut in illo coniugio priorum hominum serpens manducandum persuasit. Mulier autem non manducavit sola sed viro suo dedit et simul manducauerunt. Ita et in quodam secreto coniugio quod in vno homine gerit et dioscit cum rationis scientie que in rebus temporalibus agendi rocinandi viuacitate versatur animalis sensus igitur quandam illecebram tunc velut serpens alloquitur feminam. Huic autem illecebre consentire de ligno vetito est edere. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione contentus est. Superiori vero autoritate ita retinetur membra ut non exhibeantur arma iniquitatis peccato sic habendum estimo. velut lignum vetitum mulier sola comederit. Si autem in consensu illo ita discernitur quodque peccatum. ubi si sit potestas etiam opere impleatur. intelligenda est mulier dedisse viro suo simul edendum illicitum cibum. Neque enim potest peccatum non solum cogitandum suauiter. verum etiam operandum efficaciter mente discerni. nisi et illa mentis intentio. penes quam summa potestas est membra in opus mouendi vel ab opere cohibendi male actum cedat.

Utrum sit mortale quod in sola delectatione tenetur cogitatio.

Hec sane cum sola cogitatione mens oblectat illicitis. non quod decernens esse facienda tenens tamen et uo-

lens libenter /que statim ut attingerent animum respui debuerunt negandum esse peccatum. sed longe magis quam si et operatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est peccatumque percutiendum et dicendum. **Dimitte nobis debita nostra.** Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat. Et ideo si sola mulier cibum edisset illicitum. sola utique mortis supplicio pretereretur. ita dici potest in homine vno. si delectationibus illicitis a quibus continuo se debet auertere cogitatio libenter sola pascatur nec facienda decernatur mala. sed tamen suauiter in recordatione teneantur quasi mulierem sine viro posse damnari. Absit hoc credere. **Dec** quippe persona est/vnus homo est totusque dānabitur/nisi hec que sine voluntate operandi. sed tamen cum voluntate animi talibus oblectandi solius cogitationis sentiuntur esse peccata per mediatoris gratiam remittantur. Ideoque in libro contra manicheos de hoc eodem sic ait apostolus. d. Secundum principem potestatis aeris huius spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentie. Nunquit ergo visibiliter eis apparet aut quasi corporeis locis accedit ad eos et operatur. Sed miris modis per cogitationem suggerit quidquid potest. quibus suggestionibus resistendum est. non enim ignoramus astutias eius. Quomodo enim accessit ad iudam quando ei persuasit ut dominum traderet. Nunquit in locis/aut per hos oculos ei visus est. Sed utique ut dictum est in cor eius intravit. Repellit autem illum homo si paradysum mentis custodiat. Posuit enim hominem deus in paradyso ut operaretur et custodiret. quia sic ecclesie dicitur in canticis canticorum. **Ortus conclusus fons signatus.** quo utique non admittitur peruersitatis ille persuasor. sed tamen per mulierem decepit. Non enim etiam ratio nostra deduci ad consensionem peccati potest/nisi cum de-

lectatō mota fuerit in illa pte animi / q̄
 debet obtemperare ratōm tanquaz recto
 ri viro. Etiam in vnoquoq; nostrum mi
 chil aliud agitur. cum ad peccatū quis
 q; delabitur / q̄ tunc actum est in illis ē
 bus serpēte / muliere / et viro. Nam pri
 mo fit suggestio siue per cogitatōnez / si
 ue per sensus corporis vel vidento vel
 tangendo vel audiēdo vel gustādo vel
 olfaciēdo. Que suggestio cum facta
 fuerit / si cupiditas nostra non moueat
 ad peccandum excluditur serpētis astu
 tia. Si autem mota fuerit quasi iā mu
 lieri persuasum erit. sed aliquando rō
 viriliter etiam commotam cupiditatem
 refrenat et compescit. Quod cum fit n̄
 labimur in peccatum. sed cum aliquan
 ta luctatōnez coronamur. Si autem ra
 tio consentiat. et qd̄ libido commoue
 rit / faciendum eē deceat ab omni bea
 ta vita tanquam de paradiso expellitur
 homo. Jam enim peccatum imputatur
 etiam si non subsequatur factum. quan
 do rea tenetur i consensione cōscientia.

Quare hec de anime partibus dixit.

Nec de anime partibus interse
 rumus / vt ipius anime natura
 plenus cognosceretur. et secun
 dum quam sui portōnem in ea sit liberū
 arbitrium intelligatur. s. secundum rōez
 quo omne peccatum mortale geritur /
 sed non omne veniale. illud. s. quod i so
 lo motu sensualitatis existit.

**Quare sensualitas sepe i scriptura aliter q̄
 supra accipitur. s. vt eū im inferior rōis
 portio ei? noie intelligatur.**

Non est est autem silentio preter
 reundum q; sepe i scriptura no
 mine sensualitatis / non id soluz
 in anima qd̄ est nobis commune cū pe
 core / sed etiam inferior portio rōis q̄
 temporalium dispositōm icendit / intel
 ligitur. Quod diligens lector in locis

Handwritten marginal notes in a smaller script, likely a commentary or gloss on the main text.

scripture vbi de ipa fit mentio vigilan
 ter annotet.

Redit ad liberi arbitrij consideratōnem. 24

Dio 24 14

Item vero ad ppositum redeamus
 scz ad liberi arbitrij tractatuz. Ad
 philosophi diffidentes dixerunt
 liberum de voluntate iudicium. qz
 potestas ipa et habilitas voluntatis et
 rōis quod supra diximus eē liberum ar
 bitrium. libera est ad vtumlibet / quia
 libere potest moueri ad hoc vel ad illō
 Liberum ergo dicitur arbitrium quancū
 ad voluntatem / quia voluntarie moue
 ri. et spontaneo appetitu ferri potest ad
 ea que bona vel mala iudicat / vel iudi
 care valet.

**Quare liberum arbitriū nō pertinet nisi ad
 futurum / nec ad omē futurū**

Hoc autem sciendum est q; libes
 rum arbitrium ad pns vel ad p
 teritum non refertur / sed ad fu
 tura contingētia. Quod enim i presen
 ti est / determinatum est. nec in potesta
 te nostra est / vt tunc sit vel non sit quan
 do non est. potest enim vel non esse vel
 aliud esse postea. sed potest non eē dū ē
 vel aliud eē dum id est quod est. sed in
 futuro an hoc sit vel illud ad potestatē
 liberi arbitrij spectat. Nec tamē omnia
 futura sub potestate liberi arbitrij veni
 unt. sed ea tantum que per liberum ar
 bitrium possunt fieri vel non fieri. Si q̄
 enim tale quid velit ac disponat facere
 quod in eius nullatenus sit potestate.
 vel quia sine ipius dispositōne eque fie
 ret / in hoc ipse liberū nō habet arbitriū

**Quare supra poita descriptio liberi arbitrij
 n̄ ouenit deo. nec his qui gloriificati sūt**

**Et quidam secundum predictaz
 assignatōnem in his tantum vi
 detur eē liberum arbitrium qui**

voluntate mutare et in conaria possunt
deflectere. In quorum videlicet potesta
te est eligere bonum vel malum. et ut
libet secundum electionem facere vel di
mittere. Scdm q nec in deo nec in his
omnibus qui tanta beatitudinis gratia
sunt roborati. ut iam peccare nequeat.
liberum arbitrium ee nequit. Sed q d
us liberum arbitrium habeat. augustinus
docet in libro. xxiij. de ciuitate dei ita in
quens. Certe deus ipe. nuquit qm pec
care non potest ideo liberum arbitriuz
habere negandus est. Ambrosius quo
qz in libro de trinitate ait. Paulus dicit
quia omnia operatur vnus atqz ide spi
ritus diuidens singulis put vult. i. pro
libere voluntatis arbitrio / non pro ne
cessitatis obsequio.

Qualiter i deo accipit liberz arbitriū.

7c.

Sed aliter accipitur liberum ar
bitrium in creatore qm in creatu
ris. Dei etenim liberum arbitri
um dicitur eius sapientissima et omni
potens voluntas / que non necessitate sz
libera bonitate omnia facit put vult.
Ideoqz hieronymus attendens non ita
esse liberum arbitrium in deo sicut est i
creaturis / ab ipso videtur liberum arbi
trium excludere i omelia quadam de fi
lio prodigo dicens. Solus deus est in
quem peccatum non cadit. nec cadere
potest. Cetera cum sint liberi arbitrij in
vtramqz partem flecti possunt. Duz ait
cetera iudicat liberum arbitrium sicut e
in ceteris non ita esse in deo.

Angeli et sancti qui ita beati sunt ha
bent liberum arbitrium.

Angeli vero et sancti qui iam cu
domio feliciter viuunt / atqz ita
gratia beatitudinis confirmati
sunt / ut ad malum flecti non velint / nec
possint libero arbitrio non carent. Vnde
de augustinus i libro. xxiij. de ciuitate dei.

r. vlt.

ait. Sicut prima immortalitas fuit qua
peccando adam perdidit / posse no mo
ri. ita primum liberum arbitrium posse
non peccare. nouissimum non posse pec
care. Idem in encheridion. Sic oportet
bat prius hominem fieri ut bene velle
posset / et male. Postea vero sic erit ut
male velle non possit. nec ideo carebit
libero arbitrio.

Liberior erit arbitrium quando pec
care non poterit.

Multo quippe liberius erit arbi
trium qz omnino non poterit ser
uire peccato. neqz aut voluntas
non est / aut libera dicenda non est.
qua beati esse sic volumus. ut ee miseri
non solum nolimus. sed nequaquam pro
suis velle possimus. Sicut ergo anima nra
nunc habet nolle infelicitate / ita nolle i
niquitatem semper habitura est. Sed or
do seruandus fuit quo deus noluit ostē
dere qz bonum sit animal ronale qz eti
am peccare possit. quamuis sit melius
qz peccare non possit. Ecce his verbis
euidenter astruitur / qz post beatitudis
confirmatōnem erit in homine liberum
arbitrium quo peccare non poterit / et
nunc in angelis est et in sanctis qui cum
domino sunt. et tanto vtiqz liberius qn
to a peccato immunus et ad bonum p
mus. Quo enim quisqz ab illa seruitute
de qua scriptum est. Qui facit pecca tu
seruus est peccati longius absistit. tan
to in eligendo bonum liberius habet iu
diciū. Vnde si diligenter inspiciatur /
liberum videtur dici arbitrium. quia si
ne coactōne et necessitate valet appetē
re vel eligere qd ex rōne decreuerit.

De libertatis arbitrij differentia secun
dum diuersa tempora.

Et predictis perspicuus fit qz ma
ior fuit libertas arbitrij prima
qz secunda. et tertia multo ma
ior qz secunda uel prima. Prima enim

libertas arbitrij fuit in qua poterat peccare / et non peccare. Ultima vero erit in qua poterit non peccare. et non peccare poterit. Media vero in qua potest peccare et non potest non peccare. ante reparatōnem etiam mortaliter. post reparatōnem vero saltez v. maliter

De quatuor statibus liberi arbitrij.

Quatuor sunt in homine notari quatuor status liberi arbitrij. Ante peccatum enim ad bonum inclinabat / ad malum inclinabat. Non habuit infirmitatem ad malum / et habuit adiutorium ad bonum. Tunc sine errore ratio iudicare et voluntas sine difficultate bonum appetere poterat. Post peccatum vero ante reparatōnem gratie premitur a concupiscentia et vincitur. et habet infirmitatem in malo / sed non habet gratiam in bono. et ideo potest peccare / et non potest non peccare etiam dānabiliter. Post reparatōnem vero ante confirmatōnem premitur a concupiscentia / sed non vincitur. et habet quidem infirmitatem in malo / sed gratiam in bono / ut possit peccare propter libertatem et infirmitatem / et possit non peccare ad mortem / propter libertatem et gratiam adiuuantem. nondum tamen habet posse omnino non peccare / vel non posse peccare propter infirmitatem nondum perfecte absorptam. et propter gratiam nondum plene consummatam. Post confirmatōnem vero in firmitate penitus consumpta et gratia confirmata. nec vincitur nec premi. et tunc habebit non posse peccare.

De corruptione liberi arbitrij per peccatum.

Unde manifestum est / quod propter alias penalitates pro peccato illo incurrat homo penam in corruptione et depressione liberi arbitrij. pro illud namque peccatum naturalia bona in

ipso homine corrupta sunt. et gratuita detracta. Sic est enim ille qui a latronibus vulneratus est et spoliatus. Vulneratus quidem in naturalibus bonis quibus non est priuatus. alioquin non posset fieri reparatio. Spoliatus vero gratuitis que per gratiam naturalibus addita fuerant. hec sunt data optima et dona perfecta. Quorum alia sunt corrupta per peccatum. id est naturalia. ut ingenium / memoria / intellectus. alia subtracta id est gratuita. quando et naturalia ex gratia sunt. Ad generalem dei quippe gratiam pertinent. sepe tamen huiusmodi fit distinctio cum gratie vocabulum ad speciem non ad genus refertur. Corrupta est ergo libertas arbitrij per peccatum et ex parte perditur. Unde Augustinus in encheridion. libero arbitrio male utens / homo et se perdidit / et ipsum. Cum enim libero arbitrio peccaretur vitio peccato amissum est et liberum arbitrium. A quo enim quis devictus est. huic servus addictus est. Ecce liberum arbitrium dicit hominem amisisse. non quia post peccatum non habuerit liberum arbitrium. sed quia libertatem arbitrij perdidit / non quidem omnem / sed libertatem a miseria et a peccato.

De tribus modis libertatis arbitrij.

Est namque libertas triplex. scilicet a necessitate. a peccato. a miseria. A necessitate et ante peccatum et post eque liberum est arbitrium. Sicut enim tunc cogi non poterat / ita nec modo. Ideoque voluntas merito apud deum iudicatur / que semper a necessitate libera est / et nunquam cogi potest. ubi necessitas ibi non est libertas. ubi non est libertas nec voluntas / et ideo nec meritum. hec libertas in omnibus est tam in malis quam in bonis. Est et alia libertas a peccato. scilicet de qua dicit apostolus. Ubi spiritus domini ibi libertas. Et veritas in euangelio. Si filii vos liberauerit / vere

fuit qua
le no mo
um posse
polle pe
vic opoz
pene velle
sic erit v
o carebo

do pec

it arbi
terit fer
voluntat
non est.
eē mien
q̄ p̄cedit
mima rā
ita nollet
t. Sed ce
olunt offi
le q̄ mē
ie melius
na v̄tēta
eatitūis
e liberum
otent: et
qui cum
berius q̄
bonum p̄
seruitutē
e peccati
stie. tan
haber in
ociatur
a qua sic
et appet
euent.
ma leuā

fit q̄ ma
rij p̄ma
multo me
ma em

liberi eritis. hec libertas a seruitute peccati liberat/et seruos iusticie facit. sicut euerfo seruit² pcti liberos iusticie facit. vñ ap^ostol². Liberati a peccato serui facti estis iusticie. Et item. Cum serui essetis peccati liberi fuistis iusticie. Hanc libertatem peccando homo amisit. Iō q³ augustinus dicit q³ homo male vtēs libero arbitrio et se perdidit et ipm. q^a perdita est per peccatum libertas. non a necessitate sed a peccato. Qui em³ facit peccatum seruus est peccati.

Qui habent hanc libertatem. s. a peccato et per quid d^o libertate a necessitate.

Hanc libertatem que est a peccato illi soli nunc habent quos filius p^o gratiam liberat & reparat non ita q³ pemitus sint sine peccato in hac mortali carne. sed ut in eis peccatum nō dominetur neq³ regnet. Et hec est vera et bona libertas que bonam parit seruitutem. s. iusticie. Vnde augustinus in encheridion ait. Nō iusticiam faciendam non erit aliquis liber/ nisi a peccato liberatus esse iusticie ceperit seruus. et ipsa ē vere libertas ppter recti facti leticiā. simul et pia seruit². ppter pcepti obediēciam. Est alia libertas non vera male seruituti adiuncta que est ad malum faciendum vbi ratio dissentit/ a voluntate iudicans non esse faciendum quod voluntas appetit. Nō bonum vero faciendum concordat ratō voluntati. et iō ibi vera libertas est et pia. De libertate autem ad malū et seruitute mala ait augustinus in encheridion. Serui additi que potest eē libertas nisi quando eum peccare delectat. Liberaliter enim seruit qui sui domini voluntatem libenter facit. ac per hoc ad peccandum liber ē. qui peccati seruus est.

Questio de libertate ad malū an sit ipsa libertas liberi arbitrij an alia.

Hic queri potest vtrum hec libertas qua quis liber ē ad malum sit libertas arbitrij. Si em³ libertas arbitrij est/ bonum quidem est quia libertas arbitrij bonum naturale est. Quibusdam videtur q³ sit ipsa libertas arbitrij/ que semper bona est. sed ppter peccati seruitutem ad malum sit liberior et promoz. et ideo dicitur non esse vera libertas. quia ad malum est. Aliis autem videtur q³ hec libertas ad malum quā supra commemorauit augustinus non sit ipsa libertas arbitrij. sed sit quedam promitas peccandi et curuitas que ex peccato est et mala est.

Questio alia de libertate ad bonum an ipsa sit libertas arbitrij an non.

Similiter etiam queri sol³. vtrū illa libertas vera que est ad iusticiam faciendam sit ipsa libertas arbitrij. Quidam dicunt illam eandem esse/ sed reparatam per gratiam q³ nuante libera est ad bonum. sine gratia vero non est libera ad bonum. Vnde augustinus in encheridion. Ista libertas ad bene faciendum vnde erit homini addicto et vendito sub peccato nisi eum redimat qui dicit. Si filius vos liberauerit/ vere liberi eritis. Quod antequam fieri in homine incipiat quomō quisquam de libero arbitrio gloriatur qui nondum est liber ad opandum bene. Ecce aperte ostendit liberum arbitrium per gratiam liberari/ vt per illud bene operetur quis. Ideoq³ dicunt illā libertatem veram que est ad bene faciendum. Cuius supra meminit augustinus esse libertatē ipsam arbitrij/ gratia dei liberatam et adiutam. Alij vero putant non esse ipsam arbitrij libertatem/ s³ aliam quandam que ex gratia et libero arbitrio imminente hominis deo operante incipit esse cum reparatus est.

Certa determinatio vtriusq³ questiois

qua dicitur libertas ad bonum et ad malum esse libertas arbitrij.

Quoniam nobis magis placet / ut ipsa libertas arbitrij sit et illa que quis liber est ad malum / et illa qua quis liber est ad bonum faciendum. Et causis enim varijs sortitur diversa vocabula. Dicitur enim libertas ad malum faciendum antequam per gratiam sit reparata. sed cum per gratiam fuerit reparata dicitur libertas ad bonum faciendum. quia ante gratiam libera est voluntas ad malum. per gratiam vero libera sit ad bonum. Semper ergo voluntas hominis aliquo modo libera est / sed non semper bona est. Non enim est bona nisi a peccato liberata / est tamen a necessitate libera. Unde Augustinus in libro de gratia et libero arbitrio. Semper in nobis voluntas libera est. sed non semper bona est. Aut enim libera est iusticie quando servit peccato tunc est mala. aut a peccato libera est quando servit iusticie / et tunc est bona.

De libertate a miseria

Est iterum libertas a miseria de qua apostolus ait. Et ipsa creatura liberaliter a servitute corruptio in libertatem glorie filiorum dei. Hanc libertatem habuit homo ante peccatum. quia omni carebat miseria et nulla tangebatur molestia. et plenius habebit in futura beatitudine ubi miserie esse non poterit. Sed in hac vita que est inter primum peccatum et ultimam confirmationem nemo a miseria liber est. quia pena peccati non caret.

Repetit de corruptione liberi arbitrij. ut addat alia.

Et predictis apparet in quo per peccatum sit immutatum vel corruptum liberum arbitrium. quia ante

peccatum nulla erat homini difficultas / nullumque impedimentum de lege nobis ad bonum. nulla impulsio vel instigatio ad malum. Nunc autem per legem carnis ad bonum impeditur et malum instigatur. ut non possit velle et perficere bonum nisi per gratiam liberetur et adiuvetur. quia ait apostolus peccatum habitat in carne. Liberum ergo arbitrium cum semper et in singulis sit liberum. non est tamen pariter liberum in bonis et in malis / et ad bona et ad mala. Liberior enim est in bonis ubi liberatum est quam in malis ubi liberatum non est. Et liberius est ad malum quod per se potest quam ad bonum quod nisi gratia liberetur et adiuvetur non potest.

De libertate que sit ex gratia et que ex natura.

Libertas ergo a peccato et a miseria per gratiam est. libertas vero a necessitate per naturam. utramque libertatem nature. scilicet et gratie. notat apostolus cum ex persona hominis non redempti ait. Velle adiacet michi / perficere autem non inuenio. Ne si diceret / habeo libertatem nature / sed non habeo libertatem gratie. Ideo non est apud me perfectio boni.

Quid non possit per se hominis voluntas / et quid per gratiam.

Non voluntas hominis quam naturaliter habet. non valz erigi ad bonum efficaciter volendum vel opere implendum / nisi per gratiam liberetur et adiuvetur. Liberetur quidem ut velit. et adiuvetur ut perficiat. Quia ut ait apostolus. Non est volentis velle neque currentis currere. id est operari / sed miserentis dei qui operatur in nobis velle et operari bona / cuius gratiam non aduocat hominis voluntas vel operatio / sed ipsa gratia voluntatem prouenit. preparando ut velit bonum. et preparatam adiuuat ut

perficiat

Deo 28 14
De gratia operans et cooperans

Hec est gratia operans et cooperans. Operans enim gratia preparat hominis voluntatem ut velit bonum. Gratia cooperans adiuuat ne frustra velit. Unde augustinus in libro de gratia et libero arbitrio. Coopando deus in nobis perficit / quod operando incipit. quia ipse ut velimus operatur incipiens quod volentibus coopatur perficiens. ut ergo velimus operatur. Cum autem volumus sic volumus ut perficiamus nobis coopatur. tamen sine illo. vel operante ut velimus. vel coopante cum volumus bona pietatis opera nichil valemus. Ecce his verbis satis aperitur que sit operans gratia. et que cooperans. Operans enim gratia est que preuenit voluntatem bonam. ea enim liberatur et preparatur hominis voluntas ut sit bona / bonumque efficaciter velit

Que sit gratia operans et que cooperans

Quoperans vero gratia voluntatem iam bonam sequitur adiuuando. Unde augustinus contra iulianum hereticum qui bonam voluntatem ex libero arbitrio tantum esse dicebat. atque hominem per liberum arbitrium posse bonum velle et operari. si ne gratia asserebat ait. Apertam de commendatione gratie apostolus sententiam protulit cum ait. Non est volentis neque currentis / sed dei misericordis. hec si attenderes iuliane non extenderes contra gratiam merita voluntatis humane. Non enim ideo miseretur deus alicuius quia voluit et cucurrit. sed ideo voluit et cucurrit. quia misertus est deus. Paratur enim voluntas hominis a deo et a domino gressus hominis diriguntur

De perfectione iusticie

Deoque congrue ait. Non est volentis neque currentis. sed misericordis dei. Non quia hoc sine voluntate nostra agatur. sed quia voluntas nostra nihil boni agit. nisi diuinitus adiuuetur. Unde alibi apostolus ait. Non autem ego sed gratia dei mecum. Non ideo dicit quia nichil boni agebat. sed quia nichil boni ageret si illa non adiuuaret. His testimonijs aperte insinuat quia voluntas hominis gratia dei preuenit atque preparatur ut fiat bona. non ut fiat voluntas. quia et ante gratiam voluntas erat / sed non erat bona. et recta voluntas.

10714

Quid sit voluntas

Voluntatem ipsam augustinus in libro de duabus animabus ita diffinit. Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid non admittendum vel adipiscendum. hec autem ut non admittat malum et adipiscatur bonum preuenitur et preparatur dei gratia. Unde apostolus gratiam preuenientem et subsequenter commendans. i. operantem et cooperantem vigilanter dixit. Non est volentis neque currentis sed misericordis dei. et non econuerso non est misericordis dei. sed volentis et currentis. Nam si ut quibusdam placuit / quod dictum est ita accipiatur. Non est volentis neque currentis sed misericordis dei. tanquam diceretur non sufficit sola voluntas hominis si non sit etiam misericordia dei. Contra dicitur non sufficit etiam misericordia dei si non sit etiam voluntas hominis. Ne per hoc si recte dictum est illud. quia id voluntas hominis sola non implet. cur non etiam a contrario recte dicitur non miserentis est dei / sed volentis et hominis / cum id misericordia dei sola non impleatur. Nemo enim credere vel sperare non poterit nisi velit / nec peruenire ad palmas nisi voluntate currat. Restat ergo ut id ita recte dictum intelligatur ut totum

Deo deo qui hominis voluntatem bonam
preuenit et preparat adiuuandam et ad
iuuat preparata in nolentes preuenit ut
velit. volentem subsequens ne frustra ve
lit. Ecce his verbis et alijs premissis eui
denter traditur. quia voluntas hominis
preparatur et preuenitur gratia dei. ut ve
lit bonum. et adiuuatur ne frustra velit

¶ Bona voluntas comitatur gratiam

Itaque bona voluntas comitatur gra
tiam non gratia voluntatem. Unde
de augustinus ad bonifacium papa
m scribens contra pelagianos in
quit. Cum fides impetrat iustificatōnem
sicut unicuique deus partitus est mensu
ram fidei non gratiam dei aliquid meri
ti precedit humani. sed ipsa meretur au
geri. ut aucta mereatur et perfici. volun
tate comitante non ducente pedissequa
non preuia. Ecce hic aperte habes quod
gratia preuenit bone voluntatis meritum
et ipsa bona voluntas pedissequa est gra
tie non preuia.

¶ Que sit gratia voluntatem preueniens. s.
fides cum dilectione.

Si diligenter intendas michi
dominus tibi monstratur que sit ip
sa gratia voluntatem preueniens
et preparans. s. fides cum dilectione. Unde
augustinus in eodem tractatu quo
modo iustificati sumus ex fide et tamen
gratis. verumque enim dicit apostolus. Apo
stolus qui dicit iustificati ex fide. alibi ait.
Iustificati gratis per gratiam. Hoc ei
ideo dixit. ne fides ipsa superba sit. ne di
cat sibi si ex fide iustificati. quomodo gra
tis? Quod enim fides meretur. cur non
potius redditur quam donatur. non dicat
homo fidelis. quia cum dixerit habeo fi
dem ut merear iustificatōnem. respondetur
ei quid habes quod non accepisti. fides
enim qua iustificatus es. gratis tibi
data est. Sic aperte ostenditur quod fidelis

est causa iustificatōnis. et ipsa est gratia
et beneficium quo hominis preuenitur
voluntas et preparatur. Unde augustinus
in primo libro retractatōnum. Volun
tas est qua et peccatur et recte viui
tur. Voluntas vero ipsa nisi dei gratia li
beretur a seruitute qua peccati serua fa
cta est. et ut vitia super adiuuetur. recte
pieque viui a mortalibus non potest.
et hoc beneficium quo liberatur nisi eas
preueniret. iam meritis daretur. et non
esset gratia que utique gratis datur. Pre
uenitur ergo bona hominis voluntas il
lo gratie beneficio quo liberatur et pre
paratur. Et illud beneficium fides christi re
cte intelligitur. sicut augustinus in enche
iri. eundem ostendit dicens. Ipsum arbitri
um liberandum est post illam ruinam a
seruitute peccati. Nec omnino per seipsum
sed per solam dei gratiam que in fide cri
sti posita est liberatur. ut voluntas pre
paretur. Ecce aperte dicit gratiam per
quam liberatur arbitrium. et preparat
voluntas sicam esse in fide christi. fides enim
christi ut in eodem ait impetrat quod lex
imperat.

¶ Voluntas bona que preuenitur gratia que
dam dei dona preuenit.

Ipsa tamen eadem voluntas que
dam gratie dona preuenit. Unde
augustinus in encheridion. Prece
dit bona voluntas hominis multa dei do
na. sed non omnia. que autem non prece
dit. ipsa in eis est et ipsa iuuat. Nam verum
que legitur in sanctis eloquijs. et miseri
cordia eius preueniet me. et misericordia
dei subsequetur me. Nolentem quippe
preuenit ut velit. volentem subsequitur
ne frustra velit. Cur enim admonemur
orare pro inimicis nostris nolentibus pie
viuere nisi ut deus in eis operetur. et uel
le. Itemque cur ammonemur petere ut
accipiamus. nisi ut ab illo fiat quod vo
lumus. a quo factum est ut velimus. In
de apostolus ait. non est uolentis neque

currentis sed dei miserentis. Ex his ap-
paret q̄ bona hominis voluntas quedā
dona dei preuenit. quia eam amittatur
gratia adiuuans et quibusdā p̄uenitur
quia eam preuenit gratia operans. s. fi-
des cum caritate

Que predictis videantur aduersaria. s.
q̄ videtur dici fidem esse ex voluntate.

Non est tamen ignorandum q̄
alibi augustinus significare vi-
detur q̄ ex voluntate fit fides
de illo verbo apostoli. Corde creditur
ad iusticiam ita super iohannes tractās
Ideo non simpliciter apostolus ait cre-
ditur. s. corde creditur. quia cetera p̄t
homo nolens credere non nisi nolens in-
trare ecclesiā. et accedere ad altare p̄t
nolens sed non credere. Item super ge-
nesim ubi laban et batuel dixerunt. Vo-
cemus puellam et queramus eius volun-
tatem. dicit expositoz quia fides est vo-
luntatis non necessitatis. Ad quod re-
spōdentes dicimus. non hec ita accipiē-
da fore ut ex voluntate hominis fides in-
telligatur p̄uenire. cum ip̄a sit p̄p̄e dei
donum ut ait apostolus. et ex ea bona
hominis merita incipiant. Per hanc em̄
ut augustinus super ps̄. lxxj. Iustificat̄
imp̄ius. i. fit de imp̄io pius. ut deinde
ip̄a fides incipiat per dilectionem ope-
razi. vnde omnia bona merita incipiūt.
sed potius hec ideo ita dicta sunt. quia
non est fides nisi in eo qui vult credere
cuius bonam voluntatem fides preuenit
non tempore sed causa et natura. Vnde
augustinus supra congruenter dixit / q̄
bona uoluntas in eis bonis est que nō p̄-
cedit. et ip̄a iuuat quia ea iuuat / quibz
preuenitur dum eis cōsentit ad effectuz
boni et in eis est. quia tempore ab eis n̄
preceditur.

Quedam adhuc addit que grauiorem
faciunt questionem scilicet q̄ cogitatio
boni precedit fidem

Queterum hanc questionem ma-
gis acuunt. et vrgent verba au-
gustini quibus in libro de pre-
destinatōe sanctoruz vitur pertractās
illud verbum apostoli. Non q̄ sufficien-
tes simus cogitare aliquid quasi ex no-
bis. Attendant inquit hoc. et verba ista
perpendent qui putāt ex nobis eē fidei
ceptum. et ex deo eē fidei supplementū
Commendans enim istam gratiam que
non datur secundum aliqua merita. sed
efficit omnia bona merita inquit. nō q̄
sufficientes simus cogitare aliquid bo-
ni. s. ex nobis. Quis autem non videat
p̄t eē cogitare q̄ credere. Nullz quip-
pe credit aliquid nisi prius cogitauerit
eē credendum. Si ergo cogitare bonuz
non est ex nobis ut hic apostoloz tradit
nec credere quanquā et ip̄m credere. ni-
chil est aliud q̄ cum assensione mentis
cogitare. hic videtur insinuare q̄ cogi-
tatio bona precedat fidem. et ita bona
voluntas preuenit fidem / non preuenit
atque quod predictis aduersari videtur.
Ad hoc autem dicimus q̄ aliquando co-
gitatio bona siue voluntas preuenit fi-
dem. si non est illa bona volūtas vel co-
gitatio qua recte viuatur. Illa em̄ sine
fide et caritate non est.

Determinatio.

Item ut ait augustinus ad ana-
stasium sine spū nō est volūtas
hominis libera. cum cupidita-
tibus vincatur non est libera ad bonum
nisi liberata fuerit. Non autem liberaf̄
nisi per sp̄m sanctum diffundatur cari-
tas in cordibus. Non est libera volun-
tas nisi eam liberet gratia per legem fi-
dei. i. non est libera sine fide operante p̄
dilectionem. et illa sufficienter bona est.
non est enim fructus bonus q̄ de carita-
tis radice non surgit. Si vero adsit fi-
des operans per dilectionem fit dele-

Dilectio et ratio boni

De illa cogitatione boni que precedit fidem plene differitur.

Illa aut cogitatio sine uoluntas que fide et caritate aliasque iustificatōes precedit/non sufficit ad salutem. nec recte ea uiuitur. Hac uoluntate concupiscitur illa bona uoluntas que est magnum bonum. ista uero non. Alia ergo illa est uoluntas siue cogitatio. alia ista. Et sicut illa istam precedit. ita illam preuenit intellectus. Unde Augustinus ista distinguens super illum locum psalmi. Concupiuit a. m. desi. iu. t. ait. Concupiuit desiderare inquit non desiderauit. Videmus enim ratione nonnunquam quibus uiles sunt iustificatōes dei. sed infirmitate prepediti aliquando non desideramus. Preuolat ergo intellectus sequitur tardus aut nullus affectus. Scimus bonum nec delectat agere/ et cupimus ut delectet. Sic iste olim desiderare concupiscebat/ que bona esse cernebat cupiens eorum habere delectationem quorum potuit uidere rationem. Ostendit itaque quibus quasi gradibus ad eas perueniatur. prius enim est ut uideantur que sunt uiles et honeste. deinde ut earum desiderium concupiscatur. Postremo ut proficiente gratia delectet earum operatio quarum sola ratio delectabat. Attende hunc ordinem gratiarum quem hic distincte assignat Augustinus qualiter. scilicet intellectus bonorum precedit concupiscentiam eorundem/ et ipsa concupiscentia delectationem que fit per fidem et caritatem. qua habita uere bona est uoluntas qua recte uiuitur. Ipsa quoque fidei comes est non preuia. qui uerba Augustini premissa secundum hanc distinctionem considerat nullam ibi repugnantiam forte aiaduertit. non ignorans etiam ante gratiam preuenientem et operantem/ qua uoluntas bona preparatur in homine precedente quedam bona ex dei gratia et libero arbitrio. quedam etiam ex solo libero arbitrio quibus tamen uitam non mereantur.

nec gratiam qua iustificatur. Illius enim gratie percipiende que uoluntatem hominis sanat. ut sanata legem impleat nulla merita precedunt. Ipsa est enim qua iustificatus impius fit iustus qui prius erat impius. meritis autem impij non gratia sed pena debetur. nec ista esset gratia si non daretur gratuita. datur autem gratuita. quia nichil boni ante feceramus unde hoc mereremur. Non negamus tamen multa ante hanc gratiam et preter hanc gratiam ab homine fieri bona per liberum arbitrium ut tradit Augustinus in responsionibus contra pelagianos ubi dicit homines per liberum arbitrium agros colere. domos edificare. et alia plura bona facere sine gratia coopante.

Utrum una eademque sit gratia que dicitur operans et coopans.

Hic considerandum est cum predictum sit per gratiam operantem et preuenientem uoluntatem hominis preparari ut bonum uelit et per gratiam cooperantem et subsequentem adiuuari/ ne frustra uelit uerum una et eadem sit gratia. id est unum munus gratis datum quod operetur et cooperetur. an diuersa alterum operans/ et alterum coopans.

Hic dicitur quod una sit/ sed propter diuersos effectus diuersa sortitur nomina.

Quibusdam non irrationabiliter uidetur quod una et eadem sit gratia id est donum. eadem uirtus que operatur et cooperatur. sed propter diuersos eius effectus et dicitur operans et cooperans. Operans enim dicitur in quantum liberat et preparat uoluntatem hominis ut bonum uelit. Cooperans in quantum eandem adiuuat. ne frustra uelit. sed ut opus faciat bonum. Ipsa enim gratia non est otiosa/ sed meretur augeri ut mereatur perfici.

ut sit bona.

¶ Quia bona voluntas principaliter est et est gratia est. sic et omne bonum meritum.

Que ipsa etiam donum dei est et hominis meritum. immo gratia quia ex gratia principaliter est et gratia est. Unde augustinus ad sextum presbiterum. Quid est meritum hominis ante gratiam. Cum omne bonum nostrum meritum non in nobis facit nisi gratia. Ex gratia enim ut dictum est que praeuenit et sanat arbitrium hominis. et ex ipso arbitrio procreatur in anima hominis affectus. siue bonus motus mentis. et hoc est primum bonum hominis meritum. sicut verbi gratia ex fidei virtute et hominis arbitrio generatur in mente motus quidam bonus et remunerabilis. scilicet ipsi credere. Ita ex caritate et libero arbitrio alius quidam motus bonus praeuenit. scilicet diligere bonus valde. sic de ceteris virtutibus intelligendum est. et isti boni motus vel affectus merita sunt et dona dei quibus meremur. et ipsorum augmentatorem et alia que consequenter hic et in futuro nobis apponuntur.

¶ Ex qua ratione dicitur fides mereri iustificationem et alia.

Quoniam ergo dicitur fides mereri iustificationem et vitam eternam ex ea ratione dictum accipitur. quod per actum fidei meretur illa. Similiter de caritate et de iusticia et de alijs accipitur. Si enim fides ipsa virtus praeueniens diceretur esse mentis actus qui est meritum. iam ipsa ex libero arbitrio originem haberet. quod quia non est sic dicitur esse meritum. quia actus est eius meritum. si tamen adsit ipsa caritas. sine qua nec credere. nec sperare meritum est virtute. Unde apparet vere quia caritas est spiritus sanctus. que anime qualitates informat et sanctificat. ut eis anima informetur

et sanctificetur. Sine qua anime qualitas non dicitur virtus. quia non valet sanare animam.

¶ De muneribus virtutum et de gratia quae non est sed facit meritum

Que muneribus itaque virtutum bonis sumus et iuste vivimus. et ex gratia que non est meritum sed quae facit. non tamen sine libero arbitrio praeueniunt merita nostra. scilicet boni affectus eorumque progressus atque bona opera quae deus remunerat in nobis. et haec ipsa sunt dei dona. Unde augustinus ad sextum presbiterum. Cum coronat deus merita nostra. nichil aliud coronat quam munera sua. Unde vita eterna que in fine a deo meritis precedentibus redditur. quia et eadem merita quibus redditur non a nobis sunt. sed in nobis facta sunt per gratiam. recte et ipsa merita gratia nuncupantur. quia gratis dantur. Nec ideo gratis. quia non meritis dantur. sed quia data sunt per gratiam. et ipsa merita quibus dantur

¶ Epilogus ut alia addat.

Sed praedictis iam innotescere nobis aliquatenus potest. qualiter gratia praeueniens meretur augeri et alia. et quid ipsa sit an virtus an aliud. et si virtus an sit actus vel non. Ostendimus enim est supra ex parte quorundam quod ipsa est virtus. quod virtus non est actus sed eius causa. non tamen sine libero arbitrio. Unde quod supra augustinus dixit bonum usum liberi arbitrii esse virtutem ita accipi potest. id est actum virtutis. Alioquin sibi contradicere videretur qui esse opus virtutis supra dixit esse bonum usum eorum quibus non bene uti possumus in quibus posuit liberum arbitrium. Si vero bonus usus liberi arbitrii opus virtutis est. iam virtus non est. Cum ergo bonum usum eius virtutem esse dixit

tradit q̄ fidel̄ n̄ est ex libertate arbitrii
sive ex arbitrio voluntatis q̄d̄ sup̄ioribz
consonat/ubi dictum est gratiam preue-
nientem uel operantem eē virtutem que
voluntatem hominis liberat et sanat .
ut augustinus in libro de sp̄u et litera ait
Iustificati sumus non per liberam volū-
tatem/ sed per gratiam cristi/ non q̄ si-
ne uoluntate nostra fiat . sed uoluntas
nostra ostenditur infirma per legem ut
sanet gratia uoluntatem . et sana volū-
tas impleat legem .

**¶ De gratia que liberat uoluntatem que
si uirtus non est ex libero arbitrio . et
sic non est motus mentis .**

Ergo gratia que sanat et libe-
rat uoluntatem mentis hominis
uirtus est uel una uel plures cū
ip̄a gratia non sit ex arbitrio voluntatis
sed eam potius sanet ac preparat ut bo-
na sit . consequitur ut uirtus non sit ex li-
bero arbitrio . et ita non sit motus uel
affectus mentis . Cum omnis motus uel
affectus mentis sit ex libero arbitrio . s̄
bonus ex gratia est et libero arbitrio .
malus uero ex libero arbitrio tantum .
¶ Ut enim ait augustinus in libro retrā-
ctationum . Homo sponte et libero arbi-
trio cadere potuit non etiam resurgere .
¶ Idem in libro de duabus animabus .
Anime si libero ad faciendum et nō fa-
ciendum motu animi careant . si demiq̄
his ad abstinendum ab opere suo/ pote-
stas nulla conceditur/ earum peccatum
tenere non possumus . **¶** Sic aperte ostē-
ditur q̄ motus animi siue ad bonum si-
ue ad malum ex libero arbitrio est . **¶** Nō
q̄ si gratia uel uirtus motus mentis est
ex libero arbitrio est . **¶** Si uero ex libero
arbitrio uel ex parte eī iā non solus de-
us sine homine eam facit .

**¶ Sic aperit ad quid predicta tendēt ut
innotesceret an uirtus sit motus men-
tis uel non .**

Propterea quidam non merudi-
te tradunt uirtutem esse bonaz
mentis qualicatem/ siue formaz
que animam informat . et ip̄a non ē mo-
tus uel affectus animi . sed ea liberū ar-
bitrium iuuatur . ut ad bonum moueatur
et exigatur . et ita ex uirtute et libero ar-
bitrio nascitur bonus motus uel affe-
ctus animi . et exinde bonum opus pro-
cedit exterius / sicut pluuia rigatur ter-
ra ut germinet et fructus faciat . nec plu-
uia est terra . nec germen . nec fructus .
nec terra germen uel fructus . nec germē
fructus . Ita gratis terre mentis nostre
id est arbitrio voluntatis infunditur plu-
uia diuine benedictionis . id est inspirat
gratia/ quod solus deus facit/ non hō
cum eo . qua rigatur uoluntas hominis .
ut germinet et fructificet . id est sanatur
et preparatur ut bonum uelit scđm q̄
dicitur operans . et iuuatur ut bonus fa-
ciat scđm q̄ dicitur cooperans . et illa gr̄-
tia uirtus non incongrue nominatur . q̄
uoluntatem hominis infirmam sanat et
adiuuatur .

**¶ Ex quo sensu dicuntur ex gratia incipere
bona merita . et de qua gr̄a hoc intelli-
gatur**

Quoniam ergo ex gratia dicuntur eē
bona merita et incipere/ aut in-
telligitur gratia gratis data . i .
deus . uel potius gratia gratis data q̄
uoluntatem hominis preuenit . **¶** Non em̄
est magnum si hec a deo dicerentur . eē
a quo sunt omnia . sed potius eius gra-
tia gratis data intelligitur/ ex qua inci-
piunt bona merita . que cum ex sola gra-
tia eē dicantur/ non excluditur liberum
arbitrium . quia nullum meritū est in ho-
mine quod non sit per liberum arbitriū
¶ Sed in bonis merendis cause principa-
litas gratie attribuitur . quia principalis
causa bonorum meritorum est ip̄a gra-
tia qua excitatur liberum arbitrium et
sanatur atq̄ iuuatur uoluntas hominis

ut sit bona.

¶ Quia bona voluntas principaliter est et est gratia est. sic et omne bonum meritum.

Que ipsa etiam donum dei est et hominis meritum. immo gratia quia ex gratia principaliter est et gratia est. Unde augustinus ad sextum presbiterum. Quid est meritum hominis ante gratiam. Cum omne bonum nostrum meritum non in nobis facit nisi gratia. Ex gratia enim ut dictum est que preuenit et sanat arbitrium hominis. et ex ipso arbitrio procreatur in anima hominis affectus. siue bonus motus mentis. et hoc est primum bonum hominis meritum. sicut verbi gratia ex fidei virtute et hominis arbitrio generatur in mente motus quidam bonus et remunerabilis. scilicet ipsi credere. Ita ex caritate et libero arbitrio alius quidam motus bonus puenit. scilicet diligere bonus valde. sic de ceteris virtutibus intelligendum est. et isti boni motus vel affectus merita sunt et dona dei quibus meremur. et ipsorum augmentatorem et alia que consequenter hic et in futuro nobis apponuntur.

¶ Ex qua ratione dicitur fides mereri iustificationem et alia.

Quoniam ergo dicitur fides mereri iustificationem et vitam eternam ex ea ratione dictum accipitur. quod per actum fidei meretur illa. Similiter de caritate et de iusticia et de alijs accipitur. Si enim fides ipsa virtus preueniens diceretur esse mentis actus qui est meritum. iam ipsa ex libero arbitrio originem haberet. quod quia non est sic dicitur esse meritum. quia actus est eius meritum. si tamen adsit ipsa caritas. sine qua nec credere. nec sperare meritum est virtute. Unde apparet vere quia caritas est spiritus sanctus. que anime qualitates informat et sanctificat. ut eis anima informetur

et sanctificetur. Sine qua anime qualitas non dicitur virtus. quia non valet sanare animam.

¶ De muneribus virtutum et de gratia que non est sed facit meritum

Que muneribus itaque virtutum bonis sumus et iuste vivimus. et ex gratia que non est meritum sed que facit. non tamen sine libero arbitrio pueniunt merita nostra. scilicet boni affectus eorumque progressus atque bona opera que deus remunerat in nobis. et hec ipsa sunt dei dona. Unde augustinus ad sextum presbiterum. Cum coronat deus merita nostra. nichil aliud coronat quam munera sua. Unde vita eterna que in fine a deo meritis precedentibus redditur. quia et eadem merita quibus redditur non a nobis sunt. sed in nobis facta sunt per gratiam. recte et ipsa merita gratia nuncupantur. quia gratis dantur. Nec ideo gratis. quia non meritis dantur. sed quia data sunt per gratiam. et ipsa merita quibus dantur

¶ Epilogus ut alia addat.

Sed predictis iam innotescere nobis aliquatenus potest. qualiter gratia preueniens meretur augeri et alia. et quid ipsa sit an virtus an aliud. et si virtus an sit actus vel non. Ostendimus enim est supra ex parte quorundam quod ipsa est virtus. quod virtus non est actus sed eius causa. non tamen sine libero arbitrio. Unde quod supra augustinus dixit bonum usum liberi arbitrii esse virtutem ita accipi potest. id est actum virtutis. Nam quoniam sibi contradicere videretur qui esse opus virtutis supra dixit esse bonum usum eorum quibus non bene uti possumus in quibus posuit liberum arbitrium. Si vero bonus usus liberi arbitrii opus virtutis est. iam virtus non est. Cum ergo bonum usum eius virtutem esse dixit

nomine virtutis ipsius ^{in actu} vsus significauit

¶ Idem vsus est virtutis et liberi arbitrii/ sed virtutis principaliter.

Idem nempe vsus bonus ex virtute est et ex libero arbitrio/ sed ex virtute principaliter. Et bonus ille vsus in magnis bonis adnumerandus est. Illa autem gratia preueniens que et virtus est non vsus liberi arbitrii est. sed ex ea potius est bonus vsus liberi arbitrii. quam nobis est a deo. non a nobis. vsus vero bonus arbitrii et ex deo est et ex nobis. et ideo bonum meritum est. Ibi enim solus deus operatur hic deus et homo/ hoc meritum ex illa purissima gratia prouenit. quod apostolus notauit dicens. Gratia dei sum id quod sum/ et gratia eius in me vacua non fuit. Super que locum augustinus ita ait. Recte gratiam nominat. primum enim solam gratiam dat deus. et non nisi gratiam cum non precedunt nisi mala merita/ sed post per gratiam incipiunt merita bona. et ut ostenderet esse liberum arbitrium addit. et gratia eius in me vacua non fuit. Et ne ipsa voluntas sine gratia dei putetur aliquid boni posse. subdit. Non autem ego solus. sed sine gratia/ sed gratia dei mecum. id est cum libero arbitrio. Plane cum data fuerit gratia incipiunt esse nostra merita bona. per illa tamen quod si illa defuerit cadit homo.

¶ Aliorum sententia hic ostenditur. qui dicunt virtutes esse bonos vsus liberi arbitrii. actus mentis.

Alij vero dicunt virtutes esse bonos vsus naturalium virtutum potentialiter non tamen omnes sed tantummodo interiores qui in mente sunt. Exteriores vero qui per corpus geruntur non virtutes esse dicuntur/ sed opera virtutum.

¶ Qualiter predicta verba augustinus huic sententie conueniunt.

Sic ideo quod augustinus dicit opus virtutis esse bonum vsus naturalium potentiarum de vsu exteriori accipiunt. Alii vero dicit bonum vsus liberi arbitrii virtutem esse/ et in magnis numerari bonis/ de sensu interiori intelligunt. Et virtutes nichil aliud esse quam bonos affectus vel motus mentis asserunt/ quos deus in homine facit non homo. quia licet illi motus sunt liberi arbitrii. non tamen esse queunt nisi deus ipsi operetur et adiuuet gratia sua opere quam dei gratuitam voluntatem accipiunt/ quia deus est qui et operatur in nobis velle et operari bonum.

¶ Virtutes sunt motus mentis *et sic dicitur in libro de moribus et actibus hominis*

Quod autem virtutes sunt motus mentis. testimonijs sanctorum astruunt. Dicit enim augustinus super iohannem. Quid est fides? Credere quod non vides. credere autem motus mentis est. Idem in libro quarto de doctrina christiana. Caritatem autem voco motum animi. Si vero caritas et fides motus animi sunt. virtutes ergo motus animi sunt. Quibus et alij respondentes premissa verba augustinus ita intelligenda fore inquirunt. fides est credere quod non vides. id est fides est virtus qua creditur quod non videtur. Item caritas est motus animi. id est gratia qua mouetur animus ad diligendum. Et quod hec et his similia ita accipienda sint ex his comitatur que alibi augustinus ait. Nam in primo libro questionum euangelij inquit. Est fides qua creduntur ea que non videntur que ipse dicitur fides. Item in tridecimo libro de trinitate. Aliud sunt ea que creduntur aliud est fides qua creduntur. Ex quibus verbis sic argumentando procedunt. Aliud est credere. aliud illud quo creditur. Predictum est autem fidem id esse quo

creditur. Sic ergo credere non est fides
quia credere non est id quo creditur. No-
dunt quoque virtus opus dei tantum est
quam ipse solus facit in nobis. Ipsa er-
go non est usus vel actus liberi arbitrii
sed credere est actus liberi arbitrii / non
est itaque virtus.

Harum sententiarum iudicium lectori re-
linquitur.

Remissis quoque alijs rationibus ac
testimonijs imitantur utque. Ho-
rum autem iudicium diligentis
lectoris reliquod examini ad alia sperans.

Predicta repetit ut alia addat diffini-
tam assignationem ponens de gratia et li-
bero arbitrio contra pelagianos. 28

28

In vero inconcusse et incunctanter
teneamus liberum arbitrium sine
gratia preueniente et adiuuante non
sufficere ad iusticiam et salutem obtine-
dam. nec meritis precedentibus gratia
dei aduocari / sicut pelagiana heresis est
didit. Nam ut ait augustinus in primo
libro retractationum. Non heretici pe-
lagiam liberum sic asserunt voluntatis
arbitrium / ut gratie dei non relinquunt
locum quam secundum merita nostra dari
asserunt.

Que sit heresis pelagianorum de gra-
tia et libero arbitrio.

Pelagianorum heresis omnium
recentissima a pelagio mona-
cho est exorta. Qui dei gratie que
predestinati sumus. et qua meruimus
potestate tenebrarum erui. tantum mi-
mici sunt ut sine hac credant hominem
posse facere omnia mandata. Demum pe-
lagius a fratribus increpatus quod nichil
tribueret adiutorio gratie dei. ad eius
mandata facienda non eam libero arbi-
trio preponebat. sed infideli calliditas

te supponebat. dicens ad hoc eam dari
hominibus / ut que facere per liberum
arbitrium iubentur facilius possint im-
plere per gratiam. Dicendo utique facili-
us possint implere per gratiam. voluit
credi etiam si difficilius. tamen posse ho-
mines sine gratia facere iussa diuina. Il-
lam vero gratiam dei sine qua nichil
bonum possumus facere. non esse dicunt nisi
in libero arbitrio quod nullis suis pre-
cedentibus meritis ab illo accepit nostra
natura. ipso ad hoc tantum iuuante nos
per suam legem atque doctrinam / ut di-
scamus que facere et que sperare debeamus.
Non autem ad hoc per donum spi-
ritus sancti. ut que didicerimus esse faci-
da faciamus. Ne per hoc diuinitus nos
dari scientiam confiteretur qua igno-
rantia pellitur. caritatem autem negat
diuinitus dari qua pie viuatur. ut. si sit
donum dei scientia que inflat. et non sit
donum dei ipsa caritas / que ut scientia
non inflat edificat. Destruunt etiam ora-
tiones quas facit ecclesia siue pro infide-
libus et doctrine dei resistentibus ut con-
uertantur ad deum. siue pro fidelibus
ut augeatur eis fides et perseuerent in
eo. Nec quippe non ab ipso accipere / sed
a seipsis homines habere contendunt.
gratiam dei qua liberamur ab impieta-
te dicentes secundum merita non dari.
Paruos etiam sine ullo peccati origi-
nalis vinculo asserunt nasci.

Hic ponit ea quibus suum confirmant
errorem verbis aug. circa ipsum utentes.

Quod vero dicunt sine gratia
hominem per liberum arbitrium
omnia iussa implere huiusmodi
inductionibus muniunt. Si inquit non
potest ea facere homo que iubentur / non
est ei imputandum ad mortem. Sicut
tu ipse augustinus in libro de libero arbi-
trio asseris. Quis inquit peccat in eo quod
nullo modo cauere potest. Peccatus au-
tem cauere quod potest. hoc testimonio augu-

pelagius vsus est disputas aduersus eu
 imo aduersus gratiam sicut augustinus
 in libro retractationum illud et alia hu
 iusmodi retractans commemorat. inquis
 ens. In his atq; huiusmodi vbis meis
 quia gratia dei commemorata non est
 de qua nunc non agebatur. putant pela
 gium suam nos tenuisse sententiam. sed
 frustra hoc putant. Voluntas quippe est
 qua peccatur et recte viuere qd his ver
 bis egimus sed ipsa nisi dei gratia liber
 retur et vt vicia superet. diuinetur recte
 a mortalibus viuere non potest. Ecce apte
 determinat. ex quo sensu illa dixerit mi
 micos gratie refellens

Aliud testimonium augustinum ponit non
 quo pelagius pro se utebatur.

Similiter et imitebatur pelagi
 us verbis augustinum contra gra
 tiam que in libro de duabus ani
 mabus dicit. Peccati inquit reum te
 nere quequam quia non fecit. qd facere non
 potuit. summe iniquitatis et insanie est.
 His auditis exiit pelagius dicens. Cur
 ergo paruuli et illi qui non habent gratiam
 sine qua non possunt facere mandata di
 uina rei tenentur. hic autem qua occasio
 ne dixerit in libro retractationum pelagius
 respondens apit. Id enim contra maniche
 os dixit. q in homine duas naturas esse
 contendunt. vnam bonam ex deo. alteram
 malam. ex gente tenebrarum que nunquam
 bona fuit nec bonum velle potest. qd si ef
 set non videretur ei imputandum esse si non
 bonum faceret.

Aliud qd videtur contradicere gratie
 dei addit.

Alibi etiam augustinus dicit. que
 huic gratie contradicere videtur.
 que iustificamur. Sit in li
 bro contra adamantium manichei disci
 pulum. nisi quisque voluntatem suam mu
 tauerit. bonum operari non potest. qd in

nostra potestate esse positum. Dominus
 docet. vbi ait. Nunc facite arborem bonam etc.
 Qd augustinus in retractationibus non
 esse contra gloriam dei. quam predicamus
 ostendit. In potestate quippe hominis
 est mutare in melius voluntatem. sed ea
 potestas nulla est nisi a deo detur de quo
 dictum est. Dedit eis potestatem filios
 dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate
 qd cum volumus facimus. nihil tam in
 potestate quam ipsa voluntas est sed pre
 paratur a domino voluntas. eo ergo modo
 dat potestatem.

Aliud testimonium eiusdem qd videtur
 aduersum.

Sic etiam intelligendum est qd
 in eodem ait. scilicet in nostra po
 testate esse ut vel inseri bonitas
 te dei. vel excidi eius seueritate mere a
 mur. Quia in potestate nostra non est
 nisi qd nostram sequitur voluntatem.
 que cum preparatur a domino. facile fit
 opus pietatis etiam quod impossibile
 et difficile fuit.

Aliud testimonium

Expositione quoque quorundam
 propositionum epistole ad ro
 manos quedam augustinus interserit
 que videntur huic doctrine gratie aduersari.
 Sit enim. Qd credimus nostrum
 est. Quod autem bonum operamur illius
 est qui credentibus dat spiritum sanctum
 et paulo post. Nostrum est credere
 et velle. Illius autem dare creden
 tibus et volentibus facultatem bene operari
 di per spiritum sanctum. Que qualiter i
 telligi debeant augustinus in libro retracta
 tionum apit dicens. Verum est quidem
 a deo esse qd operamur bonum sed eadem
 regula vtriusque est et volendi scilicet et faci
 endi. et vtriusque ipsius est. quia ipse pre
 parat voluntatem et vtrumque nostrum
 quia non fit nisi volentibus nobis. Illa

qd in dictione qd dicitur
etiam ipam fidem iter spū sancti mune-
ra reperiri.

¶ Nō huc addit aliud qd videt contrariū

Illud etiam diligenter ē inspiciendum quod aug². i libro sententiarum prosperi ait. s. quia posse hēre fidem / sicut posse habere caritatem natura ē hominum. habere autem fidem sicut habere caritatem gratia ē fidelium. Quod non ita dictum ē quasi ex libero arbitrio valeat haberi fides vel caritas sed quia aptitudinem naturalem habet mens hominis ad credendum vel diligendum que dei gratia preuenta credit et diligit / quod sine gratia non valet.

¶ Testimonio hieronimi astruit quid tenendum de gratia et libero arbitrio ubi triplex heresis iudicat. s. iouinianam manichei pelagij

Ergo de gratia et libero arbitrio indubitanter teneamus quod hieronimus in explanatōne fidei catholice ad damasum papam. iouinianam ac manichei ac pelagij errores collidēs docet. Liberum iquit sic confitemur arbitrium vt dicamus nos semper indigere dei auxilio. Et tū illos errare qui cū manicheo dicunt hominem peccatū vitare non posse q̄ illos qui cum iouinianis no asserunt hominem non posse peccare. Vterq; tollit arbitrij libertatem. Nos vero dicimus hominem semper et peccare. et nō peccare posse. ut semper nos liberi confiteamur eē arbitrij. hec est fides quam in catholica ecclesia didicimus / et quā semp tenuimus.

¶ Vtrum homo ante peccatum egerit gratia operante et coopante.

Post hoc considerandum vtrum homo ante peccatum egerit

gratia operante et cooperante. Nō qd breuiter dicimus. qz nō cooperante tñ sed etiam operante gratia idigebat. nō quōd secundum omnem operādi modū operantis gratie. Operatur enim liberando et preparando voluntatem hōis ad bonū. Egebat itaq; homo ea. n̄ ut liberaret voluntatem suam que peccati serua non fuerat / sed ut prepararet ad volendum efficaciter bonum quod per se non poterat. Non enim poterat bonum mereri sine gratia. ut augustinus in encheridion euidenter tradit. Illam inquit immortalitatem in qua poterat nō mori / natura humana perdidit per liberum arbitrium. Hanc vero in qua poterit non mori acceptura est per gratiam q̄ fuerat si non peccasset / acceptura p meritum. Quamuis sine gratia nec tūc vllum meritum esse potuisset. quia et si ipsum peccatum in solo erat arbitrio constitutum. non tamen iusticie habende vel retinende sufficiebat liberum arbitrium nisi diuinum preberetur adiutorium. Ecce his verbis satis ostenditur qz ante peccatum homo idigebat gratia operante et cooperante. Nō em̄ habebat quo pedem mouere posset sine gratie operantis et cooperantis auxilio / habuit tñ quo poterat stare.

¶ Homo ante lapsus virtutes habuerit

Quæretur quæritur solet. vtrum hō ante lapsum virtutes habuerit. Quibusdam videtur qz non habuerit id ita probare conantibus. Iusticiam inquit non habuit. quia preceptum dei contempsit. Nec prudentiam. quia sibi non prouidit. Nec temperantiam / quia aliena appetijt. Nec fortitudinem. quia prauæ suggestioni cessit. Quibus respondentes dicimus. euz quidem non tūc habuisse has virtutes quādo peccauit. et ante et tūc amisisse. quod multis sanctorum testimonijs comprobatur. Sic enim augustinus in quadam

529

omelia. Nam perditam caritate malus iuventus est. Item princeps virtutum dum vicit adam de limo terre ad imaginem dei factum pudicitia armatum temperantia compositum/caritate splendidum primos parces illis domis ac tantis bonis expoliavit/pariterque perit. De hoc eodem ambrosius ad sabinum ait. Quia adam solus erat non est prevaricatus/ quia eius mens deo adhebat. Super psalmum quoque dicit quod homo ante peccatum beatissimus/auras carpebat et herbarum. sed quomodo sine virtute beatissimus erat. Augustinus quoque super genesim dicit. Adam ante peccatum spiritali mente preeditum fuisse. Non est ergo dubitandum hominem ante peccatum virtutibus fuisse. sed illis per peccatum expoliatum fuisse.

De eiectione hominis de paradiso.

Illius quoque peccati penam eiectionis est de paradiso in istum miseriarum locum sicut in genesi legitur. Nunc ergo ne forte mittat manum suam et sumat de ligno vite et comedat et vivat in eternum. emittit eum de paradiso voluptatis. His verbis insinuari videtur quod nunquam moreretur / si postea de illo sumpisset ligno

Quomodo intelligendum sit illud. ne sumat de ligno vite et comedat et vivat in eternum.

Sed quia per peccatum iam mortuum corpus habebat. illa vero ex tali intellectu accipi possunt. Deus modo irati loquens de homine superbo ait. Vide ne forte mittat manum suam etc. Io est caute vos angeli ne comedat de ligno vite quo indignus est. de quo si persistisset/comederet/vivisset in eternum. Sed modo propter inobedientiam indignus est comedere. Et sicut verbo dixit/ita ope exhibuit. Emittit

^{voluptatis}
sit enim eum deus de paradiso. u. in locum sibi congruum sicut plerumque malus cum inter bonos vivere ceperit. si in melius mutari noluerit. De bonorum congregatione pellitur. pondere prave consuetudinibus pressus.

De flameo gladio et pena que transit in posteros

Ne vero ad illud posset accedere collocauit deus ante paradysum cherubi et flameum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vite. Quod iuxta literam potest hoc modo accipi. Quia per ministerium angelorum ignea custodia ibi constituta fuit. Hoc enim per celestes potestates in paradiso visibili factum esse credendum est/ut per angelicum ministerium ibi esset quedam ignea custodia/nam tamen frustra. sed quia aliquid significaret de paradiso spirituali. Cherubim enim interpretatur plenitudo scientie. hec est caritas /quia plenitudo legis est dilectio. Gladius autem flameus pene temporalis sunt /que versatiles sunt. quoniam temporalia sunt. Illa ergo ad custodiam ligni vite ideo posita sunt ante paradysum. quia ad vitam non reditur nisi per cherubim. s. plenitudinem scientie id est caritatem. et per gladium versatilem. i. toleranciam passionum temporalium

An homo ante peccatum comederit de ligno

Potesse autem queri utrum de ligno vite ante peccatum comederit homo. De hoc augustinus in libro de baptismo parvulorum sic ait. Recte profecto intelliguntur primi homines ante maligni dyaboli persuasionem abstinuisse a cibo vetito atque vni fuisse concessis. His verbis ostendit quod de ligno vite ante peccatum sumpserint. quibus preceptum erat ut de omni ligno paradisi comederent/ nisi de ligno scientie boni

et mali.

Quare n̄ sunt facti immortales si comederunt de ligno vite.

Quare ergo perpetua soliditate et beata immortalitate vestiti non sunt/ut nulla infirmitate vel etate in deterius mutarentur. hanc em̄ virtutem naturaliter illud lignum habuisse dicitur. sed forte non hoc conferebat nisi sepe de illo sumeretur. Potuit ergo fieri ut de illo sumeret semel et nō sepius q̄ per aliquam moram in paradiso fuisse intelligitur. cum scriptura dicat eum ibi soporatum fuisse/quando cocta de latere eius assumpta est/ et inde formata mulier/ et animalia ante eum ducta quibus nomina imposuit

Quare per adam peccatum et pena transit in posteros. 3.

S. 30

glo. vob. vniuersum q̄d h̄m̄ q̄
S. 30 h̄m̄ m̄dy.

In superioribus insinuatū est licet ex parte non em̄ perfecte sufficimus qualiter primus homo deliquerit. et q̄ pro peccato penam subierit quibus adijciendum est peccatum simul ac penam per eum transisse in posteros. Sic apostolus ostendit inquitens. Sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. ita in oēs hoies mors p̄nsijt

Utrum illud peccatum fuerit originale / an actuale.

Hic primo videndum est quod fuit illud peccatum originale. s. an actuale. et si de originali intelligatur consequentē quid sit originale peccatum. et quare dicatur originale et quomodo pertransierit uel pertranserat in omnes/ diligenter inuestigandum est. Quibus oīa placuit de peccato actuale ade illud accipere asserentibz nō hoc apostolum sensisse cum inferius ait. Sicut per inobedientiam vnius hominis

peccatores constituti sunt multi. ita 2c. Euidenter inquit. ec̄ ip̄o nomine exprimit apostolus peccatum quod per vnum hominem intrauit in mundum. s. inobedientiam. Inobedientia vero peccatum actuale est.

Quomodo intrasse in mundum dicunt

Hoc autem dicunt intrasse in mundum non translatione originis sed similitudine preuaricationis. omnesq; in illo vno peccasse dicunt. q̄a omnibus ille vnus peccandi exemplum exitit. hoc male senserunt quidam heretici qui dicti sunt pelagiani. de quibus augustinus in libro de baptismo parvulorum commemorat dicens. Sciendum est inquit hereticos quosdam qui noia: ti sunt pelagiani dixisse peccatum prime transgressionis in alios homines non per pagationem sed mutationem transisse. Vnde etiam in parvulis nolūt credere per baptismum solum originale peccatum/ qd̄ in nascentibus nullum esse omnino contendunt. Sed eis dicitur. quia si apostolus peccatum mutationis non pagationis intelligi voluisset. eius principem nō adā sed dyabolum diceret. De quo in libro sapientie dicitur. Inuidia dyaboli mors intrauit in orbem terrarum. Et quia nō vult intelligi hoc esse factum pagatione sed mutatione continuo subiunxit scriptura. Imitantur autem eum qui sunt ex parte ipsius. Imitantur quidem adam quotquot per inobedientiam transgrediuntur mandatum dei. Sed aliud est quod exemplum est voluntate peccantibus/ aliud quod origo est cum peccato nascentibus. Non est igitur accipiendum peccatum adē transisse in omnes imitationis tantum exemplo. sed pagationis et originis vitio.

Hic aperit illud ee peccatum originale quod transit in posteros.

Est illud peccatum origina-
le vt aperte augustinus testat
qd per ada trāsiuit in omnes p
e2 carnē viciatam concupiscencialiter
generatos.

Quid sit originale peccatū hic inquirē

Quod diligenter inuestiganduz
est quid sit. De hoc enim sancti
doctores subobsure locuti sūt
atq; scolastica doctores varia senserunt

Quorundam de origiali pctō opinio

Vidam enim putant originale
peccatum esse reatum pene p
peccato primi hominis. id ē de
bitum vel obnoxietatem qua obnoxij et
addicti sumus pene temporalī et eterne
pro primo hominis actuali peccato. qz
pro illo ut aiunt omnibus debetur pena
eterna nisi per gratiam liberentur. Iu-
sta horum sententiam oportet dici ori-
ginale peccatum nec culpam eē nec pe-
nam. Culpam non esse ipsi fatentur. pe-
na quoq; secundum eos esse non potest
Quia si debitum pene originale pecca-
tum est/cum debitum pene non sit pēa
nec originale peccatum est pena. Quod
etiam quidam eorum admittunt dicen-
tes in scriptura originale peccatum se-
pe nominari reatum. et reatum ibi intel-
ligunt ut dictum est obnoxietatem pe-
ne. et ea rōne asserunt peccatum origi-
nale dici eē in paruulis. quia paruuli p
illo primo peccato rei sunt pene. sicut p
peccato iniqui parentis aliqñ exulant si-
lij secundum iusticiam fori.

Quod originale peccatū est culpa auctori-
tatis probat

Sed qd originale peccatum cul-
pa sit pluribus sanctorum testi-
monijs edocetur. super exodus
ubi dicitur. primogenitum asim muta-
bitur. *scilicet et sic militemus id poli q nō dampnamus
in culpa pēa qz qz id filij d probat*

Gregorius ait. Omnes in pec-
catis nati sumus ex carnis delectatōne
concepti culpam originale nobiscum
traximus. Vnde et volūtate nostra pec-
catis implicamur. Culpam ecce origina-
lem dixit nos trahere. Vnde cōstat ori-
ginale peccatum culpam esse. Augusti-
nus quoq; in libro de natura et gratia d
hoc eodem sic ait. Omnes ut ait apo-
stolus peccauerunt. vtiq; vel in seipsis
vel in adam quia sine peccato non sunt
vel qd originaliter contraxerunt. vel qd
malis moribus addiderunt. Peccatum
enim primi hominis non solum ipsum/s
omne nocuit genus humanum. quia ex
eo damnatōne simul et culpam suscepi-
mus. Idem super psalmum quinquage-
simum. Qd de corpore mortuo semina-
tur. cu; vinculo peccati originalis nasci-
tur et mortis. Ideo igitur se iniquitati-
bus conceptum dicit dauid. quia in oib;
bus trahitur iniquitas ex adam et vin-
culum mortis. Nemo enim nascitur nisi
trahens penam et mericum pene. Veri-
tum autem pene peccatum est. Omnis
ergo qui nascitur per carnis concupiscē-
tiam peccatum trahit. Peccatum igit
originale culpa est quam omnes concu-
piscencialiter concepti trahunt. Vnde i
ecclesiasticis dogmatibus scriptum est.
firmissime tene et nullatenus dubites
omnem hominem qui per concubitus
viri et mulieris concipitur cum origina-
li peccato nasci impietati subdituz mor-
tiq; subiectum. et ob hoc natura ire na-
sci filium a qua nullus liberatur nisi per
fidem mediatoris dei et hominum. His
et alijs auctoritatibus euidenter osten-
ditur peccatum originale culpam esse
et in omnibus concupiscencialiter gemi-
tis trahi a parentibus.

Quid sit quod dicitur peccatum origi-
nale. s. fomes peccati. i. concupiscētia

Nunc superest videre quid sit ip-
sum originale peccatum. quod

n

fomes qd ad omne sunt regie in pppm fove pntm medne et acti in dno + p rime
leo dno eo qd lege dno dno qd conflictu
hanc qd dno dno qd conflictu
languor que qd dno dno qd conflictu
leo dno dno qd dno dno qd conflictu

non cum sit actuale n̄ est actus siue mo-
tus anime vel corporis. Si enim actus
est anime vel corporis actuale utiq; pec-
catum est. Sed actuale non est. Non ē
ergo actus vel motus. Quid ergo? Ori-
ginale peccatum dicitur fomes peccati
scz concupiscentia vel concupiscibilitas
que dicitur lex membrorum siue languor
nature siue tyrannus qui est in membris
nostris siue lex carnis. Unde augustinus
in libro de baptismo paruulorum. Est i
nobis concupiscentia que non est pmit-
tenda regnare. Sunt et eius desideria
que sunt actuales concupiscentie q̄ sunt
arma dyaboli que veniunt ex languore
nature. Languor autem iste tyrannus est
qui mouet mala desideria. Si ergo vis
esse victor tyranni atq; inermem inimicū
cum inuenire non obedias concupiscen-
tie male. His verbis ostenditur fomitem
peccati esse concupiscentiam

Quid nomine concupiscentie intelligit
que dicitur fomes peccati.

Nomine autem concupiscentie n̄
actum concupiscendi / sed vitium
primum significauit cum eaz dixit leges
carnis. Unde idem in tractatu de ver-
bis apostoli ait. Semper pugna est in
corpore mortis huius. quia ip̄a concu-
piscencia cum qua nati sumus finire non
potest quandiu viuimus quotidie mi-
nuui potest / finire non potest. Que autem
est concupiscentia cum qua nati sumus?
Vitiū utiq; est quod paruulum habi-
lem concupiscere facit. adultum etiam
concupiscētem reddit. Sicut em̄ i oculo
ceci in nocte vitium cecitatis est si n̄
apparet. nec discernitur inter videntem
et cecum nisi luce veniente. sic in puero
vitiū eē non apparet donec etatis p-
uectiois tempus occurrat.

Quid per adam originale peccatum i om-
nes intravit. i. concupiscentiam.

Ex his datur intelligi quid sit ori-
ginale peccatum. s. vitium con-
cupiscentie / quod in omnes con-
cupiscentialiter natos per adam intra-
uit eosq; immanauit. Unde augustinus
in libro de baptismo paruulorum. Nō
p̄ter imitatis exemplū / occulta eti-
am tabe carnalis concupiscentie sue / ta-
bificauit in se omnes de sua stirpe ventu-
ros. Unde apostolus recte ait. In quo
omnes peccauerunt.

In libro de batismo paruulorum quo-
modo intelligatur i quo oēs peccauerūt

Circumspecte et sine ambiguita-
te dixit hoc apostolus. Sive ei
intelligatur i quo homine siue
in quo peccato sanum est. In adā oēs
peccauerūt vt in materia / non solum eē
exemplo ut dicunt pelagiani. Omēs em̄
ille vnus homo fuerant. i. in eo materia-
liter erāt. Manifestū est itaq; oēs in a-
dam peccasse quasi in massa. Ip̄e em̄
per peccatum corruptus / quos genuit
omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igit̄
sicut cuncti sunt peccatores. ita et in il-
lo vno peccato quod intravit i mundū
recte omnes dicuntur peccasse. quia sic
ab illo vno homine. sic ab eodem vno
peccato immunes eē nō possunt nisi ab
eius reatu per xp̄i baptismum absoluan-
tur. Alia ergo sunt pp̄ia peccata in quib-
us tantū peccant quoz peccata sunt
Aliud hoc vnum in quo omnes peccave-
runt. i. ex quo omnes peccatores consti-
tuti sunt.

Quod sit peccatum in quo omnes pec-
cauerunt. s. originale quod ex inobedie-
tia processit.

Hoc est originale peccatum quo
peccatores nascuntur omnes o-
cupiscentialiter geniti. quod ex
adam siue ex eius inobedientia emana-
uit et i posteros dimiguit. Unde apostolus

consequenter per inobedientiam vnius hominis multos dicit constitutos esse peccatores / quod est actuale peccatum. Cum autem dixerit per vnum hominem peccatum intrasse in mundum et in eo omnes peccasse / quod de originali dictum est oportere accipi.

¶ Ex quo sensu dictum est per inobedientiam vnius multi sunt constituti peccatores

Quod ergo ait per inobedientiam vnius multi constituti sunt peccatores eo sensu dictum est intelligendum est. quia ex inobedientia adae. scilicet ex peccato actuale adae processit originale peccatum quo omnes peccatores nascuntur vt et in illo esset / et in omnes transiret.

¶ Peccatum originale in adam fuit et in nobis est

Quod de augusti? iuliano heretico nullum peccatum in paruulis esse contendenti respondens asserit. Peccatum originale ex voluntate adae processisse. ac per eius inobedientiam in mundum intrasse. Querit enim iulianus per quid peccatum inuenit in paruulo. ita inquit. Non peccat iste qui nascitur. non qui genuit non peccat ille qui condidit. Per quas tibi rimas inter tot presidia innocentie peccatum fingis ingressum? Et respondet sancta pagina. per vnum hominem peccatum intravit in mundum per vnius inobedientiam ait apostolus. Quid querit amplius? quid querit aptius? Item inquit iulianus. si per hominem peccatum intravit in mundum. peccatum vel ex voluntate vel ex natura est. Si ex voluntate est mala est voluntas que peccatum facit. Si autem ex natura est mala est natura. Cui respondeo ex voluntate peccatum est. Querit forte. vtrum originale peccatum ex voluntate sic respondeo. prius et originale peccatum ex voluntate esse. Quia hoc ex voluntate primi hominis

seminatum est vt in illo esset. et in omnes transiret.

¶ Obiectio quorundam contra id quod supra dictum est omnes in adam fuisse homines

Ad hoc autem quod diximus in adam fuisse omnes homines quidam verborum sectatores sic obiciunt dicentes. non omnis caro que ab adam traducta est. in eo simul existere potuit. quia multo maioris quantitatis est quam fuerit corpus adae. In quo nec tot etiam atomi fuerunt quam ab eo homines descenderunt. Quocirca verum non esse asserunt substantiam vnius cuiusque in primo fuisse parente.

¶ Responso vbi aperitur qualiter fuerit in adam secundum rationem feminalem et quomodo ex eo descenderint. scilicet lege propagationis

Quibus responderi potest. quod materialiter atque causaliter non formaliter dicitur fuisse in primo homine. Omne quod in humanis corporibus naturaliter est. descenditque a primo parente lege propagationis et in se actum et multiplicatum est nulla exteriori substantia in id transeunte et ipsum in futuro resurget. fomentum quidem habet a cibis sed non conuertuntur cibi in humanam substantiam. Que scilicet per propagationem descendit ab adam. Transmisit enim adam modicum quod de substantia sua in corpora filiorum quando eos procreavit. id est aliquid modicum de massa substantie eius diuisum est et inde formatum corpus filij. Suique multiplicatio sine rei extrinsece adiectione actum est. Et de illo ita augmentato aliquid inde separatur vnde formantur posterorum corpora et ita progreditur procreationis ordo. lege propagationis usque ad finem humani generis. Itaque diligenter ac perspicue intelligentibus patet. omnes secundum

corpora in adam fuisse per seminale rati-
onem. et ex eo descendisse a pagationis
lege.

¶ Autoritate et ratione probatur nichil ex-
trinsecus conuerti in humanam substantiam

Quod vero nichil extrinsecum in
humani corporis naturam tran-
seat. veritas in euangelio signi-
ficat dicens. Omne quod intrat in os in-
ventrem vadit et in secessu emittit. Ad
etiam ratione ostendi potest hoc modo.
Puer qui statim post ortum moritur in il-
la statura resurget quam habiturus erat
si viueret usque ad etatem. xxx. annorum
nullo vitio impeditus. Unde ergo illa
substantia que a deo parua fuit mortua
in resurrectione tam magna erit nisi sui
in se multiplicatione. Unde apparet quod
etiam si viueret non aliunde sed in se au-
gmentaretur illa substantia. Sicut con-
sta de qua facta est mulier sic et panes
euangelici. Non inficiamur tamen quoniam ci-
bi et humores in carnem et sanguinem
transeant. Sed non in veritate humane
nature que a primis descendit parenti-
bus. Que sola in resurrectione erit. reli-
qua vero caro in qua cibi transeunt tan-
quam superflua in resurrectione deponetur
que tamen ciborum aliarumque rerum
fomentis coalescit.

¶ Quomodo peccatum originale a patribus
transeat ad filios. an secundum animam
an secundum carnem.

Nunc superest inuestigare quali-
ter illud peccatum a patribus
traducatur in filios. scilicet an secun-
dum solam animam. an secundum car-
nem siue secundum utrumque. Putauerunt
quidam secundum animam trahi pecca-
tum originale. non solum secundum car-
nem. quia non solum carnem sed et ani-
mam ex traduce esse arbitrati sunt. Sicut
enim in generatione proles de carne patris
substantialiter trahitur caro. ita etiam
a dignitatis anima/animam generati essentia

liter deduci ab his estimatur. Ideoque
sicut de corrupta carne caro corrupta
seminat. ita etiam de anima peccatri-
ce anima peccatrix. corruptione origina-
li infecta ab illis trahi dicitur.

¶ Predictam opinionem damnat. et quod per
carnem traducatur peccatum dicit et
quomodo ostendit.

Hoc autem fides catholica re-
spuit. et tanquam veritati aduersus
damnatur. que non animas sed car-
nem solam sicut superius diximus ex tra-
duce esse admittit. Non ergo secundum
animam sed secundum carnem solam pec-
catum originale trahitur a parentibus.
Est enim peccatum ut supra diximus con-
cupiscentia non quidem actus sed vitium
Ipsa concupiscentia est lex membrorum
vel carnis que est morbidus quidam af-
fectus vel languor qui commouet illicitum
desiderium. id est carnalem concupiscen-
tiam. que lex peccati dicitur. que dicitur
manere in carne. non quoniam in anima sit.
sed quod per corruptionem carnis in anima sit.

¶ Causam corruptionis carnis ostendit.
ex qua in anima peccatum fit.

Quod enim propter peccatum cor-
rupta fuit in adam adeo ut cum
ante peccatum vir et mulier sine
incentiuo libidinis et concupiscentie
feruore possent conuenire. essetque thorax
immaculatus. iam post peccatum non ua-
leat fieri carnalis copula absque libidinis
sa concupiscentia que semper vitium est
et etiam culpa. nisi excusetur per bona
coniugij. In concupiscentia ergo et libi-
dine concipitur caro formanda in corpore
proles. Unde caro ipsa que concipitur in
vitiosa concupiscentia polluitur et cor-
rumpitur. ex cuius contumelia anima cum
infunditur maculam trahit qua polluitur
et fit rea. id est vitium concupiscentie que est
originale peccatum.

¶ Propter corruptionem carnis que est causa peccati dicitur peccatum esse in carne.

Ideoque ipsum peccatum dicitur manere in carne. Caro ergo que in concupiscentia libidinis semiat. nec culpam habet nec actum culpe sed causam. In eo ergo quod seminat corruptio est. In eo autem quod nascitur concupiscentia vitium est. Unde ambrosius de verbis apostoli sic ait. Quomodo habitat peccatum in carne cum non sit substantia sed privatio boni. Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum ipsa que corruptio per conditionem offensivam manet in corpore robur tenens divine sententie date in adam/cuius consortio anima maculatur peccato. Per id ergo quod facti causa manet inhabitare dicitur peccatum in carne / hoc est lex carnis. Ideo non habitat peccatum in anima sed in carne. quia peccati causa ex carne est / non ex anima. quia caro est ex origine carnis peccati. et per traducem caro fit causa peccati. anima vero non traducitur. et ideo in se causam peccati non habet. **¶** Aug. quoque ex carne peccatum animam contrahere in sermone quodam dicitur verbis apostoli ostendit dicens. Vitium concupiscentie est quod anima ex carne contrahit. Natura quippe humana non opere dei / cum vitio primitus est instituta / sed ex voluntatis arbitrio priorum hominum venienti vitio est sauciata. ita ut non sit in carne bonum / sed vitium quod inficitur anima.

¶ De causa originalis peccati que est in carne per se sit culpa an pena.

Item queri solet utrum causa peccati originalis que dicta est in carne esse culpa sit vel pena siue aliquid aliud. culpa esse non potest. quia culpa non est in re irrationali. Si enim culpa esset in carne ante infusionem anime actualis esset vel originalis. Sed actualis

ibi non est. nec originalis culpa est. quia ipsa causa est originalis peccati. Si autem pena est / que est illa passibilitas vel mortalitas vel alia corruptio. Nos enim de defectu carnis inesse constat.

si ap. mod. addit. q. dicitur. ut dicitur in scriptis q. non sit culpa in pena

¶ Hic aperitur quid sit. scilicet. feditas tracta ex libidine coeuntium que vitium vel corruptio dici potest.

Ad quod dici potest quia multiplex defectus carnis et precipue pollutio quedam quam ex feruore coitus parentum et concupiscentia libidinosam contrahit caro dum concipitur causa est originalis peccati que recte vitium siue corruptio carnis appellari potest. Que feditas maior videtur esse in carne concupiscentialiter inducta quam in ea non educit. et quod vitium vel corruptio sit in carne ante coniunctionem anime effectum probatur cum anima infunditur que ex corruptione carnis maculatur. Sicut in vase dimoscitur vitium esse cum vinum infusum acescit.

¶ Inductu similitum ostendit non absurde filios trahere peccatum a parentibus eorum mundis.

Ne autem miremur et intellectu turbemur audientes peccatum originale filios traducere a parentibus iam per baptismum ab illo peccato mundatis diuersarum similitudinum inductione id posse fieri insinuat augustinus in libro de baptismo paruulorum ita inquit. Quomodo preputium per circumcisionem auferitur manet tamen in eo quem genuerunt circumcisi. Quomodo etiam palea que opere humano tanta diligentia separatur. manet tamen de fructu qui de purgato nascitur triticum. ita peccatum quod in parentibus per baptismum mundatur manet in eis quos genuerunt. Ex hoc enim gignunt quod adhuc vetustum trahunt. non ex hoc quod lex in nouitate promouit eos in filios

dei. Non enim generant parentes filios secundum illam generationem qua deus nati sunt. sed potius secundum eam qua carnaliter et ipsi primum sunt generati.

¶ Quare dicatur originale hic dicitur cum epilogo.

Fam ostensum est quid sit originale peccatum. et qualiter a parentibus in filios. et per carnem in animam transeat. Ex quibus etiam innotescit quare dicatur originale peccatum ideo. scilicet quia ex vitiosa lege originis nostre in qua concipimur. scilicet carnis libidinosa concupiscentia traducitur ut supra dictum est. Non enim quia ex carne tracta ab adam concepti sumus. ideo peccatum traximus. quia et ipsi corpus ex eadem carne formatum est que ab adam descendit. sed eius conceptus est celebratus. non lege peccati. id est concupiscentia carnis unde et caro eius peccatrix non fuit. imo operatione spiritus sancti. Non vero conceptus non fit sine libidine. et ideo non est sine peccato. Quod euidenter augustinus ostendit in libro de fide ad petrum sic dicens. Quia dum sibi inuicem vir mulierque miscentur. sine libidine non est parentum concubitus. ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus. ubi peccatum in paruulos non transmittit propagatio. sed libido. nec fecunditas nature humane facit homines cum peccato nasci. sed fecunditas libidinis quam homines habent ex illius iustissima condemnatione peccati. Ideo beatus dauid propter originale peccatum quo naturaliter obstricti filii sunt iere. dicit. iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea. Ex hoc itaque apparet ex lege conceptiois traditum originale peccatum. quia nisi conceptio sic fieret in carne/animam ex carne coniunctione concupiscentia vitium non traheretur.

¶ Obiectio quorundam intentium probare peccatum non trahi ex lege coitus.

Sed ad hoc opponitur hoc modo. In ipso conceptu ubi dicitur transmitti peccatum propagatur caro nec tamen infunditur anima secundum philosophos. sed iam effigiatum corpore. Ad etiam moyses in exodo aperte significat ubi augustinus de percussura mulieris pregnantis. Siquis inquit percusserit mulierem pregnantem et abortum fecerit. si adhuc informe fuerit puerperium mulietabitur pecunia. Si autem formatum fuerit reddat animam pro anima. formatum vero intelligitur anima animatum et informe/quod nondum habet animam. In ipso ergo conceptu cum caro propagatur/nondum infunditur anima. Quomodo ergo ibi peccatum transmittitur cum peccatum non possit esse ubi anima non est.

¶ Responso cum solutione.

Ad quod dici potest. quia in illo conceptu dicitur peccatum transmitti. non quia peccatum originale ibi sit. sed quia caro ibi trahitur ex quo peccatum fit in anima cum infunditur. Et utrumque vocatur conceptus. scilicet et cum caro propagatur/formamque corporis humani recipit. et cum anima infunditur quod aliquando etiam dicitur natiuitas. Unde quod natum est in te. Proprie autem natiuitas dicitur in lucem editio.

¶ Quomodo originale peccatum dimittatur in baptismo cum et post sit illa concupiscentia que dicitur originale peccatum.

Quoniam supra dictum est originale peccatum esse vitium concupiscentie. assignatumque quomodo a parentibus trahatur et originale dicatur superest inuestigare quomodo in baptismo dimittatur. cum etiam post baptismum remaneat concupiscentia que ante fuerat

Unde videtur vel peccatum originale n̄
eē concupiscentiam vel remitti in bap-
tismo. Manet quippe ut ait augustinus
in corpore mortis huius/ carnalis concu-
piscencia cuius vitiosis desiderijs n̄ obe-
dire precipimur. Que tamen concupi-
scentia quotidie minuitur in proficientis-
bus et continentibus. Sed licet rema-
neat concupiscentia post baptismum/ n̄
tamen dominatur et regnat sicut ante i-
mo per gratiam baptismi mitigatur. et
minuitur ut post dominari non velet.
nisi quis reddat vires hosti eundo post
concupiscentias. nec post baptismum re-
manet ad reatum. quia non imputatur
in peccatum. sed tamen pena peccati ē
ante baptismum vero p̄a ē et culpa.

Quod originale peccatum duobus modis
dimittitur. scilicet extenuatione sui et solu-
tione reatus.

Duplici ergo rōe peccatum ori-
ginale dicitur dimitti in bap-
tismo. quia per gratiam baptismi vitium
concupiscentie debilitatur atq; extenua-
tur. ita ut iam non regnet nisi consensu
reddantur et vires et quia reatus ipsius
solvitur. Unde augustinus in libro de
baptismo paruulorum. Gratia per bap-
tismum id agitur ut vetus homo cruci-
figatur/ et corpus peccati destruat. n̄
ita ut in ipsa viuente carne concupiscen-
tia resperisa et innata repente absumat.
et non sit/ sed ne oblit mortuo que in-
erat nato. Nam si post baptismum vix-
rit in carne habet concupiscentiam cum
qua pugnet. eamq; adiuuante deo superet
si tamen non inuacuum gratiam eius su-
cepit. Non itaq; hoc prestatur in bap-
tismo/ nisi forte miraculo ineffabili crea-
toris. vt lex peccati que est in membris
proorsus extingatur et nō sit. sed vt qd
quid mali ab homine factum dicitur cogi-
tatum est/ totum aboleatur. ac velut
factū non fuerit habeatur. Ipsa vero cō-
cupiscentia soluto reatus vinculo. quo p

illam dyabolus animam retinebat/ et a
suo creatore separabat. maneat i certa-
mine. Ecce hic aperte ostendit ea rōne
dimitti in bap-
tismo. non quia non mane-
at post baptismum/ sed quia reatus in
baptismo aboletur. Deinde id ipse ostē-
dit eo modo etiam dimitti. quia bap-
tismi gratia concupiscentia ipsa mitigatur
et minuitur in eodem libro ita dicens.
Lex carnis quam apostolus appellat pec-
catum cum ait. Non regnet peccatum i
vestro mor. corpore. non sic manet i mē-
bris eorum qui ex aqua et spū renati sunt
tanquam non sit eius facta remissio vbi
omnino plena fit remissio peccatorum.
sed manet in vetustate carnis tanquam
supatum et peremptum nisi illicito con-
sensu quodammodo reuiuiscat. et in re-
gnum proprium dominationemq; reuo-
cetur. Sic aperte insinuat in bap-
tismo concupiscentiam debilitari. ex quo et de-
dimitti. non solum ideo quia reatus ibi
solvitur quem remissionis modum ali-
is etiam pluribus testimonijs scriptura
edocet. Sic enim augustinus contra iu-
lianum. Lex que in membris est vitium car-
nis est quod ex pena peccati ex traduce
mortis prouenit. Sed lex ista que est in
membris remissa est regeneratione spūa-
li et manet in carne mortali. Remissa ē
quia reatus solutus est sacramēto quo
renascuntur fideles. Manet autem quia
operatur desideria contra quos dimicant
fideles. Idem in sermone quodam de cō-
cupiscentia carnis. Per gratiam bap-
tis-
mae et lauacrum regenerationis solut-
est et ipse concupiscentie reatus cū quo
eras natus. et quidquid antea consens-
isti male concupiscentie/ siue cogitatione
siue locutione/ siue actione. Idem in li. d
nuptijs et concupiscentia. Concupiscen-
tia carnis licet in regeneratis iam nō de-
putetur in peccatum. quecūq; tamen p-
les nascitur obligata est originali pec-
cato. Item dimittitur concupiscentia
carnis in bap-
tismo. non ut nō sit. sed vt
non imputetur in peccatum. hoc est em

non habere peccatum. nō esse reū peccati. Quomodo ergo alia mala pretereūt actu & remanent reatu / vt homicidium et similia. Ita econuerso fieri potest vt concupiscentia pretereat reatu & maneat actu. Et p̄dictis euidenter monstrat̄ quō p̄ctm̄ originale ī bap̄o remittatur.

De feditate quam caro ex libidine carnis contrahit verum in bap̄o diluatur.

Solet autem hic queri vtum et ip̄a caro in bap̄tismo ab illa feditate purgetur quā ī conceptione ex concupiscentia libidinosa contrahit. Quib̄dam videtur / q̄ sicut anima a reatu purificat̄. ita et caro ab illa pollutione purgatur. vt sicut duobus completur misteriu bap̄tismi. s. aqua et spiritu. ita ibi duo purgētur anima. s. a reatu. et caro ab illa contagione. quod quidem probabile est. Alij vero putant tantum animam ibi mundari. carnem vero non ab illa feditate purgari. Si vero remanet illa feditas vsq; ad procreatōnem filiorum que fit in concupiscentia carnis. videtur natura carnis magis ac magis corrumpi. et magis corrupta videtur caro prole q̄ parentis. quia de carne pollutionem quam habuit a conceptu retinenti trahitur polluta et in concupiscentia concipitur. vnde et polluitur. et ita ex duplici causa contaminat̄. Vnde maior videtur pollutio carnis in prole q̄ fuerit in parente. Ad quod illi dicūt. q̄ licet caro prole ex carne feda seminetur et in concupiscentia concipiat̄ non tamen feditatem maiorem trahit. q̄ caro vnde seminatur habuerit. Quāuis etiam si fedior atq; immundior sit caro prole. et ideo magis corrupta q̄ caro parentis. Non inde ut aiunt fit p̄iudicium veritatis. quia nec absurdum eē dicunt. si carnis natura magis in posterioribus corrupta trahatur. neq; ex ip̄a magis corrupta anima magis inficit̄

Ex quo auctore fit illa concupiscentia. deo scilicet vel alio.

Deterea queri solet vtum concupiscentia que post bap̄tismū remanet. et tamen penalitas eē ante bap̄tismū vero pena erat et culpa ex deo auctore sit vel ex alio. Ad quod breuiter respondentes dicimus. quia in quantum pena est deum habet auctore. In quantum vero culpa est dyabolū siue hominem habet auctorem

Qua iusticia anime munde ex creatōne illud peccatum imputetur / cum non possit vitari.

Solet etiam queri qua iusticia teneatur illo peccato anima innocens a deo creata / cum non sit ī potestate sua illud vitare. Non em̄ per liberum arbitrium illud committit̄ quia non prius est anima q̄ illi peccato est obnoxia.

Responsio quorundam falsa.

Ad hoc quidam dicūt iō animā ream eē illius peccati licet munda a deo sit creata. quia cum infunditur corpori condelectatur carni ex qua peccatum contrahit. Quod si esset iam non originale sed actuale diceretur. Potius ergo ideo recte potest dici illi imputari anime illud peccatum / quod ex corruptione corporis inuitabiliter trahit. quia ut ait augustinus in libro de ciuitate dei. Non fuit corruptio corporis que aggrauat animā causa peccati primi sed pena. nec caro corruptibilis animam peccatrice fecit. sed peccatrix anima carnem corruptibilem fecit.

Verum illud peccatum sit voluntarium vel necessarium.

Illud etiam non immerito queri potest. vtum peccatum originale debeat

dici voluntarium vel necessarium. Et necessarium potest dici. quia vitari non potest. Unde et propheta dicit. De necessitatibus meis erue me. Et voluntarium non ita dicitur appellatur. quia ex voluntate primi hominis processit. ut Augustinus in primo libro retractationum ostendit dicens. Illud quod in paruulis dicitur originale peccatum cum adhuc non utantur libero arbitrio voluntatis. non absurde vocatur voluntarium. quia ex prima hominis mala voluntate contractum. factum est quodammodo hereditarium.

¶ Quare deus animam corpori iungit sciens eam inde maculari. et ideo damnari.

Respondeo. Iuxta quod queritur. cur deus qui fecit animam ipsam sine macula. et scit eam ex corporis coniunctione maculam peccati contrahere. et aliquando ante baptismum seiungi ab ipso corpore. et sic damnari. eam corpori iungit. respondemus ex altitudine iudiciorum dei id prouenire. et nec inuita id a deo fieri. Ipse enim non incongrue humane conditionis modum. quem a principio instituit. licet peccata hominum intercesserint sine immutatione continue seruat. Corpora de materia a principio sine vicio facta fingens. animasque de nichilo creans. eorumque coniunctione hominem perficiens. Cum ergo utraque hominis natura a deo sine vicio sit instituta. licet a se peccato sit viciata. non ideo immutabilis deus. humane conditionis partem legem mutare debuit. siue ab hominum multiplicatione desistere.

¶ An anima sit talis qualis a deo creatur

Respondeo. Iuxta quod queritur. utrum anima talis sit ante baptismum qualis a deo creatur quod non est probare conantur. hoc modo anima in corpore creatur. in cuius coniunctione peccato maculatur. Quam cito ergo est

peccatum habet. nec prius fuit quam peccatum habuerit. Non est ergo talis qualis a deo creatur. Creatur enim a deo innocens et sine vicio. et nunquam talis est. Sed quod dici potest. quia non omnino talis est qualem eam deus fecit. Deus enim bonam eam fecit. et bonitatem ei sine corruptione indidit. Et dicitur illa naturalis bonitas quam in creatione a deo suscepta. quam bonitatem propter peccatum penitus non amisit. sed vicia tam habuit. quam deus tamen sine vicio fecit. Si enim res bona non esset anima. in ea malum esse nequiret. Cum non possit malum esse nisi in bono ut post dicitur. Non ergo omnino talis est anima qualis a deo est creata. Sicut quis polucas habens manus. non tale habuit pomum quale ego dedi mundis. manus ego enim dedi mundum.

¶ An anime ex creatione sint equales in domibus naturalibus.

Illud quoque non incongrue queri solet. utrum omnes anime ex creatione equales sint. an alie alijs excellentiores. Pluribus non irrationabiliter videtur quod ex ipsa creatione alie alijs excellentiores in naturalibus domibus. ut in essentia alia alijs sit subtilior. et ad intelligendum memorandumque habilior. utpote acutiore ingenio et perspicaciori intellectu preedita. quod non improbabiler dicitur cum in angelis ita fuisse constet. Et licet in naturalibus domibus alie pre alijs polleant et tamen ante baptismum a corpore discedentes parem penam. et post baptismum statim equalem coronam sortiuntur. quia ingenij acumen vel tarditas premium vel penam in futuro non collocat.

¶ An peccata omnium precedentius primu paruuli originaliter trahant ut peccatum ad.

392

Predictis adijciendum videtur an peccata precedentium p̄m ad paruulos transeant. sicut illud p̄mi hominis delictū in omēs carnaliter genitos diximus redundasse. et si peccata parentum transeunt in paruulos. verum omnium qui fuerunt ab adam vsq; ad ip̄os. an aliquorum et non omnium.

Quid super hoc augustinus in encheridion dicere videtur.

Quod hoc augustinus in encheridion ambigue disserit. Vide enim approbare peccata precedentium imputari paruulis non omnium tamen qui fuerunt ab adam ne importabili et nimia sarcina in pena eterna grauentur paruuli. sed tantū eorum parentum qui eos a quarta generatione precesserunt. Quod confirmat illis verbis quibus in exodo dominus ait. Ego sum deus visitans iniquitates patrum vsq; in tertiam et in quartam generationem quasi peccata parentum proximorum tantum paruulis imputetur et non alia / quod est per moderationem diuine miseratōis.

Eorum ponit documenta qui dicunt tēnere in paruulos parentum delicta.

Quod non illud solum p̄mi hominis delictum paruulos tenent sed etiam alia illi quibus ita videtur. ex eo confirmant. q̄ etiam paruuli non modo maiores dicuntur baptisari in remissionem peccatorum p̄ pluralem numerum non per singularem in remissionem peccati. Et dauid de legitimo matrimonio procreatus dicit. In iniquitatibus conceptus sum. et in peccatis concepit me mater mea. Non dicit iniquitate vel peccato. Unde putat non tantum illud peccatum originale / sed etiam plura q̄ in peccato adeo reperiri possunt. et alia parentum peccata

paruulis imputari.

Quod in illo vno p̄mo peccato plura reperiuntur.

Quod v̄o in actuali peccato adeo plura notari valeant peccata augustinus in encheridion insinuat. Possunt inquit intelligi plura peccata in vna transgressione adeo si in sua quasi membra diuidatur. Nam et superbia est illic. quia homo in sua potius eē q̄ dei potestate dilexit. Et sacrilegium. q̄ deo non credidit. Et homicidium / quia se in mortem precipitauit. Et fornicatio spiritualis. quia integritas mentis humane serpentina suasionem corrupta est. Et furtum. quia cibus prohibitus et vsurpatus est. Et auaricia / quia plus q̄ sufficere illi debuit. appetiunt et si quid aliud in hoc vno inueniri potest.

De parentum peccatis an paruulos teneant

Quod de parentum precedentium peccatis verum paruulis imputentur magis opinando q̄ asserendo disceptat ita inquit. Parentum peccatis paruulos obligari. non solum p̄morum hominum / sed etiam suorum / de quibus ip̄i nati sunt non improbabiler dicitur. Illa quippe diuina sententia. reddat peccata patrum in filios. tenet eos ante regenerationem vsq; adeo vt etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat. In iniquitatibus conceptus sum. et in peccatis concepit me mater mea. Non dicit iniquitate vel in peccato. cum et hoc recte dici posset. Sed iniquitates et peccata dicit maluit. q̄a et in illo vno quod in omnes homines p̄transijt. atq; tam magnum est ut in eo mutaretur humana natura repiuntur sicut supra disseruit plura peccata et alia parentum que nō ita possunt mutare naturam. reatu obligant filios nisi gratia dei subueniat. Sed de peccatis aliorum

parentum quibus ab ipso adam usque ad patrem suum per generationibus suis quisque succedit. non immerito disceptari potest. utrum omnium malis actibus et multiplicatis delictis originalibus qui nascitur implicetur ut tanto peius quanto posterius quisque nascatur. An propterea deus in tertiam et quartam generationem de peccatis parentum posteris eorum committetur / quia iram suam quantum ad progeneratorum culpam non extendit ulterius moderatone miserationis sue ne illi quibus regeneratone gratia non confertur nimia sarcina in ipsa eterna damnatione premerentur si cogerebantur ab ipso initio generis humani. omnium precedentium parentum suorum originaliter peccata contrahere. et penas pro eis debitas pendere. An aliquid aliud de re tanta scripturis sanctis diligentius perscrutatis ac tractatis valeat vel non valeat reperiri / temere affirmare non audeo. Et ce perspicuum fit lectori aug. superiora dixisse non asserendo. sed diversorum opinionones referendo.

1. 2. 3.

Ostendit Augustinus sibi fore contrarium si id sentiret.

Alioquin sibiipsum contradicere ostenderetur qui in eodem libro omnium mitissimam dicit esse penam parvulorum qui originali tantum tenentur peccato. his verbis **O**ditissima sane pena eorum erit / qui preter peccatum quod originale contraxerunt. nullum insuper addiderunt. et in ceteris qui et addiderunt. tanto quisque ibi tolerabilior habebit damnationem. quanto hic minorem habuit iniquitatem. **E**cce hic aperte dicit parvulorum penam omnium aliarum penarum esse levissimam. **Q**uod si est. non ergo peccatis patrum precedentium obligantur / nisi ad eum. **S**i enim pro peccatis parentum actualibus eternaliter punirentur. quia pro suo originali non iam minus / sed forte magis quam ipsorum paren-

tes punirentur. **N**on ergo pro peccatis parentum actualibus. nec etiam pro actualibus primi parentis. sed pro originali quod a parentibus trahitur / parvuli damnabuntur. pro eo nullam aliam ignis materialis vel conscientie vermis penam senturi. nisi quod dei visione carebunt imperpetuum. **U**no ergo et non pluribus peccatis parvuli obligati sunt. **U**nde etiam ea quibus illa opinio muniri videtur. scilicet quod peccata et iniquitates in parvulis aliquando scriptura esse significat utres plurali numero. **I**ta determinat Augustinus in eodem libro. quia in scriptura pro singulari numero pluralis numerus sepe significari solet. ut ibi. **O**ra ergo ad deum ut auferat a nobis serpentem. non ait serpentes quos patiebatur populus. **E**t econverso per plurales significatur singularis numerus ut in euangelio. **O**rtui sunt enim qui querebant animam pueri. non ait mortuus est. cum loqueretur de herode. **E**t in exodo. fecerunt deos aureos cum unum fecerunt vitulum. de quo dixerunt. **I**sti sunt dii tui israel. **I**ta et illud originale unum plurali numero significatur. **C**um dicimus parvulos in peccatorum remissione baptizari et in peccatis vel in iniquitatibus accipi

Quoniam actuale peccatum ad se sit gravius ceteris

Hic queri solet utrum peccatum ad se transgressionis ex quo processit originale. et in quo plura superius notata sunt peccata gravius fuerit ceteris peccatis. **R**espondeo ita esse videtur quia illud peccatum totam humanam naturam mutavit. sicut Augustinus dicit in encheridion. **I**llud unum peccatum in loco et habitu tante felicitatis admissum tam magnum est. ut in uno homine originaliter ut ita dixerim radicabiliter totum genus humanum damnaretur. **I**dem in libro de civitate dei. **T**anto maiori iniusticia violatum est illis mandatum quod tanto faciliori poterat observantia custodiri.

32

33

Non dum enim ipsi voluntati cupiditas resistebat. quod de pena transgressionis postea secutum est. His alijsq; vtuntur auctoritatibus qui illud peccatum ceteris aliorum hominum peccatis grauius esse dicunt. Quod etiam ratione ostendere laborant hoc modo. Magis nocuit illud peccatum quam aliquod aliorum. quia totum humanum genus vitiauit/ac morti vtique subdidit. quod nullo alio peccato factum est. Maiorem ergo effectum mali habuit illud peccatum quam aliquod aliud.

Responsio contra illos vbi alia peccata ostendunt illo maiora.

Ad quod dici potest quia licet illud peccatum humanam naturam mutauerit in necessitatem mortis et in totum genus humanum reatus diffuderit. non est tamen putandum grauius fuisse peccatum in spiritu sanctum. quod neque hic neque in futuro ut veritas ait dimittitur. Quod vero totam humanam naturam corrumpit. non ideo est quia fuit grauius cunctis alijs peccatis. Sed quia ab homine commissum est quoniam in vno homine tota humana natura consistebat. et ideo tota in eo corrupta est. Maiorem quoque effectum mali intulit/quantum ad multiplices defectus qui ex eo manauerunt sed non quantum ad penam eternam quam grauiorem non meruit/quam plures postea meruerunt per alia peccata. immo alios grauiorem punierunt credimus iram quam adam meruerit.

An illud peccatum sit primis dimissum parentibus.

In autem queritur vtum illud peccatum fuerit dimissum primis parentibus. Dicimus eos penitentiam veniam consecutos. Vnde augustinus in libro de baptismo paruulorum ait. Sicut illi primi parentes postea iuste viuendo creduntur per domini san-

guinem ab extremo liberati supplicio. non tamen in illa vita meruerunt ad paradysum reuocari. sic et caro peccati etiam remissa peccatis. si homo in ea iuste viuerit/non continuo meretur eam mortem non perpeti quam trahit de propagine peccati.

Quod peccata parentum visitantur in filiis. et quod non sunt aduersa que deus dicit in exodo et in ezechiele.

Et licet peccatis parentum misereade paruuli non obligentur. non est tamen diffidendum peccata parentum in filios redundare. sicut dominus in exodo ad moysen ait. Ego super deus fortis zelotes visitans iniquitates patrum in filios vsque in tertiam et quartam generationem his qui odert me. His vrbis aperte insinuat/quod deus reddit peccata primis super filios tertios et quartos. Quic autem videtur aduersari quod dominus ait in ezechiele. Quid est quod inter vos parabola vertitis in puerbium istud dicentes. Patres comederunt vnam acerbam et dentes filiorum obstupescunt.

Quo ego dicit dominus. hec erit vobis vltra parabola. hoc in prouerbio. Omnes anime mee sunt ut anima patris/ita et anima filij mea est. Et anima que peccauerit ipsa morietur. filius non portabit iniquitatem patris. et pater non portabit iniquitatem filij. Iusticia iusti super eum erit/et impietas impij super eum erit. His verbis videtur deus corrigere prophetas qui maledixerit in lege. Si enim peccata patrum reddit in tertiam et quartam generationem. Injusticia videtur esse dei vt alius peccet et alius puniatur. Quomodo enim iustum est alium peccare et alium peccata lugere.

Determinatio premissarum auctoritatum/que ueritatem ostendens.

Et vt ait hieronimus vt lex et prophete. i. exodus et ezechiel imo

ipse deus qui et hic et ibi locutus est in
sententijs discrepare videatur. attenda
mus finem illius auctoritatis exodi. **Di**
cto enim reddam iniquitates patrum in
filios. addit. his qui oderunt me. p qd
evidenter ostendit. non ideo punire fili
os/quia peccauerunt patres. sed qz eis
similes quodam hereditario malo deū
oderunt. **Illud ergo quod in exo**
do dominus dicit / sicut hieronimus
tradit. non id sonat quod multi existi
mant. nec est simile huic prouerbio. Pa
tres comederunt vnam acerbam ꝛc. **Il**
lud enim exodi hieronimus super ezech
elem. Et augustinus super psalmū. De
us laudem meā ne tacueris. de filijs pec
cata patrum imitantibus accipiendum
consent. super quos dicitur deus redde
re peccata patrum. quia punit eos/ eo qz
imitantur peccata patrum. non quia pa
tres peccauerūt. Non itaqz corrigit do
minus in ppheta quod ante dixerat in le
ge. sed quomō intelligendum sit aperit
Unde et illos qui pꝛaue intelligebāt ar
guit qui dicebant patres comederūt ꝛc

Quare dixerat in terciam et quartā ge
neratōnem. et quare patres eorum tan
tum commemorauit.

Quam tamen si de imitatoribz
malorum illud accipitur. quare
terciam et quartam generatōz
tantum memorauit. cum in qualibet rei
generatōne teneantur qui peccata pꝛm
imitantur. et quare patres commemo
rauit. Cum et illi omnes mali sint q̄ quo
rumlibz maloz peccata imitantur. **S**
ideo patres spꝛaliter nominauit. qz ma
xime patres filij imitari solent. quos pꝛe
cipue diligunt et terciam et quartā ge
neratōnem iō mēozauit. quia solent pa
rentes interdum tandiu viuere donec
filios tercios et quartos habeant. qui
patrum iniquitates videntes/ eozuz im
pietatis heredes per imitatōnem effici
untur. **Secundum hunc modum recte i**

intelligitur ad litteram qd in exodo dicitur.

Quomodo illud exodi intelligi debeat
secūm misterium

Quod etiam mystice intelligens
dum eē oñditur/ ex eo qz paras
bola dicitur. Si enim parabola
est ut ait hieronimus. aliud verbis so
nat aliud sensu continet. **U**ndē aliqui ita
edisserunt patrem in nobis eē dicunt le
uem punctum sensuum. s. pꝛimum motuz
suggestionis vel cogitatōis. filium ve
ro si cogitatio conceperit peccatum/ in
quo notatur consensus et delectatō mu
lieris nepotem. si quid cogitaueris atqz
conceperis/ opere compleueris vel com
plere decreueris/ in quo notatur cōsen
sus viri siue patratio peccati. pꝛnepotes
autem si non solum feceris / sed si in eo
glorieris. et hec est quarta generatio.
non quia tres pꝛecesserint. sed quarta di
citur/ quia quarto loco a pꝛimo motu q̄
est quasi pater enumeratur. **D**eus ergo
pꝛimos et secundos stimulos cogitatō
num quos greci pꝛathelis vocant sine q̄
bus nullus hominum eē pōt n̄ puniet eē
naliter. **S**ed si cogitata quis facere de
creuerit/ et que fecit corrigere noluerit.
que sunt mortalia peccata et tercia et
quarta generatio.

apꝛo qd pꝛm + pꝛm qz
pꝛm qz pꝛm pꝛm qz

Per quod probetur qz pꝛimus motus n̄
punietur eternaliter.

Ad probandum vero ut ait hiezo
nimus qz pꝛimus pulsus cogita
tōis non punietur eternaliter
a deo. illud de **genesi** asserendum est.
Cham enim peccauit irridens nuditatē
patris. et sententiam non ipse sed filiz eē
chanaan accepit. **M**aledictus chanaā
seruus erit fratrum suozuz. **Q**ue enim iu
sticia est vt pater peccauerit. et filiz pu
nitus sit. s. misterio illud dictū est.

Que de peccato animaduertenda sint.

Post predicta de peccato actua
li diligenti indagine quedā cō
sideranda sunt. s. que fuerit ori
go & causa primi peccati. vtrum res bo
na. an res mala. postea in qua re sit pec
catum. deinde quid sit peccatū. & quot
modis fiat. & de differentia ipōrū pētōr.

Que fuit origo et causa peccati prima.

Causa & origo prima peccati res
bona extitit. quia ante primum
peccatum non erat aliquid ma
lum vnde oriretur. Cum enim originem
et causam habuerit. aut ex bono aut ex
malo habuit. Sed malum ante nō erat
ex bono ergo ortum est. Prius em̄ in an
gelo ortum est peccatum. et postea in
homine. Et quid erat angelus nisi bo
na natura dei. Non ex deo ortus est ma
lum/ quod fuit in angelo. non ex alio q̄
ex angelo. ex bono ergo ortum est. **U**n
de **augustinus** in responsionibus contra
iulianum hereticum q̄ dixerat. Si ex na
tura peccatum est/ tunc mala est natura
ait. **Q**ueso ut si potest respondeat. Ma
nifestum est ex voluntate mala tanquā
ex arboze fieri omnia opera mala/ tanquā
fructus malos. sed ipam malam volun
tatem vnde dicit exortam nisi ex bono
Si enim ex angelo. quid est angelus nisi
bonum opus dei. Si ex homine. quid
erat ipse homo nisi bonum opus dei. im
mo quid erant hec duo antequam in eis
oriretur mala voluntas. nisi bonum op̄
dei et bona et laudanda natura. Ergo
ex bono oritur malum. nec futurū oriri
posset nisi ex bono. Dico ergo quia ex
voluntate mala/ nullum malum proce
dit. sed ex bono originem habuit. Sic ap
te dicitur primam causam et originem
mali bonam fuisse naturam. Et nichilo
minus ostenditur cuius peccati fuerit
causa. s. male voluntatis.

*Substantia sunt a deo sicut
nisi ex arboze boni fructus.*

*si q̄ dicitur qd p̄ orisio p̄
mali. sicut dicitur in bono. s. dicitur
si p̄ orisio q̄ addit causa.*

Quia mala voluntas secundaria causa fu
it malorum

*Arbor h̄ra p̄ fructu. sicut dicitur in dicitur qd dicitur qd p̄ orisio p̄
bonis et malis arboribus fructibus. sicut ipa nā volū p̄ orisio p̄ orisio p̄ orisio
bonis et malis volū sicut dicitur qd dicitur qd dicitur qd p̄ orisio p̄ orisio
sicut dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd p̄ orisio p̄ orisio
sicut dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd p̄ orisio p̄ orisio*

Mala autem voluntas illa ange
li et hominis causa est etia; ma
lorum subsequentiū. s. malorum
operum et malorum voluntatum. **U**nde
augustinus in encheridion. Nequaquā
dubitare debemus rerum bonarum que
ad nos pertinent causam non eē nisi bo
tatem dei. Malorum vero ab immuta
bili bono deficientes boni mutabilis vo
luntatem. prius angeli postea hominis
Hoc primum est creature rōnalis malū
id est prima priuatio boni. **E**cce habes
primam voluntatem boni mutabilis. id
est angeli vel hominis et deficientes ab
immutabili bono. i. a deo causas eē ma
larū rerū ad nos pertinentium. quia cā
est tā pētōr q̄ penarū quibus premittur
humana natura. **P**rima ergo origo & cā
peccati bonū fuit. et scda malū qd ortū
est ex bono.

In qua re sit peccatum. an in bona. an in
malis et dicitur quia in bona tantum.

Ostenso origine mali/ superest vi
dere in qua re sit malū. i. an in
re bona. an in re mala. **Q**ui re
cte acuteq; sapit. non nisi in bono malū
eē intelligit. i. in natura bona. **M**alū em̄
est corruptō vel priuatio boni. vbi autē
bonū nō est. nō pōt eē corruptō vel priua
tō boni. **P**eccatū ergo nō pōt eē nisi in
re bona. **S**icut em̄ morbis ac vulnerib;
corrumpunt corpora/ q̄ ut ait **augustinus**
in encheridion sunt priuatiōnes ei² boni
quod dicitur sanctas. ita et aīorum quecūq;
sunt vitia. naturalium sunt priuatiōnes
bonorum. **Q**uid eē em̄ aliud quod malū
dicitur/ nisi priuatio boni. **B**onū em̄ mi
nui malum ē/ quāuis quātūcūq; minuat
tur. necesse est vt aliquid remaneat. si
adhuc natura est. **N**ō em̄ consumi pōt
bonum quod est natura nisi et ipa con
sumatur. **C**um vero corrumpit iō malū
est ei² corruptio. q̄ eā qualicūq; priuat
bono. **N**ā si nullo bono priuat/ nō nocet.
Nocet autē. adimit ergo bonū quādiu

*si q̄ dicitur qd p̄ orisio p̄
mali. sicut dicitur in bono. s. dicitur
si p̄ orisio q̄ addit causa.*

itaque natura corrumpitur. inest ei bonum
 quo priuatur. **N**ec per hoc nullus est quod
 dicitur malum. si nullum sit bonum. sed
 bonum omnino malo carens. integrum
 bonum est. **C**um vero inest malum. vitio
 sum bonum est. nec malum unquam potest esse
 vllum ubi est bonum nullum. **V**nde res
 mira conficitur. ut quia omnis natura in
 quantum natura est bonum est. nichil
 aliud dici videatur cum vitiosa est na-
 tura mala natura esse dicitur. nisi malum
 esse quod bonum est. nec malum esse nisi
 quod bonum est. **H**ac confectione eu-
 denter insinuat. malum non posse esse nisi
 si in re bona. ubi etiam licet absurdum
 videatur. manifeste dicitur esse malum
 quod bonum est.

¶ Ex premissis sequitur. scilicet quod dicitur ma-
 lus homo. dicitur malum bonum

Et quo colligitur nichil aliud si-
 gnificari cum dicitur homo ma-
 lus. nisi bonum malum. **V**nde
augustinus in eodem subdit. **Q**uid est
 malus homo nisi mala natura. **Q**uia bonum
 natura est. **P**orro si homo aliquod bonum
 est. quia natura est. quid aliud est
 malus homo nisi malum bonum. **T**amen
 cum duo ista discernimus. inuenimus
 nec ideo malum. quia homo est. nec ideo
 bonum quoniam iniquus. **S**ed bonum. quia
 homo malum quia iniquus. **O**mnis itaque
 natura etiam si vitiosa sit. in quantum
 natura est bona est. in quantum vitiosa
 est. mala est.

¶ regula dyalecticorum de contrariis
 fallit in his. scilicet bono et malo.

Ideoque in his contrariis que mala
 et bona vocantur. illa dyalectico-
 rum regula deficit. qua dicunt nul-
 li rei duo simul inesse contraria. **N**ullus
 enim potus aut cibus simul dulcis est et
 amarus. **F**ullum simul ubi album ibi et
 mgrum. et hoc in multis ac pene in omni-

*Hic dicitur la dicitur esse inest inest dicitur. Et hic
 dicitur bonum bonum ne quibus ad omnia inest q non
 dicitur qd ad sit inest. dicitur dicitur qd hec dicitur
 qd dicitur ad dicitur qd non malum entitate.*

bus reperitur contrariis/ut in vna re si-
 mul esse non possunt. **C**um autem bona et
 mala nullus ambigat esse contraria/ non
 solum simul esse possunt. sed mala omni-
 no sine bonis/et nisi in bonis esse non possunt
Et hec duo contraria ita simul sunt/ut
 si bonum non est in quo est proorsus nec
 malum esse potuisset. **Q**uia non modo
 ut consisteret/sed vnde oriretur corrup-
 tio non haberet. nisi esset quod corrumpere-
 tur. quoniam nichil est aliud corruptio quam bo-
 ni exterminatio. **E**x bonis ergo mala or-
 ta sunt/et nisi in bonis non sunt. nec fuit
 proorsus vnde oriretur vlla mali natu-
 ra. nisi ex angeli et hominis natura bona. vnde
 primitus orta est voluntas mala.

¶ Epilogium facit ad alia transiturus

Et his aperitur quod primo et secun-
 do supra diximus inuestigandum
 scilicet que fuerit origo mali. et in
 qua re sit. **E**x bona enim re ortum. et in
 bona re consistere premissis testimonio-
 is comprobatur.

¶ Sententie illi qua dictum est bonum esse
 malum opponitur de prophetia que ait. De
 his qui dicunt bonum malum

Ad hoc autem quod dictum est
 malum esse quod bonum est. qui-
 dam sic opponunt. **S**i bonum
 malum esse dicimus incidimus in illam sen-
 tentiam prophetica[m] ubi legitur. **V**e his
 qui dicunt bonum malum. et malum bonum. **I**gitur
 si hanc maledictionem vitare volumus
 nullatenus dicere debemus bonum esse malum
 et econuerso. **H**oc autem augustinus in eo-
 dem libro determinat dicens. **I**dem quod
 dictum est in prophetia intelligendum esse
 de ipis rebus quibus homines mali sunt
 non de hominibus. **V**nde qui adulterium
 dicit bonum in eum cadit illa prophetica
 detestatio. et in eum qui dicit malum esse
 hominem vel bonum esse iniquum. qui enim di-
 cit hominem inquantum homo est malum esse

et boitate eē iniquitate/op² dei culpa
quod homo et vitium hoīs laudat qd e
iniquitas .

Quid sit peccatum 239

839

Post hoc videndum est quid sit
peccatum. Peccatum est ut ait
augustinus . omne dictum vel fa
ctum vel concupitum quod fit cōtra le
gem dei . Idem in libro de duabus aia
bus . Peccatum est voluntas retinendi vel
consequendi / quod iusticia vetat . In v^o
q³ assignatōne de actuali peccato agit
et mortali non veniali . Ex prima descrip
tōne ostēditur peccatū eē voluntas ma
la . siue locutō et operatō praua . i . actus
malus tam interior q³ exterior . ^{ex alce}
ra vero tū ostēdit eē act² interior . ^{Volun}
tas enim ut in superioribus dictum ē / mot²
animi ē . act² g^o interior ē . Ambro . quoq³
in li . d^o paradiso ait . Quid ē peccatū nisi p^o
uaricatio legis diuine / et celestium mo
bedientia preceptorum . . ergo in praua
ricante peccatū ē . sed in mandante cul
pa est . Non enim consisteret peccatū si
interdictio non fuisset . Non consistente
autem peccato . non solum malicia . sed
etiam virtus fortasse non eēt . Que nisi
aliqua malicie fuissent semina . vel substi
tere . vel emere non posset . Ecce pre
paratōnem legis et inobedientiaz dif
finit ambrosius eē peccatum .

Quid sit legis dei p^opeccatū
interdixit

v^o in leu . apparet
sic mo^o

Diuersorum sententiarum de peccato ponit

Quod circa diuersitatis hui² ver
borū occasione de peccato plu
rimi diuersa senserunt . Alij em̄
dixerunt voluntatem malam tantum eē
peccatum . et non actus exteriores . Alij
voluntatem et actus . alij neutrum dice
tes omnes act² eē bonos et a deo et ex
deō auctore eē . Malum autem nichil ē
vt ait augustinus super iohannem . Om
nia per ipm̄ facta sunt . et sine ipō factuz
est nichil . id est peccatum quod nichil

est . et nichil fiunt homines cum pec
cant . Supra etiam dixit augustinus / q³
malum est prauatio boni vel corruptio
boni . qui etiam in libro . lxxxiij . questio
num ait . Summum malum nullum mo
dum habet . caret enim omni bono . Et
modus aliquid boni est / non igitur est .
quia nulla specie continetur . totumq³
hoc nomen mali de speciei prauatōne re
pertum est . Item in dogmatibus eccle
siasticis dicitur malum uel maliciam nō
eē a deo creatam . sed a dyabolo inue
tam / qui et ipse bonus creatus est . Idē
etiam in libro contra manicheos . quid
sit peccare ostendit dicens . Peccare qd
aliud est nisi in veritatis preceptis vel i
ipā veritate errare . Quod si non volun
tate faciunt / peccatores iniuste iudican
tur . Quid ergo in hac tanta varietate
tenendum quid dicendum est .

Vera sententia de peccato ponitur

Non debet dici potest et libere tradi
debet . Peccatum eē actum ma
lum interiore et exteriorē . s .
malam cogitatōnem locutōnem et opa
tōnem . Precipue tamen in voluntate o
sistit peccatum . ex qua tanquam ex ar
bore mala . procedunt opera mala . tanq³
fructus mali .

**Traditō quorundam qui dicunt volun
tatem malam et actum inquantum sunt
eē naturas et ideo bona . inquantum ve
ro mala sunt eē peccata .**

Vidam autem diligenter atten
dentes verba augustinū quibus
supra et in alijs scripture locis
vtitur . non indocte tradunt voluntatez
malam et actus malos . inquantum sunt
vel inquantum actus sunt / bona eē . inq³
tū vero mala sunt / peccata eē . qui volū
tatem et actum quacūq³ bonam dei na
tura eē dicunt inquantū act² ē vel vo
luntas . et ex deo auctore eē . inquantum

vero inordinate / et contra legem dei fit
et sine debito caret / peccatum est / et
ita in quantum peccatum est / nichil est.
nulla enim substantia natura est.

Autoritatibus probant voluntates et
actus omnes esse bona in quantum sunt.

Quod autem voluntas omnis et actio
bonum sit in quantum est ex eo
probant quod ait Augustinus in
libro de octoginta quattuor questionibus.
Deus bonitatis causa est. Quia
circa mali auctor non est. quia omnium
que sunt auctor est. que in quantum sunt
in tantum bona sunt. Idem probans nichil
casu fieri in mundo ait in eodem. Quid
quid casu fit / temere fit. quid quod temere
fit. non fit dei providentia. Si ergo
casu aliqua fiunt in mundo / non providentia
universus mundus administratur.
Si non providentia universus mundus
administratur / aliqua natura vel sub-
stantia est que ad opus providentiae non
pertinet. Omne autem quod est in quantum est
bonum est. Summum enim est illud bonum
cuius participatione sunt cetera bona. et
omne quod mutabile est non per se. sed
boni illius participatione in quantum est bo-
num est. quia vel quod diuinam etiam provi-
dentiam vocamus. Nichil ergo casu fit
in mundo. His testimonijs imbecuntur
ad ostendendum omne quod est in quantum
est bonum esse. Unde idem Augustinus in
primo libro de doctrina christiana ait Ille
summe ac primitus est / qui omnino in-
mutabilis est et cetera que sunt nisi ab
illo esse non possunt. et in tantum bona sunt in quan-
tum acceperunt ut sint.

Quid ex predictis sequatur.

Ex predictis colligitur atque infer-
tur. quia si mala voluntas et ma-
la actio est. in quantum est bona est. sed quod
est qui diffiteatur malam voluntatem esse
et malam actionem. Mala ergo volun-
tas siue actio in quantum est bonum est
et in quantum voluntas est vel actio bonum
similiter est. sed ex vicio mala est / quod
vitiu a deo non est. neque aliquid est. Quod aug. no-

ta esse videtur in libro de lxxxij. questio-
nibus dicens. Vitiu est voluntas quo est
homo deterior. quod vitium longe ab
est a voluntate dei ut ratio docet. Ex
hoc loco probant voluntatem in quan-
tum vitiosa est non esse a deo. et in quantum vi-
tiosa est peccatum est. Et peccatum est ut
aiunt in quantum non habet ordinem / nec fines
debitum. Ita et actio in quantum ex ma-
lo procedit et ordinem non habet. et ad
malum tendit.

Alia probatio quod omnis actus in quantum
est bonus est.

Item et aliter probant omnes actus
interiorem vel exteriorem in quan-
tum est esse bonum. quia non esse ac-
tus malus nisi esse res bona. quia non est
aliqua res mala. nisi eadem res bona sit
Unde Augustinus in encheridion. Omnis
natura bonum est. nec res aliqua mala
est. si res ipsa que mala est natura non esse
Non ergo potest esse malum nisi esse aliquid bonum.
Quod cum dici videatur absurde.
conexio tamen rationis nos compellit hoc
dicere. Ex premissis testimonijs asserunt
omnes actus in quantum sunt esse res bo-
nas. nec aliquid esse malum. id est peccatum.
nisi idem quoque secundum aliquid bonum
fit. et omnium que sunt in quantum sunt
deum auctorem predicant et esse voluntate omnia esse
quodcumque sunt / quod in quantum sunt nature sunt.

Objectio contra illos qui dicunt omnes actus
in quantum sunt esse bonos.

Omnibus opponitur. Si omnia que sunt
in quantum sunt bona sunt et natu-
re sunt. ergo adulterium et ho-
miciu et similia in quantum sunt bona
sunt et nature sunt. et deo volente fiunt
Quod si est tunc illi qui faciunt illa bo-
na agunt quod peccat? absurdum est. His
vero sic illi respondet. Dicunt equidem
adulterium homicidii et huiusmodi non sim-
pliciter actus denotare. sed actuum vitia. Quod
etiam ipsos adulterij et homicidij in quan-
tum sunt vel in quantum actus sunt a deo esse et
bonas naturas esse. sed in quantum adulterium

nō scdm locū aliquis lōge fit a deo. sicut i
eo lōge fit qd ab e2 similitudie recedit.
et tātō longi2 quātō sit dissimilior. Il
la autem ut ait augu. in libro de lxxiij
questiombus. Que participatōne similia
sunt deo/recipiūt dissimilitudinē. Et ip
sa similitudo nullo ex aliqua parte potest
eē dissimilis. Vñ fit ut cū similitudo p̄ris
fili2 sit. ex nulla pte p̄ri possit eē dissimi
lis. cuius participatōne similia sunt. q̄
cunq; deo similia sunt. et illa possunt re
cipere dissimilitudinē. Nihil ē autē qd
homīnē a deo deo dissimilē faciat quē
admodū p̄ctm. Cū autē p̄ctm sit priuatō
vel corruptō boni q̄ ē i aia/ē ec priuatō
et corruptō boni corporis. Sic corpus
hoīs priuauit bñficio illius immortalitāt
et impassibilitatis quā habuit añ p̄ctm.

¶ An pena sit priuatō boni.

Queri autē solet. utri et p̄ca sit p̄
uatō vel corruptō boni. Ad qd
facile r̄nderi potest si p̄dicta ad
mēoziam reuocentur. Dixi2 em̄ s̄ priua
tōz vel corruptōnem boni accipi actiue
vel passiue. i. s̄m efficienciā vel effectū
Iōq; p̄uatō vel corruptio boni d̄z et
p̄ctm et p̄ca. s̄ p̄ctm s̄m efficienciā. quia
pauat vel corruptit bonū. Pena autē s̄m
effectū. i. s̄m passiōz q̄ ē effect2 peccati
Aliud ē em̄ culpa/aliud p̄ca. Alce2 est
dei. i. p̄ca. alce2 dyaboli vel hoīs est id
est culpa.

¶ Qdā simul sunt peccata/et p̄ca pec
cati. qdā p̄ctā et cā peccati. alia vō pec
cata et cā et p̄ca peccati. *303*

¶ Ciendū ē tūc qdā sic eē pecca
ta ut sint ec̄ pene peccatorum.
Vnde augustinus super illū lo
cū psalmi. lxxij. supercaedit ignis et n̄ vi
derūt solē ait. Igs supbie et d̄cupiscēs
tie et ire intelligitur. Istas p̄cas pauci
vident. iō eas maxime amēozat aposto
lus in epistola ad Ro. et enumerat mul
ta q̄ p̄ctā sunt et pene peccati. Itē. mē
primū em̄ peccatū apostasie et vltimaz
penā ignis et̄m. media que sunt et p̄ctā
sunt et pene peccati. Greg. quōq; super

ezechiēle a it. Cōtēnēti q̄ n̄ vult penitere
ponit de2 offēdiel̄m. vbi. s̄. gū2 imp̄m
gat. Peccatū em̄ qd p̄ p̄niam citi2 nō d̄
letur. aut p̄ctm ē et cā peccati. aut pec
catū et p̄ca peccati. aut peccatū simul et
cā et p̄ca peccati. **¶** Vñ moysēs. Nōdum
sūt opleca p̄ctā amorreoz. Et dauid in
qt. Appōne iniquitatē sup iniquitatē eozū.
Et alius p̄phēta. Sāguis sanguinē teti
git. i. peccatū peccato additū ē. Paul2
quoq; ait. Propt̄ea t̄didit illos deus in
passiones ignominie et̄. Et itē. ut im
pleāt peccata sua sp̄. Johān quoq; p̄
angelum d̄z. q̄ i sordib2 ē sordescat ad
huc. Et his testimonijs colligit p̄ctm
aliqđ et peccatū eē et penā peccati.

¶ Ex p̄dictis qō orza. s̄. an inquantū pecca
tū ē sit p̄ca peccati.

¶ Tio merito q̄ritur utri iquātuz
peccatū ē sit p̄ca peccati. **¶** Vñ
videt/ cū ois p̄ca peccati iusta
sit. **¶** Vñ aug. in li. r̄etra. Ois p̄ca pecca
ti iusta ē et supplicii nōiat. Si s̄o pecca
tū qd ē peccatū et pena peccati/iquātuz
peccatū ē/pena peccati ē. cū ois pena iu
sta de iusticia dei veniat. videt inquantū
peccatū ē iustū eē et a deo puenire. Ad
qd illi r̄ndent peccatū sic dici penā pec
cati. qz p̄ peccatū i qd merito preceden
tis peccati hō labit̄ deserente deo cor
rūpit̄ bōa nafa. Sic iḡs et̄n2 d̄z p̄ca ma
loz/qz ea cruciant. nec tñ ip̄e cruciatus
maloz ignis ē/s̄ p̄ ignem fit i hoīe. ita
p̄ peccatū corrūpit̄ nafa et imminuitur
bonū nafa. et est ip̄a immutatio et corrup
tio boni. passio et pena. et n̄ ē ec̄haliter
ip̄m p̄ctm p̄ qd fit. s̄ iō p̄ctm d̄z ut pres
missū ē/qz p̄ peccatū ilico ut peccat hō
fit in hoīe illa corruptō q̄ tñ fit deo au
ctore. Illa em̄ pena siue passio q̄ est bo
ni corruptō a dō est. Illi2 tñ ut sic di
cā materia et cā est peccatū/ qd a deo n̄
est. **¶** Vñ videt aug. notasse / et iuxta hūc
sensu; itellexisse/cū ait i li. de p̄desti. san
ctoz. Predestiatōe de2 ea p̄sciuit q̄ fue
rat ip̄e fact2. **¶** S̄ p̄sciuit de2 ec̄ q̄ n̄ est
ip̄e fact2. i. oia mala. quia et n̄ sunt qdā

*1. d̄z inquantū p̄ctū n̄ tollit
et p̄ctū offēdiel̄m. et p̄ctū
p̄ctū n̄m̄q; in cōtra p̄ctū
in d̄ca p̄ctū*

*qd nō d̄z inquantū oia p̄ctū
q̄ m̄ḡent̄ p̄ctū d̄z
et l̄z p̄ctū l̄z ad d̄z
p̄ctū p̄ctū*

*ut in d̄z p̄ctū q̄ p̄ctū
q̄ p̄ctū p̄ctū p̄ctū
q̄ p̄ctū d̄z hō d̄z
vñm̄ p̄ctū p̄ctū p̄ctū
q̄ p̄ctū n̄*

et̄m

et̄m

et̄m

q̄ itā peccata sunt. ut etiā pene sunt pec-
cati. s̄m illō apli. Tradidit illos de2 in
passiōes r̄c̄ n̄ tñ p̄t̄m dei ē / s̄ iudiciū-
s. p̄ea. In scripta ei sepe noie iudicij pe-
na itelligit. Dic diligent̄ itēdentib2 is-
nuari vidz ea q̄ peccata sunt et pene pec-
cati. nō iquātū peccata sunt. s̄ iquātum
pene dei esse dicunt. Nā cū dixisset deū
nō eē factuz mala aliq̄. i. peccata. quia
possz ei obici q̄dā peccata eē etiā penas
peccati. et pena peccati ois iusta ē. r̄ iō
a deo ē quasi determinando s̄m q̄d faci-
at ea. vel s̄m q̄d n̄ faciat addidit reli-
qua. Juxta vō p̄dictā itelligētā peccata
sane dicunt̄ pene. vñ aplūs appellat
eas passiōes ignominie. quia ut ait au-
toritas licet q̄dā p̄cta sint q̄ delectent.
sunt tñ passiōes nate nō noiande. quia
pea corrūp̄itur natura

quod dicitur

Quod cū omne peccatū possit dici pena. n̄
tñ omne est pena peccati.

Et licet ex hoc sensu omne pecca-
tū mortale possit dici pena. nō
tñ omne p̄t dici p̄ea peccati. Pe-
na em̄ peccati ut p̄dictum est / est illō
c2 cā est aliud p̄cedens peccatū. Nam
peccatū sic d̄z pena peccati respectu p̄-
cedentis sicut d̄z cā peccati respectu se-
quentis. Quo fit ut idē peccatū et cau-
sa sit / et pena peccati. s̄ alterius pecca-
ti pena. et alteri2 cā. Ut enim greḡ. in
moralibus ait. Peccatū qd̄ p̄nā nō dis-
luitur suo pondere mox ad aliud trahit
Vñ fit ut non solū peccatū sit / sed et cā
peccati. Et illo quippe culpa subsequēs
ozitur. Peccatū vero quod ex peccato
ozit̄. non solum peccatum. sed et pena
peccati ē. qz iusto iudicio deus cor pec-
cantis obnubilat. ut p̄cedentis peccati
merito etiā in alia cadat. quem enim li-
berare noluit deserendo p̄cussit. Prois-
de ut auḡ. ait. P̄cedentis est hec pe-
na peccati. et tñ etiā ip̄a peccatum est
Iudicio em̄ iustissimi dei traditi sunt
ut ait aplūs de quibusdā. siue deserēdo

siue alio mō explicabili siue inexpliabi-
li. in passiōes ignominie ut crimina cri-
minibus vindicārētur. et supplicia pec-
cantium non tantum sunt tormenta. sed
et viciozum incrementa. Illa ergo pec-
cata que enumerat apostolus. quia de
supbia sunt. non solū peccata. sed et sup-
plicia sunt. Ecce ex his iaz fit p̄spicuum
quedā peccata / etiā penas r̄ causas pec-
cati esse. et illud peccatum esse penam
peccati. qd̄ causas p̄cedentem habz pec-
catum atqz illud peccatum esse causam
peccati. quod est meritum sequentis
culpe.

Ex p̄dictis videtur significari ip̄a ea-
dem que peccata sunt esse r̄ penas p̄cti

Sed cum ait crimina criminibus
vindicari. videt̄ insinuare ea ip̄a
sa que peccata sunt. essentialit̄
esse penas peccati. i. punitōnes peccati
Ad hoc autem inquirunt illi et similia di-
cta esse secundum rātionem p̄dictam.
et ideo intelligenda fore secundum p̄z-
missam expōnem. Intelligenti a em̄ di-
ctorum ex causis ē assumenda dicendi.

Quod non obuiat veritati si quis dicat ip̄a
peccata esse penas peccati essentialiter.

In nullo tñ p̄iudicium factum ve-
ritati putatur. si quis dicat ip̄a ea-
de2 peccata essentialit̄ ut ita di-
cam esse penas. i. punitōnes peccatorū
p̄cedentiū que iuste sunt et a deo sunt
nec tamen inquantum peccata sunt / a
deo sunt. nec inquantū peccata sunt.
pene peccati sunt. et tñ inquantū pecca-
ta sunt / p̄uatōnes boni sunt. Sed ut
supra dictum est causalit̄ et actiue di-
cuntur p̄uatōnes.

Quod ostendit peccata quedam esse pe-
nā peccati. et penā ip̄am iustā eē a deo.

Quod autem quedam peccata pe-
na sunt & ipsa pena iusta sit & a
deo sit. euidenter tradit aug. in
li. retractionum primo dicens. quedam
necessitate fieri ab homine que mala sunt
& eadem iusta pena peccati sunt. Sunt
inquit quedam necessitate facta impro-
banda. ubi homo vult recte facere & non potest.
unde est illud apostoli. Non quod volo
facio bonum. sed quod odi malum hoc argo.
Et illud caro concupiscit aduersus
spiritum. & spiritus aduersus carnem.
Hec enim inuicem aduersantur ut non ea
que vultis faciatis. Sed hec omnia ex il-
la mortis damnatione sunt. Nam si non
est ista pena hominis / sed natura nulla
ista peccata sunt. Si enim non receditur
ab eo modo quo naturaliter factus est
homo cum hec facit / ea utique facit que
debet. Si autem homo / quia ita non est
bonus. nec habet in potestate ut sit bo-
nus siue non videndo qualis esse debeat
siue videndo & non valendo esse quale
se esse debere videt. penam istam quis
esse dubitet. Omnis autem pena si pec-
cati pena est. iusta est. & supplicium nomi-
natur. Si autem iniusta est pena. quom-
am penam esse nemo ambigit. iniusto
aliquo dominante homini imposita est. Por-
ro quod de omni potentia dei & iusticia dubi-
tare demeritis est. iusta est hec pena. & pro pec-
cato aliquo impenditur. Non enim quisquam
iuste dominatur. aut surripere hominem
potuit. velut ignoranti deo. aut extorque-
re iniusto tanquam inualidiori ut hominem
iniusta pena cruciatur. Relinquitur ergo
ut hec pena iusta de damnatione homi-
nis veniat. His atque alijs pluribus testi-
monijs docetur quedam esse peccata &
penas peccati essentialiter

De quibusdam que sine dubio peccata
sunt & pene ut ira inuidia

Petere a nullatenus ambigendū
est quedam peccata absque villo
scrupulo penas esse. ut inuidia quod

est dolor alieni boni. & ira que etiam non
inquantum pene sunt peccata sunt. Ita etiam
de cupiditate & timore & alijs huiusmo-
di sentiendum est. Unde aug. in li. lxxiiij
questionum ait. Omnis perturbatio pas-
sio. Omnis cupiditas perturbatio. Om-
nis ergo cupiditas passio. Omnis vero
passio cuius est in nobis / ipsa passione patimur.
Ois ergo cupiditas cuius est in nobis / ipsa
cupiditate patimur. Et in quantum cupiditas
est patimur ea. Ois autem passio inquantum
ipsa patimur. non est peccatum. ita & de ti-
more. Non enim consequens est ut si patimur
timorem. ideo non sit peccatum. quod
multa sunt peccata que patimur. sed non
inquantum patimur eis

Quibus verbis augustini premissis quedam
sententia iero. obuiare videtur.

Illud autem diligenter est adnotan-
dum quod supra positus verbis au-
gustini dicentis quedam necessi-
tate facta esse improbanda & mala. vides
tur obuiare quod ieronymus ait in explana-
tione fidei. quod licet supra sit positum ta-
men ut perfectius sciatur / iterare non piget.
Execramus inquit eorum blasphemiam
qui dicunt impossibile aliquid homini
a deo esse preceptum. & mandata
dei non a singulis / sed ab omnibus in com-
mune posse seruari. & paulo post. & tamen
illos errare dicimus qui cum manicheo
dicunt hominem peccatum vitare non
posse. quod illos qui cum iouiniano asserunt
hominem non posse peccare. Ecce iero-
dicit errorem esse. Si quis dicat homi-
nem vitare peccatum non posse. Qui au-
tem dicit quedam necessitate fieri. que-
dam dicit non posse vitari. Cum ergo
id augusti. dicat videtur aut errorem esse
quod tradit. aut non esse verum quod iero. ait

Determinatio contrarietatem submouens
de sanctorum medio

Ad quod dici potest quod aug. dis-
cit secundum statum huius miserie

Handwritten marginal note:
Iam hoc dicitur in p[er]p[et]uo

ad quam pertinet ignorantia et difficultas
ut idem ait in libro de libero arbitrio que
ex iusta damnatione descenderunt illud
didit ut et venialia peccata includit **Jer.**
vero tantum de mortalibus peccatis lo-
quitur que unusquisque gratia illuminat
vitare valet vel de homine secundum statum
liberi arbitrii ante peccatum illud dicit
Hieronymus.

Epilogum facit ad alia transiurus

Supra et per

Satis diligenter eorum posuimus
sententiam que dicunt omnes actus
naturas esse et in quantum sunt
bonos esse in quo tractatu quedam in-
terferuimus que non ex eorum tantum
persona accipienda sunt quia ab omni-
bus catholice sapientibus absque hesita-
tione tenentur atque autoritatis testimo-
niis et rationibus eorundem traditiones
munimus qui dicunt omnes actus essen-
tia sui id est in quantum sunt esse bonos
Quosdam vero in quantum inordinate
fiunt peccata esse addunt quoque quos-
dam non tantum essentia sed etiam genere
bonos esse ut reficere esurientem qui ac-
tus est de genere operis misericordie
quosdam vero actus absolute ac perfec-
te bonos dicunt quos non solum essen-
tia vel genus sed etiam causa et finis com-
mendat ut sunt illi qui ex bona volunta-
te proueniunt et bonum finem metiuntur

**Aliorum ponit sententiam qui dicunt ma-
los actus nullo modo esse a deo nec esse
bonos siue in eo que sunt siue alio modo**

31

Tricesima Septima distinctio

Runt autem et alij plurimi longe
aliter de peccato et de actu sen-
tientes asserunt enim voluntate
malam et actum malum peccata esse et
nulla ratione bona nec secundum aliquam
rationem ex deo auctore esse quia siue
deo fiunt siue eo namque ut ait euangeli-
sta factum est nihil id est peccatum quod
dicitur esse nihil non quia non sit actio
praua vel voluntas mala que aliquid est

sed quia a vero esse separat homines et
ad malum trahit et sic ad non esse dedu-
cit Qui enim a summi boni participatione
recedunt quod solum vere ac proprie est me-
rito non esse dicuntur Ideoque augustinus di-
cit super iohannem peccatum nihil esse
nihilque fieri cum peccant homines Hac
ergo ratione astruunt peccatum nihil esse
quia a vero esse hominem elongat volun-
tatemque malam atque actionem siue locu-
tionem malam peccatum esse dicunt quod
preuaricatio et inobedientia hec sunt et
contra legem dei fiunt que tamen sunt et
ab homine vel dyabolo non a deo Nul-
latenus enim hec a deo esse dicunt siue in
quantum sunt siue alio modo

**Qualiter determinent verba augustini
premissa quibus ait omne quod est in qua-
tum est bonum est**

Nlla quoque augustini verba quibus
dicit omne quod est in quantum est bonum
esse et deum habere auctorem de
naturis siue de substantiis tantum acci-
pienda fore tradunt Substantie vero no-
mine atque nature dicunt significari sub-
stantias ipsas et ea que naturaliter ha-
bent scilicet que concreta sunt eis sicut
anima naturaliter habet intellectum et
ingenium et voluntatem et huiusmodi quod
ex verbis augustini premissis colligitur
ubi bonum hominem appellat bonam na-
turam et malum hominem malam natu-
ram Secundum hanc ergo assercionem
vel acceptionem mali actus non sunt na-
ture vel substantie nec etiam boni actus
quod utique videtur augustinus innuere in li. retra-
ctionum distinguens inter substantias
siue naturas et bonas actiones siue ma-
las Apprensens enim quomodo intelligendo
sit quiddam in li. de vera religione ab eo
traditum ait hoc de substantiis atque de
naturis dictum est Inde enim disputabat
non de bonis actionibus atque peccatis
Aperte hic videtur diuidere inter natu-
ras siue substantias et actiones siue peccata

Ideoq; asserunt prefati doctores / actio-
nes interiores vel exteriores non esse na-
turas vel substantias . que si male sunt .
peccata sunt . neq; a deo sunt . **¶** vero
mali actus non sint nature . aug. videt no-
tare i prima responsione contra pelagia-
nos ita dicēs . Opera dyaboli que vicia
dicuntur / actus sunt non res . **¶** Idem in-
quies . **¶** Omne malum natura non est . s;
actus accidens alicui ex defectu boni .
¶ Quamobrem qd natura non ē . deus nō
fecit . quia natura est omne quod fecit .
¶ Item omne qd natura bonum est . deus
ex nihilo fecit . non dyabolus

¶ Secundū hos res aliquę sunt que a deo
nō sunt quibus homines mali sunt

S x quo colligitur res aliquas esse
que a deo non sunt . eisq; homi-
nes mali sunt . qd nihilominus et
ipsi concedunt innitentes verbis aug.
superius positis . qui in ench. determinās
illa verba pphetie . **¶** De his qui dicunt bo-
num malum . dicit de ipsis rebus quib;
homines mali sunt . nō de hominibus hō
esse intelligendū . **¶** Sunt ergo aliquę res
quibus homines mali sunt . **¶** Id autē quo
homo fit deterior / a deo non ē quia vt
ait aug. in li. octoginta quatuor questio-
num . **¶** Deo auctore non fit homo deteri-
or . non ē ergo deus auctor rerum quib;
homo fit deterior . **¶** Et sūt aliquę res vt
dictum est . quibus homines mali sunt .
¶ Sunt ergo aliquę res . que a deo non sūt
quia peccata ipsa sunt . **¶** Ideoq; scriptu-
ra in pluribus attestatur locis deum non
esse auctorem malorum id ē eorum que
peccata sunt .

¶ Ex parte eorum premissę opponitur sen-
tētie . in illo verbo de2 auctor maloz nō ē

I n hoc aut vbo supior sentētie
recte opponit qui dicunt deum
esse auctorem eorum que mala
sunt nō inquantū mala sūt / s; inquantū sūt
et iqtū mala sūt dicūt ea nihil eē . **¶** Quid

8° mirū si deus nō ē auctor eoz inq; rū
nihil sunt . cum nihil nullus auctor existe-
re queat . **¶** Ideoq; cū dicitur de2 esse au-
ctor omnium que sunt bonoz isti sub in-
telligi volunt . **¶** Bona autē illa esse dicūt
que naturaliter sūt . **¶** Ea vero naturaliter
esse dicunt non solum que substantie sūt
vel concreta substantijs qualiter supra
acceperunt / sed et omnia que naturam nō
priuant bono . et ita secundum eosdem
multiplex in scripturis fit intelligentia .
vbi de natura siue substantia vel de his
que naturaliter sunt sermo occurrit . **¶** S;
super illum locum psalmi non ē substan-
tia ita aug. de substantia differuit . vt p;
misse sentētie videatur consentire dis-
cens . **¶** Substantia intelligitur illud quod
sumus quidquid sum? homo pecus . ter-
ra . sol . omnia ista substantie sunt i eo ip-
so quo sunt nature ipse substantie dicunt
¶ Nam quod nulla ē substantia nihil om-
nino ē . **¶** Substantia ē ergo aliquid esse .
deus fecit hominem substantiam . sed p;
iniquitate; lapsus ē homo a substantia
in qua factus ē . **¶** Iniquitas quippe ipsa nō
est substantia . **¶** Non em̄ iniquitas ē natu-
ra quā formavit deus . **¶** Sed iniquitas ē
peruersio quā fecit homo . nature omēs
per ipsum factę sunt . **¶** Iniquitas per ip-
sum facta non ē quia iniquitas non ē sub-
stantia . **¶** In illo himno erium puerorum
vniuersa creatura laudans deum cōme-
moratur . **¶** Laudant em̄ omnia deum . scili-
cet que fecit deus . laudat ibi serpens de-
um sed non auaricia . **¶** Omnia reptilia ibi
nominata sunt . sed non aliqua vicia . **¶** Vi-
cia em̄ ex nobis et ex nostra volūtate ha-
bemus . et vicia non sunt substantia . **¶** Intē-
dant diligenter his verbis premissarum
assertores sententię et p;cipere poterūt
rationem et causam dictoz vbi scriptu-
ra de natura vel substantia mentionē fa-
cit . **¶** Illarum vero sententiarū iudicium
prudētis lectoris cui vtriusq; sentētie
noticiā dedimus plenarie . arbitrio relin-
quimus ad ea que adhuc nobis supsunt
tractanda festinantes .

¶ De peccato non de pena intelligitur cum dicitur deus non est auctor mali.

Quoniam 8° nobis in hoc omnia consentiunt catholici tractatores scilicet quod deus non est auctor malorum. Cauendum est tamen ne malorum nomine penas sicut peccata generaliter includas. Penarum enim deus auctor est. sicut ipse per prophetam ait. Non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit. Item alibi ex persona sua ait. Ego sum deus creans malum et faciens bonum. Ecce hic dicitur creasse et fecisse malum. sed mali nomine intelligitur non peccatum sicut e converso cum dicitur deus non esse auctor malorum. nomine mali intelliguntur peccata. Ideoque augustinus qui dixerat in libro lxxiiij. questionum quod deus auctor mali non sit in primo libro retractationum quomodo id intelligendum sit aperit dicens. Videndum est ne male intelligatur quod dixit. deus auctor mali non est qui et omnium que sunt auctor est. quia in quantum sunt tantum bona sunt. et ne hinc putetur. non ab illo esse pena malorum que utique malum est. his qui puniuntur. Sed hoc dixit ita sicut dictum est. deus mortem non fecit cum alibi scriptum sit. mors et vita a domino est. Malorum ergo pena que a deo est. malum est quidem malis. sed in bonis dei operibus est. quoniam iustum est ut mali puniantur. et utique bonum est omne quod iustum est. Sic ergo dicitur deus non fecisse mortem. quia non fecit illud pro quo mors infligitur id est peccatum. Rudis si lector causam dictorum ex qua sana intelligentia sumatur cum dicitur deus non est auctor mali. et deus mortem non fecit. 35

¶ Quiesima Octava Distinctio

¶ De voluntate et fine ex quo et ipsa iudicatur

Post predicta de voluntate eius quod fine differendum est. Sciendum ergo est quod ex fine illo ut ait augustinus. voluntas cognoscitur utrum recta. an pra

ua sit. finis autem bone voluntatis beatitudo est. vita eterna ipse deus. male vero finis est aliud scilicet mala delectatio vel aliquid aliud in quo non debet voluntas quiescere. finem bonum insinuat propheta dicens. Omnis consummationis videri finem recte. Caritas ergo cuius mandatum est latum. finis omnis consummationis est. id est omnis bone voluntatis et actionis ad quam omne preceptum referendum est. **¶** Vnde augustinus in enchiridionibus. Omnia precepta diuina referuntur ad caritatem de qua dicit apostolus. finis precepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta. Omnis itaque precepti finis caritas est id est ad caritatem refertur omne preceptum. **¶** ¶ vero ita fit vel timore pene vel aliqua intentione carnali ut non referatur ad caritatem que est dilectio dei et proximi. et nondum fit quemadmodum oportet fieri quous fieri videatur. Tunc enim recte fiunt que mandat deus et que consilio monet cum referuntur ad dilectionem dei et proximi. His verbis aperte insinuat quis sit rectus finis voluntatis siue actionis bone scilicet caritas que deus est. ut supra ostendimus. 18 19

¶ Deus est finis omnis bone actionis quia caritas est nec tantum spiritus sanctus sed etiam christus et pater nec hi sunt tres fines sed unus.

¶ ¶ Si ergo caritatem sibi ponit finem. deum sibi ponit finem. unde et christum finem legis ad iusticiam dicit apostolus esse omnium credentium. et recte dicitur christus finis legis ad iusticiam. quia ut ait augustinus in libro sententiarum prope: in christo lex iusticie non consumitur. sed impletur. Omnis enim perfectio ex ipso et in ipso est et ultra quem non est quo spes se extendat. finis fidelium christus est ad quem cum peruenerit currentis intentio. non habet quo amplius possit venire. sed habet id quo debeat permanere. finis ergo rectus atque summus deus pater est et filius

et spiritus sanctus. nec hij tres. sunt tres fines. sed vnus finis. qz non tres dij. sed vnus deus.

Quoniam omnes bone voluntates vnus habent finem et tamen quedam bone diuersos fines sortiuntur.

Sed queritur vtrum omnes bone voluntates vnum tantum habeant finem. de hoc aug. in xj. li. de trinitate ita ait. Nhe atq; alie voluntates suos proprios fines habent qui tamen referuntur ad finem illius voluntatis quod volumus beate viuere et ad eam peruenire vitam que non referatur ad aliud. sed amanti per seipsam sufficiat. quemadmodum voluntas videndi finem habet visionem. et voluntas videndi fenestram finem habet fenestre visionem. Altera vero est voluntas per fenestram videndi transeuntes. cuius ite finis est visio transeuntium. Ad quod etiam predictae referuntur voluntates. Item recte sunt voluntates et omnes sibi met religate si bona est illa ad quam cuncte referuntur. Si autem praua est prauae sunt omnes. et ideo rectarum voluntatum connexio. Item quoddam est ascendendum ad beatitudinem. quod certis velut passibus agitur. Pruarum autem et distortarum voluntatum implicatio vinculum est quo alligabitur qui hic agit. ut priciatur in tenebras exteriores. His autoritatum testimonijis euidenter monstratur plures in fidelibus rectas esse voluntates. proprios ac diuersos fines habentes. et tamen vnum eundemque. quod omnes referuntur ad vnum qui est finis finium. de quo paulo ante diximus. Ita econuerso forte est et in malis.

Quedam huic sententiae videntur aduersari.

Querunt tamen huic sententiae qua dictum est fidelium quasdam rectas voluntates diuersos fines sorti. et tamen ad vnum referri. videtur ob-

^{officiis suis dicitur. sicut. sicut. sicut.}
uiare quod alibi aug. mouz ne scilicet nobis duos fines constituamus ita inquit in li. de ser. do. in monte. Non debemus id euangelizare ut manducemus / sed ideo manducare ut euangelizemus ut cibus non sit bonum quod appetitur. sed necessarium adiicitur ut illud impleatur. Querite primum regnum dei et haec omnia adiicientur vobis. Non dixit primum querite regnum dei. et deinde querite ista quae sunt necessaria. Sed ait haec omnia adiicientur vobis id est haec consequentur. si illa queratis. ne cum ista queritis. illinc auertamini aut ne duos fines constitutis ut et regnum propter se appetatis et ista necessaria. propter illud. ergo propter regnum dei tantum debemus operari omnia non solum vel cum regno dei mercedem corporalem meditari. Ecce hic aperte dicit ne duos fines nobis constituamus. sed vnum tantum id est regnum dei cum supra dixerit bonas voluntates alias et alias proprios habere fines.

Hic ostenditur quomodo licet videantur non repugnent predicta. ^{at. quibusdam}

Hec autem sibi non repugnare animaduertit qui verbis praemissis simplici oculo diligenter intendit. Qui enim dixit ne duos fines nobis constituamus. sed omnia propter regnum dei faciamus. Ipse praemisit quod debemus manducare ut euangelizemus. Cum autem hoc ita facimus actionis illius finem euangelium constituimus. sed et hunc finem ad regnum dei referimus. Manducamus enim propter euangelium / et manducamus et euangelizamus propter regnum dei. Duos ergo fines nobis in manducando constituimus. Sed ista facientes nunquam peccamus. absit. Nam et ipse sic facere suadet si diligenter eius verba inspiciamus. Cum ergo ait. ne duos fines nobis constituamus. fines in diuersa tendentes intelligi voluit scilicet quorum alter ad alterum non referatur. Ita et cum dicit propter regnum dei tamen omnia agenda. ne cum ipso mercedem

temporalē meditando. ita intelligendū
ē/ vt non meditemur appetendo. cum re
gno mercedem temporalē. ita q; non p
ter regnum. sed ppter se. vt scz regnū p
ter se appetamus & ista ppter illud sicut
ipse docet. Si em̄ petimus vitā; eternā
petimusq; etiam temporalia a deo/ si ea
petimus ppter vitam eternā. non offendi
mus. neq; sinistra tunc scit quid faciat
dextera/ q; mercedem tēporalem nō p
ter se meditamus. sed ppter regnum dei.
vt sit leua sub capite & dextera in ample
xu. Alioquin si hec tēporalia propter se
querimus. sicut eterna miscetur dextere
sinistra. Ideoq; cū dominus dixerit. at
tendite ne iusticiam vestram faciatis co
ram hominibus vt videamini ab eis. ali
bi ait. Sic luceāt opera vestra bona cor
ram hominibus vt gloria patris vestri
qui i celis ē zc. Propter deum ergo om
nia facienda sunt/ vt omnia que facim
omniumq; fides ad eū referamus.

**De differentia voluntatis & intentionis
& finis.**

Solet etiam queri quid distet in
ter voluntate & intentionem ac
finem. Sed quod dici potest in
ter voluntatem & finem certo atq; euis
denti mō distmgu. q; voluntas ē qua
volumus aliquid. finis vero voluntatis
ē vel illud qd volumus. per quod imple
tur ipsa voluntas. vel potius aliud ppter
qd illud volumus. Intencio vero inter
dum p voluntate interdum p fine uolū
tatis accipitur que diligens ac pius les
ctor i scriptura vbi hec occurrūt discer
nere studeat. finis vero uoluntatis ē de
lectatio bona uel mala. ad quam nititur
quisq; puenire. Vnde aug. super illuz lo
cum psalmi. scrutans corda & renes. ait
sic. deus solus scrutatur corda. id ē qd
quisq; cogitet & renes id ē quid quenq;
delectet. quia finis cure & cogitacionis
ē delectatio. ad quam cura & cogitacōe
nititur quisq; puenire & paulopost. Ope
ra nostra que sunt in dictis & factis pos

sūt homines videre/ sed quo animo fiāt
& quo venire cupiant. solus deus videt.
qui cum videt cor esse in celo. & non des
lectari nos in carne. sed in domino. id ē
cum bone sunt cogitationes & earum fi
nes dirigit iustum. Idem super alterius
psalmi locū illum scz in laqueo isto quez
absconderunt comprehensus ē pes eoz.
dicit pes anime amor est. qui si prau² ē
dicitur cupiditas uel libido. Si rectus
dicitur caritas eo mouetur anima quasi
ad locum quo tendit. id ē ad delectatio
nem bonam vel malam quo se peruenisse
p amorez letatur. finis ergo voluntatis
vt premissus est dicitur & illud quod vo
lum² & intencio ad illud respicit ppter qd
volum² & volūtas ad illud qd volumus
vt vbi gētia si velim esuriētē reficere vt
habeā vitam eternam voluntas est. qua
volo reficere esuriētē. cuius finis est re
fectio esuriētis. Intencio vero qua sic ad
vitam peruenire volo. finis vero supre
mus est ipsa vita quā & ali² finis referē

Nulla intencio sit voluntas

Sed queritur vtrum intencio ta
lis sit voluntas. et si voluntas
est. an in hoc opere vna sit eademq; vo
luntas. qua volo reficere esuriētē. et
qua volo habere vitam eternam. Videt
nempe talis intencio voluntas esse vt em̄
volūtas est. qua volo reficere esuriētē.
ita et volūtas est qua per illud volo ha
bere vitam. Et alia quidem videtur vo
luntas esse. qua volo habere vitā. et alia
qua pauperi subuenire volo. Sed ista ad
illam refertur. Nam & si hoc ita placeat
vt in eo cum aliqua delectatione volun
tas acquiescat. nondum tamē illud quo
tenditur. sed hoc ad illud refertur. vt
illud deputetur tāq; patria eius. Istud
vero tanq; refectio vel mansio viatoris.
et sunt iste voluntates affectus siue mo
tus mentis quibus quasi gressibus vel
passib² tenditur ad patriā. Sicut ergo
altera est voluntas vidēdi fenestras vt

par. 2

Intencio

delectatio bona

303e

hunc de p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto
hunc de p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto
hunc de p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto

supra docente aug. didicim[us] altera que
ex ista nequitur voluntas scz p[er] fenestras
vidēdi transeuntes. Ita nonnullis alia
videē esse volūtas elemosinas dādi pau
peri. alia voluntas habendi vitam. Alij
autem putant q[ui] vna sit voluntas et hic
et ibi. sed p[ro]pter subiecto[rum] multiplicatē
diuersitas memoratur volūtati. Ceterū
quodlibet horum verum sit. illud nulli
in ambiguum venit. quā volūtas ex suo
fine pensetur. vtrum recta sit an p[ro]ua.
peccatum an gratia. et quā nomine intē
tionis aliquando finis. aliquando volun
tas intelligatur. 37.

Distinctio 39

**Cum voluntas sit de his que homo natu
raliter habet. quare peccatum fore di
catur cum nullū aliud naturale p[er]tinet sit**

Hic autem oritur questio satis ne
cessaria ex superioribus causam
trahens. Dictum ē em̄ supra vo
luntate[m] inesse naturaliter homin[is]. sicut
intellectus et memoria. Que autem ho
min[is] naturalia sunt q[ui]e vitijs viciē
bona tamen esse non desinunt. quia non
valet vitium bonitatem in qua deus eā
fecit penitus cōsumere. ut verbigratia
Intellectus uel ratio et ingenium ac me
moria. et si vitijs ac peccatis obnubilent
et corrumpantur. bona tamen sunt. nec
peccata nominantur sicut aug. de ratione
que ē imago dei in qua facti sumus eui
denter ostendit in xv. li. de ciuitate. hec est
inquit imago in qua homines sunt crea
ti. qua ceteris animalibus presunt q[ui] crea
tura in rebus creatis excellentissima est
cum a deo iustificatur a deformi forma i
formosam mutatur formam. Erat enim
inter vitia natura bona. hec autem ima
go ratio ē uel intellectus. Cum ergo vo
luntas de naturalibus sit / quare ipsa nō
semper bonū ē / et si aliquando vitijs sub
iaceat. Ad hoc facile respōderēs qui di
cūt omnia que sunt inquantū sunt bona
esse. quia et ipsam uoluntatem inq[ui]tum
ē uel inquantū uoluntas ē ut supra posui

mus bonum esse asserunt. sed inq[ui]tum in
ordinata ē. mala ē et peccatum. Vbi po
test ab eis rationabiliter queri si volun
tas inq[ui]tum inordinata est. peccatum ē
quare ergo intellectus ratio et ingenium
et huiusmodi cum inordinata sunt. pec
cata non sunt. Inordinata uero sunt sicut
uoluntas cum ad rectum finem non
tendunt eorumq[ue] actus p[re]uaricationis
existunt. Ad q[ui] illi dicunt voluntatis no
mine aliquando vim naturalem scilicet
potentiam volendi. aliquando actum ip
sius vis significari. vis autem ipsa natu
raliter anime in se nūq[ui] peccatum est.
Sed actus huius vis qui et uoluntas di
citur tunc ē peccatū q[ui] inordinata ē.

**Quare actus uoluntatis sit peccatum si
act[us] aliarum potentiarū nō sunt peccata.**

Sed adhuc queritur quare hui[us]
naturalis potentie actus pecca
tum sit. si aliarum potentiarum
actus peccata non sunt. scilicet potentie
memorandi cuius actus ē memorare. et
potentie intelligendi. cuius actus est in
telligere. Ad q[ui] et ipsi dicunt. quia alte
rius generis est actus ille voluntatis q[ui]
actus memorie uel intellectus. Adic em̄
actus est ad aliquid adipiscendum uel nō
amittendum. qui nō potest esse de malis.
q[ui] sit mal[us]. Velle em̄ mala malū ē. Sed
intelligere uel memorare mala nō ē malū.
Quamuis eorum quidam etiam hos ac
tus malos esse interdum non improbe
asserant. Demorat enim interdum quis
malum ut faciat. et querit intelligere ve
rum ut sciat impugnare. Ecce qualiter
soluitur p[re]missa questio ab his qui tra
dunt omnia esse bona inquantum sunt.
Qui uero dicunt voluntates malas pec
cata esse et nullo modo bona breuius res
pōdēt dicentes actum uoluntatis nō
esse de naturalibus. sed vim ipsam et po
tentiam volendi que semper bonum est.
et in omnibus ē. etiā in paruulis in quib[us]

hunc de p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto p[er]fecto

nondum ē actus eius.

Quomodo intelligendum sit illud et homo etiam qui seruus ē peccati naturaliter vult bonum.

Posterea queri solet quomodo intelligendum sit / quod ait ambrosius exponens illud verbum apostoli. Non quod volo illud ago. sed quod nolo. illud facio. Dicit enim quod homo subiectus peccato. facit quod non vult. quod naturaliter vult bonum. Sed voluntas hec semper caret effectu nisi gratia dei adiuuet. et liberet. Si homo subiectus peccato ē vult quidem malum et operatur. quod seruus est peccati. et eius voluntatem. sicut supra dixit augustinus. libenter facit. Quomodo ergo naturaliter vult bonum. an est eadem voluntas id ē idem motus qui libenter peccato seruit et quo naturaliter vult bonum. Sed non ē eadem voluntas. que ergo istarum ē. qua cum homo iustificatur a seruitute peccati liberatur. Ut enim differimus superius gratia dei voluntatem hominis liberat et adiuuat que voluntatem hominis preparat adiuuandam et adiuuat preparatam. Sed que est illa voluntas. an illa que naturaliter vult bonum. an illa que libenter seruit peccato. Si tamen due sunt voluntates apposita ē questio profunda que varia a diuersis expositione determinatur. Alii enim dicunt duos esse motus. vnum quo vult bonum naturaliter / et quare naturaliter dicitur. quia talis fuit motus nature humane in prima conditione in qua creati sine vicio sumus. que propria natura dicitur. fuit enim homo creatus in voluntate rectus. Unde in ecclesiasticis dogmatibus scriptum ē. firmissime tene primos homines bonos et rectos esse creatos cum libero arbitrio quo possunt si volunt propria voluntate peccare. eosque non necessitate / sed propria voluntate peccasse. Hec ergo dicitur hoc naturaliter bonum quia in recta et bona voluntate condit?

ē. Superior enim scintilla rationis que etiam ut ait ieronymus in caym non potuit extinguere bonum semper vult. et malum semper odit. alium autem dicunt motum esse mentis quo mens relicta superiorum lege. subicit se peccatis. eisque oblectatur. Iste motus ut aiunt. antequam assit alicui gratia dominatur et regnat in homine. alterumque depimit motum. vterque tamen ex libero arbitrio est. Veniente autem gratia. ille malus motus eliditur. et alter naturaliter bonus liberatur et adiuuatur ut efficaciter bonum velit. Ante gratiam vero licet naturaliter homo velit bonum non tamen absolute concedi oportet bonam habere uoluntatem. sed potius malam. Alii autem dicunt vnam esse voluntatem. vnam motum quo naturaliter vult homo bonum. et ex vicio vult homo malum. eo quod delectatur. et iniquum vult bonum naturaliter bonus ē. iniquum malus vult / malus est.

An ex fine omnes actus pensari debeant ut simpliciter boni vel mali dicantur.

Quadragesima distinctio

Post hec de actibus adiciendum videtur utrum et ipsi ex fine sicut voluntas pensari debeant boni vel mali. licet enim secundum quosdam omnes boni sint. in quantum naturaliter sunt / non tamen absolute dicendi sunt omnes boni. nec omnes remunerabiles. sed quidam mali simpliciter dicuntur. sicut et alii boni. Nam simpliciter ac vere sunt boni illi actus qui bonam habent causam et intentionem id ē qui voluntatem bonam comitantur. et ad bonum finem tendunt. Mali vero simpliciter dici debent / qui peruersam habent causam et intentionem. unde ambrosius ait. Affectus tuus operi tuo nomen imponit. et augustinus super psalmum tricesimum primum. Nemo computet bona opera sua ante fidem. Ita enim videtur mihi esse ut magne vires et cursus celerimus. preter viam. quia ubi ipsa fides non erat. bonum opus non erat.

bonum em opus intentio facit. Intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid ho faciat/ sed quid cu facit attendat. quo lacertos optime gubernaco ma dirigit. His testimonijs insnuare videtur ex affectu et fine opera bona esse vel mala quibus consonat qd veritas in euangelio ait. Non potest arbor bona fructus malos facere. neq; arbor mala fructus bonos facere. Romine arboris non natura humane mentis sed volutas intelligitur. que si mala fuerit/ no bona sed mala opera facit. Si vero bona fuerit/ bona non mala facit opera.

Utrum omnia opera hominis ex affectu et fine sint bona vel mala.

Ed queritur vtrum omnia opera hominis ex affectu et fine sint bona vel mala. Quibusdam ita videtur esse qui dicunt omnes actus esse indifferentes vt nec boni nec mali per se sint. Sed ex intentione bona bonus. et ex mala malus sit omnis actus. Secundus quos quilibet actus potest esse bonus si bona intetione geratur. Alijs autem videtur qd quidam actus i se mali sint ita vt non possint esse nisi peccata etiam si bonam habeant causam. et quidam in se boni. ita vt et si malam habeant causam non tamen boni esse desinant. Ad testimoie aug. confirmant qui dicit bonum aliquando no bene fieri. Quod em quis inuitus vel necessitate facit non bene facit. quia non bona facit intetione vt ait aug. super iohannem. Seruilis inquit timor non e in caritate in quo quis credatur deo non tamen in deum. et si bonum fiat non tamen bene. Nemo em inuitus bene facit etiam si bonum e quod facit. Ecce habes qd aliquis non bene facit illud qd bonum e. facit ergo qd bonum est intentione non bona. Ideo asserunt illi quedaz opera esse talia que sic bona sunt qd mala esse non possunt quocunq; modo fiant. sicut econuerso quedam sic

sunt mala. vt non possit esse bona quacuq; ex causa fiant. alia autem esse opera. que ex fine vel ex causa bona sut vel mala. et ad illa referunt sanctorum testimonia quibus ex affectu vel intentione iudicium operum pensari dicunt. Triptis tam edunt isti differenciã actuum

Qualit aug. sentire videt qui dicit opera hominis esse bona vel mala ex intentione et causa et preter quedam que p se peccata sunt.

Ed aug. euidentiſſime docet in libro contra mendacium omnes actus secundum intentionem et causam iudicandos bonos vel malos. pter quosdam qui ita sunt mali vt nunq; possent esse boni. etiam si bonam videantur habere causam. Interest Augus. inquit plurimum qua causa. quo fine. qua intentione quid fiat. Sed ea que constat esse peccata. nullo bone cause obtentu. nullo quasi bono fine. nulla velut bona intentione faciendã sunt. Ea quippe opera hominum. si causas habuerint bonas vel malas. nunc sunt bona. nunc mala. que n sunt p seipsa peccata sicut victum prebere pauperibus bonum e. si sic causa misericordie cum recta fide. et concubitus coniugalis quando fit causa generandi. si ea fide fiat vt gignantur regenerandi. hec rursus mala sunt si malas habeant causas velut si iactantie causa pascitur pauper. aut lasciuie causa cum vxore concubitur. aut filij generantur no vt deo sed vt dyabolo nutriatur. Cum vero opera ipsa per se peccata sunt vt furta/ stupra/ blasphemie/ quis dicat causas bonas esse faciendã vel peccata non esse. vel qd est absurdius iusta peccata esse. Quis dicat furemur diuitibus vt habeamus qd demus pauperibus. aut falsa testimonia pferamus/ non vnde innocentes ledant sed poti? saluent. duo em bona hec sut vt inops alatur. et innocens no puniat. aut quis dicat adulteriũ esse faciendum

Ad p. qd dicitur qd actus qd in se sunt boni. et ex causa mala peccata sunt. et ex causa bona bona sunt. et ex causa mala mala sunt. et ex causa bona bona sunt. et ex causa mala mala sunt. et ex causa bona bona sunt. et ex causa mala mala sunt.

ut per illas cum qua fit homo de morte liberetur. Testamenta etiam vera cur non suppressimus et falsa supponimus. ne hereditates habeant qui nihil boni agunt. Sed hi potius qui indigentes adiuvant. cur non fiant illa mala propter hec bona. si propter hec bona. nec illa sunt mala. Cur non ab immundis meretricibus que dicant stupratores rapiat divitiis vir bonus. ut indigentibus eas largiatur. Cum malum nullum malum sit si pro bono fiat. quis hoc dicat nisi qui res humanas moresque conatur et leges subvertere. quod enim facimus non dicatur recte fieri posse nec impune tantum. verum etiam gloriose ut in eo non timeatur supplicium. sed speretur et premium si semel concesserimus in malis actibus non quid fiat. sed quare fiat est querendum. ut quecumque pro bonis fiunt causis. nec ipsa mala esse iudicentur. Et iusticia merito punire eum qui dicit se subtraxisse superflua divitiis ut preberet pauperi. et falsarium qui alienum corrumpit testamentum ut is esset heres qui faceret elemosinas largas. non ille qui nullas. et eum qui se fecisse adulterium ostendit. ut per illas cum qua fecit hominem de morte liberet. Sed dicit aliquis ergo equandus est fur cuiuslibet furi qui voluntate misericordie furatur. Quis hoc dixerit. sed horum duorum non ideo quisque est bonus. quia peior est unus. Peior enim est qui concupiscendo. quam qui miserando furatur. sed si furtum omne peccatum est. ab omni furto abstinendum est. Quis enim dicat esse peccandum etiam si aliud sit gravius. aliud levius peccatum. Nunc autem querimus quis actus peccatum sit vel non. Non quid gravius sit vel levius. intende lector propositis verbis tota mentis consideratione que non inutilem habent exercitationem et dimosces quis actus sit peccatum qui scilicet malam habeat causam. nec ille tantum. quia sunt nonnulli actus qui et si bonas habeant causam. tamen peccata sunt ut supra positum est. Ex quo consequi videtur quod

faciunt aut

quis b. /
Solus

non semper ex fine iudicatur voluntas siue actio mala sicut in illis que pro se peccata sunt. Illa enim cum quis gesserit pro aliqua bona causa bonum videtur habere finem. nec ex fine voluntas est mala. nec ex voluntate actio fit mala. sed ex actione voluntas fit prava. In quibus aliqui ponunt actum iudeorum qui crucifigendo christum arbitrabantur se obsequium prestare deo. quia bonum finem dicunt eos sibi posuisse scilicet dei obsequium. et tamen voluntatem eorum et actionem peruersam fore asserunt. De bonis autem nulla fit exceptio in premisis verbis augustinus. quoniam omnis voluntas bona ex fine sit bona. et ex fine et ex voluntate omnis actio bona. bona est. Sed non omnis mala voluntas ex fine mala est. Nec omnis mala actio ex fine et ex voluntate mala est. et omnis qui habet malam causam mala est. sed non omnis que bonam causam habet bona est. Ideoque cum ex affectu dicitur nomen imponi operi. in bonis operibus generaliter vera est hec regula. sed in malis excipiuntur illa que pro se mala sunt. Omnia ergo hominis opera secundum intentionem et causam iudicantur bona vel mala exceptis his que pro se mala sunt id est que sine prevaricatione nequeunt fieri.

Quidam dicunt predicta non posse fieri bono fine.

Que tamen quidam contendunt nunquam habere bonam causam. Qui enim aliena furatur et pauperibus tribuat. non pro bono ut aiunt furat. Non enim bonum est aliena pauperibus erogare. Qui enim de rapina sacrificium deo offert idem facit ut auctoritas ait. ac si immolaret filium in conspectu patris victimet vel sacrificium carnis deo offerat. Abominabilis nempe deo est impiorum oblatio. Ita etiam et hominem pro adulterio a morte liberare malum esse dicunt. Et si enim bonum sit hominem a morte liberare. tamen sic hominem liberare malum

est 78.

est 79.

fore asserunt. Ideoq; aug. in superioribus dicunt temperasse sermonem. caute q; locutum ubi ait. Ea que constat esse peccata & nullo quasi bono fine / nulla velut bona intentione facienda. Non em simpliciter dixit bono fine & intentione bona / sed addidit quasi & velut. quia talia non fiunt bono fine. & bona intentione. sed intentione que videtur bona. & fine qui putatur bonus sed non e. Nec id excepit aug. ista ut aiunt quim causas habeant malas. Sed quia causas habent que videntur bone. sunt tamen male.

An omnis intentio vel actio eorum qui carent fide sit mala. *¶ Sicut*

Quoniam intentio ut supra dictum est bonum opus faciat. & fides intentionem dirigat / non immerito queri potest. utrum omnis intentio omneq; illorum opus malum sit qui fides non habent. Si em fides intentionem dirigit. & intentio bonum opus facit / ubi non e fides / nec intentio bona. nec opus bonum esse videtur. quod a quibusdam non irrationabiliter astruitur. qui dicunt omnes actiones & voluntates hominis sine fide malas esse que fide habita bone existunt. Vnde apostolus ait. Omne qd non e ex fide peccatum e. Quod exponens augustinus ait. Omnis infidelium vita peccatum e. & nihil bonum e sine summo bono. ubi deest agnitio eterne veritatis / falsa virtus e etiam in optimis moribus. & iacobus in epistola canonica ait Qui offendit in vno scilicet in caritate / factus e omnium reus. Qui ergo fidem & caritatem non habet omnis eius actio peccatum e. quia ad caritatem non referatur. Quod em ad caritatem non referet. ut supra meminit aug. non fit quemadmodum fieri oportet. Ideoq; malum e. Non ergo mandata custodit qui caritate caret. quia sine caritate nullum mandatorum custoditur. vnde aug. super epistolam ad galathas ait. Custoditionem

^{201 15.} legis dicit apostolus. non inebriari. non occidere / non mechari. & alia huiusmodi ad bonos mores pertinentia que sine caritate fide & spe impleri non possunt. Nullum ergo mandatum implet nullumq; bonum opus facit qui fidem & caritatem non habet. Impossibile e em ut ait apostolus sine fide aliquid placere deo. que ergo sine fine fiunt bona non sunt quia omne bonum placet deo.

Que premissa sententia obiciuntur ex verbis augustini.

Nis autem obicitur quod supra dixit aug. scilicet q; in seruiliter timore & si bonum fiat non tamen bene. Nemo inuitus benefacit etiam si bonum e quod facit. Dic em dicit bonum fieri sed non bene ab illo qui caritatem non habet. Qui em seruiliter timet caritate vacuus e. de quo tamen hic dicit. quia bonum facit. sed non bene. qui etiam super illum locum psalmi. tur tur inuenit sibi nidum ubi reponat pullos suos. dicit q; iudei heretici & pagani opera bona faciunt. quia vestiunt nudos. & pascunt pauperes. & huiusmodi / sed non in modo ecclesie. id est in fide. & ideo oculcantur pulli eorum. Quibus illi respondent dicentes bona opera appellari huiusmodi que sine caritate fiunt. non quia bona sunt quando sic fiunt. qd euidenter supra aug. docuit. sed quia bona essent si aliter fierent. que etiam sui genere sunt bona. sed ex affectu fiunt mala.

Aliorum sententia de premissa questione qua querebatur si omnis actio eorum mala est qui fidem non habent.

Alij vero qui tripbariam distinctionem actuum faciunt / opera cuncta que ad nature subsidium fiunt semper bona esse astruunt. Sed q; augustinus mala esse dicit si malas habeant causas. non ita accipiendum est

3. Quidam

ut sequitur in 22
q. 1. dicitur bonum.

quasi ipsa mala sunt. sed quia peccant. et mali sunt qui ea malo fine agunt. Item et illud aliud scilicet bonum opus intentione facit. et intentionem fides dirigit. de terminant dicentes ibi bonum vocatum quod remunerabile est ad vitam. non quod illud sit solum bonum opus. immo etiam alia plura. licet non ea ratione qua illa sit bona. Bonum enim multipliciter accipitur scilicet pro utili. pro remunerabili. pro signo boni. pro specie boni. pro licito. et forte alijs modis. Solaque illa intentio remunerabilis est ad vitam/ quae fides dirigit. Sed non illa sola bona est ut aiunt. Nam si quis iudeus vel malus christianus necessitatem primi releuauerit naturaliter pietate ductus bonus fecit. et bona fuit voluntas qua illud fecit.

Hic ponuntur quedam augustini. capitula que retractant/ non quasi praue dicta sed quo sensu dixerit insinuans.

Post hoc inuestigari oportet qualiter intelligendum sit quod augustinus ait in li. de vera religione. usque adeo inquit peccatum voluntarium malum est ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium. Quis modi dicti rationis augustinus aperiens in li. retractationum dicit. Potest videri falsa haec diffinitio. sed si diligenter discutatur inuenietur esse verissima. peccatum quippe illud cogitandum est quod tantummodo peccatum est non quod est etiam peccati pena. scilicet peccatum primum hominis / quod fuit peccatum et causa peccati. sed non pena quae non voluntaria peccata non merito dicuntur. quia vel a nescientibus vel a coactis perpetrant. non omnino possunt sine voluntate committi. quoniam et ille qui peccat ignorans voluntate utique facit. quod cum faciendum non sit/ putat esse faciendum. et ille qui concupiscit aduersus spiritum carne. non ea que vult facit. concupiscit quidem nolens. et in eo non facit quod vult. sed si vincitur

concupiscentie consentit volens. et in eo non facit nisi quod vult. et illud quod in peccatis est originale peccatum / ex prima hominis voluntate mala contractum est. Non itaque falsum est quod dixi id est usque adeo peccatum voluntarium est etc. Ecce qualiter accipiendum sit illud scilicet vel de primo peccato hominis vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis. quorum licet quedam dicantur non voluntaria. que scilicet per ignorantiam et per infirmitatem fiunt. Eadem tamen ea ratione possunt dici voluntaria / quia sine voluntate non committuntur.

Aliud capitulum

Illius etiam intelligentia perquirenda est quod in li. de duabus animabus edidit inquit. Nusquam nisi in voluntate peccatum est. quod etiam in li. retractationum plane determinat dicens. Potest putari ista falsa esse sententia / qua diximus nusquam nisi in voluntate esse peccatum. cum apostolus dicat quod nolo hoc facio etc. Sed peccatum quod nusquam est nisi in voluntate / illud precipue intelligendum est / quod iusta damnatio consecuta est id est primum hominis peccatum. In eodem quoque libro de duabus animabus aliud tradidit consideratione dignum. ait enim. Non nisi voluntate peccatur. ipsamque voluntatem diffinit dicens. Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non amittendum vel adipiscendum. huius dicti causam aperiens. et intelligentiam pandens in li. retractationum ait. hoc apte rea dictum est ut hac diffinitione volens a nolente discerneretur. et sic ad illos referretur intentio qui in paradiso fecerunt mali originem peccando nullo cogente peccato id est libera voluntate. quae et scientes contra preceptum fecerunt. et ille temptator suavit ut homo fieret non coegit. Nam qui nesciens peccauit. non incongruenter nolens peccasse dici potest. quibus

et ipse qui nesciens fecit / volens tamen fecit. ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit. sed voluntas facti ibi fuit non peccati voluntas. quod tamen factum fuit peccatum. Hoc enim factum est quod fieri non debuit. Quisquis autem sciens peccat. si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere. nec tamen facit. utique volens peccat. quia qui potest resistere non cogitur cedere. quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. Ex his liquet qualiter superiora accipienda sunt.

Quam mala voluntas est voluntarium peccatum

Sed autem omne peccatum mortale voluntarium est / cum voluntas mala peccatum sit mortale constat voluntatem ipsam esse voluntarium peccatum. quid enim ut ait Augustinus. tam in voluntate quam ipsa voluntas sita est. Voluntas itaque mala recte voluntarium dicitur peccatum. quia in voluntate consistit. Voluntas quippe ut ait Augustinus. in eodem est prima causa peccandi. aut nullum peccatum est prima causa peccandi. nec est cui recte imputetur peccatum nisi peccanti. Non ergo est cui recte imputetur nisi voluntati. Hoc autem de peccato actuali et mortali intelligendum est. Neque his verbis aliud voluit ostendere Augustinus. ut ipse ait in retractationibus. nisi quia voluntas est qua peccatur et qua recte vivitur.

Quam voluntas et actio mala in eodem homine et circa eandem rem sunt unum peccatum an plura.

Quam autem voluntas mala et operatio sunt peccatum / queri solet utrum in eodem homine et circa eandem rem hec duo unum sunt peccatum vel diversa. ut si quis voluntate furatur voluntatem habuit malam que peccatum est. et actum malum qui item peccatum est. Hec autem duo diversa sunt scilicet voluntas et actio. Sed nunquam diversa sunt peccata an unum dicunt quod

dam unum esse peccatum. Alij vero dicunt diversa esse peccata. quia cum constet hec duo esse diversa / aut diversa duo peccata dicuntur. aut duo diversa non peccata. Quibus alij respondent. hec duo diversa non esse peccata plura. Non enim plura peccata sunt sed peccatum unum quia una prevaricatio vel inobedientia in utroque admittitur siue quando vult. siue quando agit. et unus est ibi contemptus. sed minor cum in voluntate solum peccatum continetur. Quod vero cum voluntati etiam operatio additur. et ideo maius fit peccatum. sed non plura. cum voluntas operi mancipetur.

Quia contra eosdem oppositio.

Sed adhuc eisdem obicitur / si unum tantum illa duo peccata sunt cum quis voluntate mali prius accepta deinde opus patrauerit non pro aliquo ante opus reus est / nisi pro quo ante opus reus erat. cum adhuc in sola voluntate peccatum consistebat. Nullus enim reus est eterne mortis nisi pro peccato. Sed peccatum aliud non est ammissum actione quam prius admissum erat voluntate. Non ergo pro aliquo alio iste fit damnabilis actu peccando quam ante fuerat cum sola voluntate delinquebat. Ad hoc etiam et illi respondent dicentes. propter peccatum quidem tantum illum reum furem constitui quamvis eius voluntas et actio unum sit peccatum / pro alio tamen reus factus est actu peccando / quam prius erat sola voluntate delinquendo. quia pro actu qui est aliud quam voluntas licet non aliud peccatum. Quia aduersus eosdem obiectio. Item et adhuc questionem instant dicentes hec duo ideo diversa esse peccata. quia diversorum legis mandatorum prevaricationes sunt. Alio enim mandato legis prohibetur actio furti scilicet non furaberis. alio furandi voluntas scilicet non concupisces rez proximi tui. Cum autem hec duo diversa mandata sint. quibus illa duo prohibentur

22
Sed si quis peccat in voluntate
et non in opere
peccatum est in voluntate
et non in opere

patet illa duo diuersas esse p̄uaricatōs. diuersa ergo peccata. **N**o quod etiam illi dicunt. diuersa quidem esse mandata. quibus illa duo distinctim p̄hibentur. vt **augustinus** docet super exodum. **V**erum tamen in illis non obseruatis / vna tantum p̄uaricatio incurritur. vnumq; cōtrahitur peccatū licet duo diuersa illis p̄hibeantur. **S**icut econuerso duo sunt mandata caritatis / quibus duo p̄cipiuntur diligere. vna tamen in eis nobis cōmendat caritas.

Si peccatū ab aliquo admissum ī eo sit quousq; peniteat.

Reterea solet queri. cum ab aliquo perpetrato voluntate peccato voluntas id agendi et actio transferit / nondum tamē vera habita penitencia. **V**trum illud peccatum vsq; peniteat sit in eo. qd non esse videtur / qz voluntas illa que prius fuit non est. neq; actio. quia neq; vult illud neq; illud agit / quod ante voluit et egit. **S**ed non ē ignorans p̄ctm̄ duob; modis dici eē ī aliq; et trāfire scilicet actu et reatu. **R**ectu est in aliquo dum ipsum peccatum ē vt actio vel voluntas in peccante est. **R**eatu vero cū pro eo siue transferit siue asit. mens hominis polluta ē et corrupta totusq; homo supplicijs obligatus perpetuis. nec vnq; est in aliquo peccatum actu p̄ter originale. quum sit etiam reatu. sed est reatu interdū postq; transit actu.

Quibus modis dicitur in scriptura reat?

Reat aut in scriptura multipliciter accipit scilicet p̄ culpa. p̄ pena. p̄ obligatione pene tēporalis vel eterne. **S**i em̄ mortale ē obligat nos pene eterne. si veniale obligat nos pene temporalis. **D**uo enim sunt genera peccatorum mortalium scilicet et venialium. mortale est per quod homo mortem eternam meretur. **C**rimen enim

vt ait **augustinus** est quod est dignum accusatione et damnatione. **V**eniale est quod hominem vsq; ī reatum perpetue mortis non grauat. **V**eruntamen penaz meretur. sed facile indulget

De modis peccatorum qui multipliciter assignantur

Modi autem peccatorum varias in scriptura habent distinctiones in qua dicitur peccatum duobus modis committi scilicet cupiditate et timore. vt **augustinus** tradit super illum locū psalmi. **I**ncensa igitur et suffossa. **H**is em̄ duobus modis dicit oia peccata mortalia includi. et incensa ea dicit q̄ ex cupiditate male incedente oriuntur. **S**uffossa vero que ex timore male humiliante proueniunt. quod est quando quis cupit non cupienda. vel timet non timenda. **A**libi vero dicitur peccatum fieri tribus modis scilicet cogitatu verbo. et opere. **V**nde **jeromimus** super **ezechielem**. tria generalia delicta sunt quibus humanum subiacet genus. **N**ut em̄ cogitatione. aut sermone. aut opere peccamus. **H**is aliquando etiam additur quartus modus scilicet consuetudinis. quod in quadriduano lazaro significatū est. **D**icitur quoq; homo peccare in deum. in se. et in proximum. **I**n deum. cum de deo male sentit vt hereticus. vel que dei sunt usurpare presumpsit indignè participando sacramentis. vel quando nomen dei peierando contemptibile facit. **I**n proximum peccat cum proximum iniuste ledit. **I**n se vero cum sibi et non alij nocet

Quomodo differant delictum et p̄ctm̄.

Quam quoq; appellationem habet. **D**icit em̄ p̄ctm̄ et delictū. et delictū fortasse ē. vt ait **aug.** in questionibus leuitici. declinare a bono. peccatum est facere malum. **A**liud ē em̄

declinare a bono. aliud est facere malū
Peccatum ergo ē perpetratio mali. De
lictum desertio boni. Quod et ipsum o:
stendit nomen. Quid em̄ aliud sonat de
lictum nisi derelictum. et qui delinquit
quid derelinquit nisi bonum. Vel deli:
ctum ē qd̄ ignoranter fit. Peccatum qd̄
scienter committitur. Indifferenter ta:
men et peccatum nomine delicti. et deli:
ctum nomine peccati appellatur

De septem principalibus vitijs.

Propterea sciendum est septem
esse vitia capitalia vel principa:
lia. vt greg. super exodum ait.
scilicet inanem gloriam. iram. inuidiam
accidiam. vel tristitiā. auariciam. castri
margiam. luxuriam. Que vt ait iohānes
criso. significata sunt in vij. populis qui
terzā p̄missionis israheli p̄missam tene:
bāt. De his quasi vij. fontibus cūcte aia
rum mortifere corruptele emanant. et di
cuntur hec capitalia / quia ex eis oriunt̄
omnia mala. Nullum em̄ malum est qd̄
etiam non ab aliquo horum originem
trahat.

De superbia que ē radix omnis mali.

Supbia tamen omnia mala ori
untur et hec et alia. quia vt ait
greg. radix cuncti mali ē super:
bia de qua dicitur. Initium omnis pec
cati ē superbia que ē amor p̄prie excellen
tie. Cuius quatuor sunt species. vt greg
ait. Prima est. cum bonum quod habet
quis sibi tribuit. Secunda cum credit a
deo esse datum. sed tamen p̄ suis meri:
tis. Tercia cum se iactat habere. quod n̄
habet. Quarta cum ceteris despectis sin
gulariter vult videri. Merito ergo ra:
dix omnis mali dicitur superbia. Huic
autem videt̄ obuiare qd̄ apostolus ait
Radix omnium malorum ē cupiditas. qz
si radix omnium malorum ē cupiditas
ergo superbie. Quomodo ergo supbia
radix ē et initium omnis peccati.

Quo sensu vtrunq; radix dicatur omni um malorum scz et superbia et cupiditas.

Ed vtrunq; recte dictum esse in
telligitur. Si genera peccatorū
singulorum non singula generū
vterq; locutione includi intelligantur.
Nullum quippe genus peccati ē. quod i
terdum ex superbia nō pueniat. Nulluz
etiam qd̄ ex cupiditate aliquando non
descendat. Sunt em̄ nonnulli hominum
qui ex cupiditate fiunt superbi. et aliqui
ex superbia fiunt cupidi. Est em̄ vt ait
augustinus homo qui non esset amator
pecunie nisi p̄ hoc putaret se excellentio
rem esse. Ideoq; vt excellat diuitias cu
pit. Tali ex superbia obort̄ cupiditas.
et est aliquis qui nō amaret excellere nisi
si putaret per hoc diuitias maiores ha
bere. Ideo ergo excellere laborat quia
diuitias habere amat. Hinc innascit̄ su
perbia. i. amor excellentie ex cupiditate
Datet ergo qz ex superbia aliquando
cupiditas. et ex cupiditate aliquando su
perbia oritur. et ideo de vtraq; recte di
citur qz sit omnis mali.

De peccato in s. s. quod dicit̄ etiam pec catum ad mortem.

St preterea quoddā peccati ge
nus ceteris grauius et abhomi
nabilius quod dicitur peccatum
in spiritum sanctū de quo i euan. veritas
ait. Qui peccauerit in sp̄m sanctū non re
mittef ei. neq; hic neq; in futuro. Et io
hannes in epistola canonica. ē peccatum
ad mortem. non p̄ eo dico vt quis oret.
Qui em̄ peccat in patrē remittetur ei. et
qui peccat in filiū remittef ei. Qui autē
blasphemauerit in s. s. non remittef ei ne
q; hic neq; in futuro

Quorundam opinio

Ed queritur quid sit illud pec
catum in spiritum sanctum vel ad
mortem. quidam dicunt illud
peccatū esse despationis vel obstinatōis

23

23

lyon...

v. malis peccat

Obstinatio est indurata mentis in malicia
 pertinacia per quam homo fit impenitens. **D**e
 speratio est qua quis diffidit penite de
 bonitate dei. extimans suam maliciam di
 vine bonitatis magnitudinem excedere
 Sicut capm qui dixit. Maior est iniqui
 tas mea. qm vt veniam merear. Veruq;
 vero de peccatu in spiritum sanctum. quia
 spiritus sanctus est amor patris et filij. et
 benignitas qua se inuice et nos diligunt
 que tanta est cuius finis non est. **R**ecte
 ergo in spiritum sanctum delinquere di
 cuntur. qui sua malicia dei bonitate sus
 perare putant. et ideo penitentiam non
 assumunt et qui iniquitati tam pertinaci
 mente inherant vt eam nunq; relinquere
 proponant. et ad bonitatem spiritus sancti
 nunq; redire. patientia dei abutentes. et
 de misericordia dei nimis presumptentes
 quibus placet malicia ppter se. sicut pif
 bonitas. **I**sti nimia pertinacia et psump
 tione peccant autumantes deum non esse
 iustum. **I**lli desperatione deum non bonum
 estimant. tollentes in hoc turbulen
 tissimo iniquitatum mari portum di
 vine indulgentie. quo se recipiant fluctu
 antes. atq; ipsa desperatione addunt pec
 cata peccatis dicentes misericordiam nul
 lam esse et q; super peccatores necessaria
 damnatio debetur.

Utrum omnis obstinatio sit peccatum in spiritum sanctum.

Sed queritur verum ois obstina
 tio mentis in malicia obdurate
 omnisq; desperatio sit peccatum
 in spiritum sanctum. **Q**uidam dicunt omnes
 obstinatione et omnes desperatione pec
 catum esse in spiritum sanctum. quod si est aliquod
 illud peccatum remittitur. quia multi etiam
 obstinatissimi et despatissimi conuer
 tuntur. vt aug. ait sup illum locum psal
 mi. conuertam in pfundum maris id est in
 eos qui erant despatissimi. et ibi mittit
 cristallum suam sicut buccellas id est obsti
 natos facit aliorum doctores. **T**alium con
 uersio ibi etiam euidenter ostendit vbi ait

uelint

obstinari

qui educit vincetos in fortitudine. **S**imi
 liter et eos qui exasperant qui habitant
 in sepulcris. secundum istos illud peccatum
 dicitur irremissibile / non quia aliquando
 dimittatur. sed quia vix et raro et difficul
 ter dimittitur. **N**on enim soluitur cristal
 lus nisi vehementi spiritus impetu. **A**lij
 vero tradunt non quilibet obstinatione
 vel desperationem appellari peccatum in
 spiritum sanctum. **S**ed illam tantum quam co
 mitatur impenitentia. qui etiam impe
 nitentia dicunt esse peccatum in spiritum
 sanctum. **S**ed quia aug. dicit. impenitentia est
 peccatum in spiritum sanctum. **S**ed cum ob
 stinatus aliquis sic est vt non peniteat di
 scuti oportet an aliud obstinatio / aliud
 impenitentia sit in eo peccatum an idem
 sed diuersis modis commissum. **S**ecundum
 istos peccatum illud dicitur irremissibile
 eo quod nunquam dimittatur. **V**nde aug. etiam
 dicit. quod hoc solum peccatum veniam me
 reri non potest. et iero. quod taliter peccata
 digna penitere non possunt. et iohannes recte iohannes
 dicit. vt non pro eo oret quis. quod qui sic pec
 cat orationibus ecclesie hic vel in futuro
 iuari non potest. habens cor induratum
 tanquam lapis. **S**icut de dyabolo legitur.
 post hanc vitam qui valde mali sunt me
 ritis ecclesie iuari non possunt

Qualiter accipit peccatum in spiritum sanctum.

Hest etiam alia huiusmodi peccati
 assignatio. hoc enim peccatum aug.
 diffiniens in li. de sermone domi
 ni in monte ait. **P**eccatum ad mortem est
 cum post agnitionem dei per gratiam christi
 oppugnat aliquis fraternitate et aduer
 sus ipsam gratiam qua reconciliatus est do
 minie faucibus agitur. quod fortasse est
 peccatum in spiritum sanctum. quod peccatum non di
 citur remitti. non quod non sit ignoscendum
 peccanti si peniteat. **S**ed quia tanta est
 labes peccati illius vt deprecandi humili
 tatem subire non possit / etiam si pecca
 tum suum mala conscientia agnoscere et
 enuntiare cogatur. vt iudas cum dixit

Tractatus

De peccatis

De peccatis

De peccatis

De peccatis

De peccatis

peccavi facilius desperans cucurrit ad laqueum q̄ humilitate veniam peteret. quod p̄pter magnitudinem peccati iam ex damnatiōe peccati. tales habere credendum ē. Ecce quedam assignatio peccati in spiritūsanctum vel ad mortē hic posita ē. qua illud peccatum esse tradit oppugnatio fraternitatis post agnitōnem. et inuidencia gratie post reconcilia-tionem. quod species quedam obstina-tionis intelligi potest. Illam tamen dif-finitionem aug. in libro retractationum rememorans aliquid adiciendū ibi fore nec asserēdo se dixisse apit ita dicēs. qd̄ quidem non confirmavi. quomā hoc pu-tare me dixi. Sed tamen adiciendū fuit si in hac scelerata mentis pueritate fir-merit hanc vitam. quomā de quocunq; pessimo in hac vita constituto non ē des-perandum. nec p̄ illo imprudenter ora-tur. de quo non despatur. His verbis in-sinuatur peccatū p̄missa diffinitione de-scriptum. tunc soluz debere dici ad mor-tē. vel in spiritūsanctum. cū non habet om̄ittere penitentiam. nec de aliquo pec-catore desparandum ē in hac vita. et ideo p̄ omni esse orandum. Unde illud iobā-mis non p̄ eo dico ut quis oret. sic acci-piendum videtur. ut p̄ aliquo peccante ad mortem vel in sp̄sanctum postq̄ fi-merit hanc vitam non oremus. Dum au-tem in hac vita ē. nec peccatum illius iu-dicare. nec de illo desperare. sed p̄ illo orare debemus. Unde augustinus de ver-bis domini de impententia que ē blas-phema in spiritūsanctū sic ait. Ista im-pententia vel cor impentens quandiu quisq; in hac carne viuit. non potest iu-dicari. de nullo em̄ desperandum ē quā diu ad penitentiam paciēcia dei addu-cit. Paganus ē hodie. iudeus infidelis ē hodie. hereticus est hodie. scismaticus est hodie. quid si cras amplectatur ca-tholicam pacem. et sequatur catholicas veritatem. quid si isti quos in quocunq; genere erroris notas. et tanq̄ desperatis simos damnas. anteq̄ firmant istam vitā

agunt penitentia; et inueniunt veram re-
quiem et vitam in futuro. Nolite ergo
ante tempus quicquam iudicare. Ex his
ostenditur p̄ singulis peccatoribus in
hac vita esse orandum. nec de aliquo es-
se diffidendū quia conuerti potest dum
in hac vita est quia nō potest sciri de ali-
quo vtrum peccauerit ad mortem vel in
sp̄sanctum. nisi cum ab hac vita disces-
serit. nisi forte alicui p̄ sp̄sanctum mi-
rabiler reuelatum fuerit. Et predictis
aliquatenus capi potest quomodo acci-
piatur peccatum in spiritūsanctū scilicet
inuidencia gratie fraternitatem im-
pententis oppugnans. que vtiq; obsti-
natio eē videt. et omnis impententis ob-
stinatio atq; desperatio. Notandum ve-
ro ē qd̄ non omnis qui non penitet impe-
nitens dici potest. qz impententia p̄prie
obstiat ē et ut quidā volūt etiā despati

Alia assignatio peccati in sp̄sanctum.

De hoc quoq; peccato in sp̄sanctum
ambro. in li. de sp̄sancto
differens diffinitam assignatiōem
tradit dicens. Cur dominus dixerit. qui
blasphemauerit in filiū hoīs dimittet ei
q̄ aut blasphemauerit in sp̄sanctum ne-
q; hic neq; in futuro dimittet ei. diligē-
ter aduerte. nunquit alia ē offensio filij.
alia sp̄sancti. sicut vna dignitas sic vna
iniuria. Sed si quis corporis specie de-
ceptus humani remissius aliquid sentit
de xpi carne q̄ dignum ē habet culpam
Non ē tamen exclusus a venia. Si quis
vero sancti sp̄s dignitatem. maiestatem
et potestatem abneget sempiternam. et pu-
tet non in spiritu dei eici demonia. sed in
beelzebub non potest ibi exhortatio esse
venie. ubi sacrilegi plenitudo est. Satis
hic aperte explicatur quid sit peccatum
in spiritūsanctū scz qd̄ illi augustinus de
scriptiōem congruere videt. qua illud pec-
catum dicitur esse inuidencia gratie op-
pugnans fraternitatem. Qui enim post
agnitiōem veritatis sancti sp̄s veritatem

*Quoniam dicitur
in psalmis in dno
spes mea*

negat. eiusq; opera dicit esse beelzebub potestati. bonitati. & gratie dei inuide- re non dubitat. Non utiq; distinctio ista verborum sic accipienda est quasi triu personarum diuise sint offense. sed ibi peccatorum genera distincta sunt. Peccatum enim in patrem/id intelligit quod fit per infirmitatem. quia patri scriptura frequenter attribuit potentiam. Peccatum in filium quod fit per ignorantiam. quia sapientia filio attribuit. tertiū expositū est. Qui ergo peccat per infirmitatem vel per ignorantiam/facile veniam adipiscit/sed non ille qui peccat in spiritum sanctum. Cum autem una sit potentia. sapientia. bonitas triu; quare patri potentia filio. sapientia. spiritui sancto bonitas sepius assignet. superius dictum est

S. 22

De potentia peccandi. an sit homini vel dyabolo a deo

Post predicta consideratione dignū occurrit. utrum peccandi potestis sit nobis a deo. vel a nobis. Putant quidam potestatis recte agendi nobis esse a deo. Potentiam vero peccandi non a deo/sed a nobis vel a dyabolo esse /sicut mala voluntas non a deo nobis est sed a nobis & a dyabolo. bona autem a deo tantū nobis est

Ratio ad probandum quod bona voluntas non sit homini nisi ex deo

Aug. In libro de dno ad petrum

Bona namque voluntatis & cogitationis initium non homini ex se ipso nasci. sed diuinitus parari & tribui in eo deus euidenter ostendit. quia nec dyabolus nec aliquis angelorum eius ex quo in hanc caliginem sunt detrusisti. bonas potuit vel poterit resumere voluntatem. quod si possibile foret ut humana natura postquam a deo auersa bonitatem perdidit voluntatis. ex se ipsa rursus eam habere potuisset/mulco possibilis hec natura haberet angelica. que quantum nus grauaf terrem corpis pondere/tan-

tomagis hac esset premita facultate. Non ergo homo vel angelus a se voluntates bonam habere potest. sed mala. Similiter & de potestate inquit. per similitudinem voluntatis/de potestate boni vel mali disserentes quod illa sit a deo non ista.

Autozitatibus astruit potentiam peccandi esse a deo.

Sed pluribus sanctorum testimonijs indubitanter monstratur. quod potestas mali a deo est a quo est omnis potestas. ait enim apostolus. Non est potestas nisi a deo. Quod non de potestate boni tantum. sed & mali intelligi oportet. Cum pilato etiam veritas dicat non haberes in me potestatem /nisi datum esset tibi de super. Malicia nempe hominum. ut ait aug. cupiditatem nocendi perse habet. potestatem autem si ille non daret non habet. ideoque dyabolus antequam alius quid tollerz. iob dicebat domino. Dedit te manum eius id est a potestate quod etiam nocentium potestas non est nisi a deo sicut sapientia ait. per me reges regnant & terra in per me terram tenent. Unde iob de domino ait. qui facit regnare hypocritam propter peccata populi. de populo israel dicit deus dedit eis regem in ira mea. Nocendi enim voluntas potest esse ab hominis animo. potestas autem non est nisi a deo. & hoc abscondita aptaque iusticia. Nam per potestatem dyabolo datur iustos deus facit suos. de hoc etiam grege. in moralibus ait. Tumoris elatio. non potestatis ordo. in crimine est. Potentiam deus tribuit. Et ratione vero potentie malicia nostre mentis inuenit. Tollamus ergo quod de nostro est. quod non potestis iusta. sed actio praua datur. His autoritatibus alijsque pluribus euidenter ostendit quod non est potestas boni vel mali cuiusque nisi a deo equo & si te lateat equitas

An aliquando resistendum sit potestati.

1. 3.

2. 13.

3. 1. 1.

4. 13.

5. 8.

6. 38.

7. 17.

8. 26.

Hic oritur questio non transiliē
da silencio. Dicitur est em̄ supra
q̄ potestas peccandi vel nocen
di non est homini vel dyabolo. nisi a dō
209 15 **A**postolus autem dicit. q̄ qui potestati
resistit. dei ordinationi resistit. Cum ḡ
dyabolo sit potestas mali. dei ordiatio
ne eius potestati non esse resistendum vi
detur. Sed sciendum est apostolum ibi
loqui de seculari potestati scilicet rege
& principe & huiusmodi. quibz nō est re
sistendum in his que iubet de2 eis ex hi
berī scilicet in tributis & huiusmodi. Si
vero princeps aliquis vel dyabolus ali
quid iusserit vel suaserit. contra deum
tunc resistendum est. **U**nde **augustinus**
determinans quando resistendus sit po
testati in libro d̄ natura homi ait. Si illud
iubeat potestas quod nō debeas facere
hic sane cōtemne potestatem timendo
maiorē potestatem. Ipsos humanarum
rerum gradus aduerte. Si quid iusserit
procurator. nunquit faciendum est. si cō
tra p̄consulem iubeat. Rursus si qd̄ ip̄e
p̄consul iubeat. & imperator aliud iube
at. nunquit dubitatur illo cōtempo illi
esse seruiendum. ergo si aliud imperator
aliud iubeat deus. cōtempo illo obtempā
dum est deo. Potestati ḡ dyaboli vel
hominis tunc resistim2 cum aliqd̄ circa
deum suggesserit. i quo dei ordinationi
non resistimus s; obtempamus. Sic em̄
deus precepit vt in malis nulli potestati
obediamus

ExPLICIT liber secundus

